راست ۋە يالغان

(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

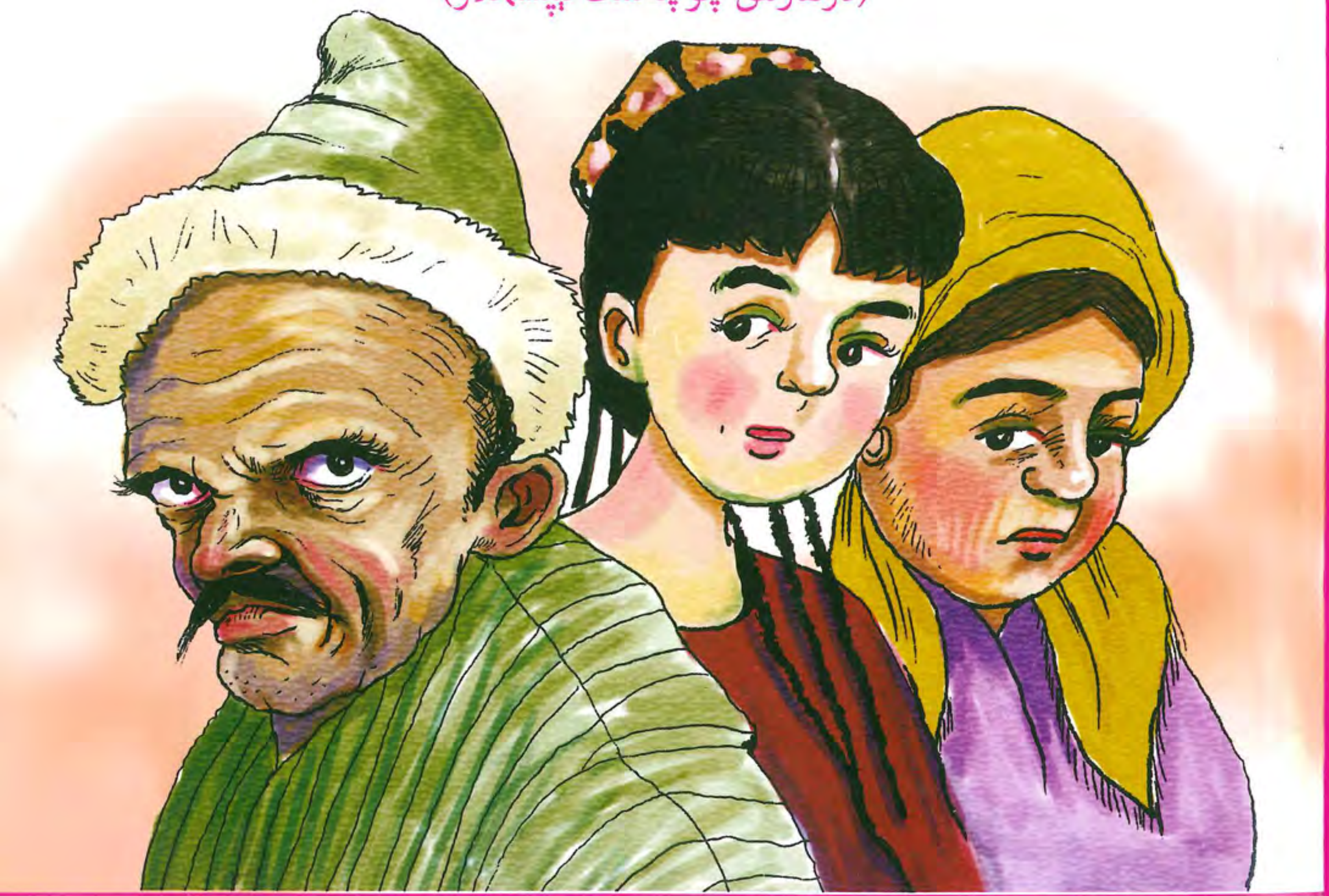

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن - سىن نەشرىياتى

مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىگۈچى، تۇردىھاجىم تۇرغۇن

ئەلىپبەدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

ISBN 978-7-89415-023-3

ھۆرمەتلىك ____________ گە:

____

____

____

____

____________ دىن تەقدىم

-يىلى -ئاينىڭ -كۈنى

راست ۋە يالغان

(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت - فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن - سىن نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم
مەسئۇل كوررېكتورى: ئابدۇرېھىم ئابلىمىت
مۇقاۋا ۋە بەت لايىھەلىگۈچى: تۇردىھاجىم تۇرغۇن
قىستۇرما رەسىمنى سىزغۇچى: ئادىلجان ئابلىز

ئەلپىدا ئاۋازلىق ئوقۇشلۇقلىرى

راست ۋە يالغان

(قىزىقارلىق چۆچەكلىك تېپىشماقلار)

تۈزگۈچى: تۇرسۇن قادىر

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ گۈزەل سەنئەت ـ فوتو سۈرەت نەشرىياتى
شىنجاڭ ئېلېكترون ئۈن ـ سىن نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى ئىقتىساد ـ تېخنىكا تەرەققىيات رايونى پەن ـ تېخنىكا باغچە يولى 5 ـ قورۇ
پوچتا نومۇرى: 830026
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
باسقۇچى: شىنجاڭ بايى باسما زاۋۇتى
فورماتى: 787 × 1092 مىللىمېتىر، 1/16
باسما تاۋىقى: 117.75
نەشرى: 2015 ـ يىلى 2 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
بېسىلىشى: 2015 ـ يىلى 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 - 7 - 89415 - 023 - 3
ئومۇمىي باھاسى: 490.00 يۈەن (جەمئىي 20 كىتاب ۋە چەكمە قەلەم)

مۇندەرىجە

مەلىكىنىڭ تېپىشمىقى 1
گۇلئايىمنىڭ سوئالى 3
بالىنىڭ سىرلىق سۆزى 4
پادىشاھنىڭ يىگىرمە تېپىشمىقى 6
ۋەزىر قىزىنىڭ ئەپچىل تەدبىرى 9
يولدىشىنىڭ خىزمىتى 10
كېلىنىنى سىناش 11
سېغىز لايىنىڭ ئەنزە پاش قىلىشى 12
بوۋاينىڭ ئوغرىنى تۇتۇشى 13
جۇرئەتنىڭ باينى بابلىشى 14
يەتتە كۇمۇش ھالقا 16
بىر پاي ئوقتىن كېيىنكى مۇنازىرە 18
مېھمانخانىدىكى پاجىئە 19
مىڭ تەڭگە پۇل 20
قەيەردە مېڭىش توغرا 22
قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ 24
مۇغەمبەر تۇلكە 26
ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى 28
گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك 31
ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى 37
ئۇچ تۆگە 38
ئوغرى بىلەن قاراقچى 40
تۇردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى 44
ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى 48
موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى 50
دانىشمەن نېمە دېدى 51

بەش نان........ 53
ئاقلىغۇچى ئادۋوكات........ 54
راست سۆز........ 55
«چوڭ نەرسە يېيىش» مۇسابىقىسى........ 56
ئانا ـ بالا........ 57
راست ۋە يالغان........ 58
كوزا ساتقۇچى بىلەن قارىغۇ........ 60
ئۇ نېمىگە ئاساسەن ھۆكۈم قىلدى........ 62
ئۇ قانداق چارە قوللاندى؟........ 64
بۇ قىز كىمگە تەئەللۇق........ 65
بۇ قىز قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا ياردى........ 69
شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ........ 72
قىزنى كىمگە بەرسە مۇۋاپىق........ 74
قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك........ 79
ئايال ئېرىنى قانداق تونۇشى كېرەك........ 82

مەلىكىنىڭ تېپىشمىقى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇنىڭ ساھىبجامال دېگەن بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇنىڭ بىر شېئىرىي تېپىشمىقى بولۇپ، «كىمكى تېپىشمىقىمنىڭ جاۋابىنى ئېيتىپ بەرسە، شۇنىڭغا تېگىمەن، كىمكى تاپىمەن دەپ كېلىپ، تاپالمىسا، جاللاتقا كاللىسىنى ئالدۇرىمەن» دەيدىكەن. يەتتە ئىقلىمدىن شاھزادىلەر، بەگزادىلەر، بايۋەچچىلەر كېلىپ ئۇنىڭ تېپىشمىقىنى تاپالماي بېشىدىن جۇدا بولۇۋېرىپتۇ.

ئاشۇ مەملىكەتنىڭ يىراق سەھراسىدىكى بىر خارابە كۆلبىدە بىر تاز يىگىت بولۇپ، قېرىپ كەتكەن ئانىسى بىلەن بىللە ياشايدىكەن. تاز يىگىت بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ:

— ئاشۇ قىزنىڭ تېپىشمىقىغا مەن جاۋاب بېرىمەن،— دەپتۇ.

ئانىسى قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە:

— قانچىلىغان شاھزادىلەر، بەگزادىلەر ۋە بايۋەچچىلەر تاپالمىغانىنى سەن قانداق تاپاتتىڭ؟— دەپ ئوغلىنىڭ بېرىشىغا قوشۇلماپتۇ. ئەمما تاز يىگىت بىر ئاماللار بىلەن ئانىسىنى قايىل قىلىپ، رازىلىق ئاپتۇ. ئاخىر ئانا ئوغلىغا كۆمەچ سېلىپ ئۇنى بېلىگە تۈگدۈرگەندىن كېيىن، دۇئا قىلىپ يولغا ساپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن تاز يىگىت پادىشاھنىڭ سارىيىغا قارىپ يول ئاپتۇ ۋە ساراي دەرۋازىسىنىڭ يېنىغا ئورۇنلىشىپ، ئۈچ كۈن يېتىپتۇ. بىر چاغدا ئۇنى ياساۋۇللار كۆرۈپ:

— ھەي تاز، نېمە دەپ بۇ يەردە ياتىسەن؟ سەن ياتىدىغانغا بۇنىڭدىن باشقا جاي تېپىلمىدىمۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

شۇندا تاز يىگىت:

— مەن مەلىكىنىڭ تېپىشمىقىنى تاپقىلى كەلدىم،— دەپتۇ.

بۇ خەۋەر مەلىكىگە يەتكۈزۈلۈپتۇ. مەلىكە:

— يەنە بىرىنىڭ ئۆلگىسى كەپتۇ... ئېلىپ كېلىڭلار!— دەپتۇ.

تاز يىگىت مەلىكىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپتۇ. مەلىكە ئۇنىڭغا تېپىشمىقىنى ئېيتىپتۇ:

يىراق يەردە ئوت كۆيەر،
ئۇنى تېپىڭ، قوماق تاز.
سېسىق سايدا ئىت ھۈرەر،
ئۇنى تېپىڭ، قوماق تاز.

چار بېغىمدا جۈت چىنار،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
ئىشكىمدە قوش مۇڭگۈز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
قارا تالىم پۇتاقسىز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.
ئاپپاق قوزام سۆڭەكسىز،
ئۇنى تېپىڭ، قۇماق تاز.

تاز يىگىت مەلىكىنىڭ شېئىرىي تېپىشمىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جاۋابنى ئېيتىپتۇ.

تازنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان مەلىكە كېنىزەكلەرگە «بۇ تاز مېنىڭ تېپىشمىقىمنىڭ جاۋابىنى تېپىۋالدى» دەپتۇ ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈپ. كېنىزەكلەر دەررۇ چاپارمەنلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. چاپارمەنلەر تېزلىكتە پادىشاھقا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ چاپارمەنلەرگە سۆيۈنچە بېرىپتۇ ۋە قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي قىلىپ، قىزىنى تاز يىگىتكە نىكاھلاپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئوردا تېۋىپلىرىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن تازنىڭ بېشى ساقىيىپ، چېچى ئۆسۈپ، ناھايىتى چىرايلىق بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ، شۇنداقلا پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بولۇپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە مەلىكە بىلەن خۇشال ـ خۇرام ياشاپتۇ.

خوش، تاز يىگىت مەلىكىنىڭ تېپىشمىقىنى قانداق تاپقان؟

جاۋابى:
يىراق يەردە ئوت كۆيەر،
بۆرە كۆزى، ئايىمقىز.
سېسىق سايدا ئىت ھۈرەر،
قارا قۇمچاقتۇر، ئايىمقىز.
چار بېغىڭدا جۈپ چىنار،
ئاتا ـ ئاناڭ، ئايىمقىز.
ئىشكىڭدە قوش مۈڭگۈز،
ئىنى ـ ئاكاڭ، ئايىمقىز.
قارا تالىڭ پۇتاقسىز،
قارا چاچىڭ، ئايىمقىز.
ئاپپاق قوزاڭ سۆڭەكسىز،
قوش ئانارىڭ، ئايىمقىز.

گۈلئايىمنىڭ سوئالى

سۇلتانخان ئىسملىك بىر پادىشاھ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا گۈلئايىم دېگەن بىر قىزغا ئۆيلەنمەكچى بوپتۇ. گۈلئايىم كەلگەن ئەلچىلەردىن مۇنداق تەلەپ قىپتۇ:

پادىشاھقا ئېيتىڭلار،
ئۇ ماڭا:
ئوندا ئوغلاق،
يىگىرمىدە بۆرە،
ئوتتۇزدا يولۋاس،
قىرىقتا تۈلكە،
ئەللىكتە نوختا،
ئاتمىشتە ئاختا،
يەتمىشتە سېغىزخان،
سەكسەندە بوۋاق،
توقساندا يۇملاق،
يۈزدە تېپىشماق بەرسۇن.
ۋە بۇ سۆزۈمنىڭ مەنىسىنى يېشىپ بەرسۇن.

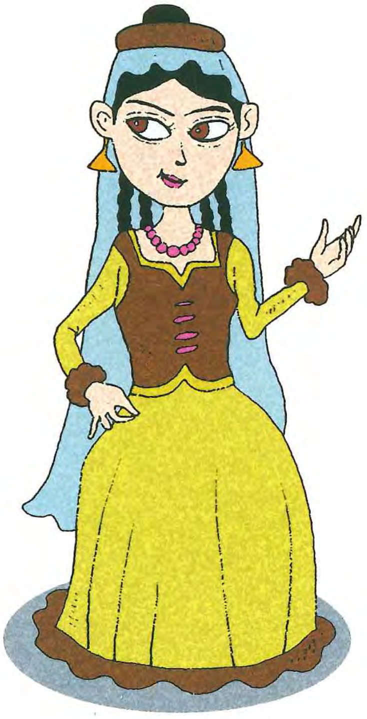

پادىشاھ ئويلىنىپ، گۈلئايىمنىڭ ناھايىتى ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئاندىن بۇ تېپىشماققا جاۋاب بېرىپ، ئەلچىلەرنى يەنە گۈلئايىمنىڭ قېشىغا يولغا ساپتۇ. گۈلئايىم پادىشاھنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ چىن دىلىدىن قايىل بولۇپ، توي قىلىش تەكلىپىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. قېنى تېپىپ بېقىڭ، پادىشاھ گۈلئايىمنىڭ سوئالىغا قانداق جاۋاب قايتۇرغان؟

«گۈلئايىمنىڭ سوئالى»نىڭ جاۋابى: پادىشاھ گۈلئايىمنىڭ سورىغانلىرىنىڭ ئادەمنىڭ ھاياتىغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ شۇنداق جاۋاب بەرگەن:

ئادەم:

ئون ياشتا ئوغلاقتەك بولىدۇ،
يىگىرمە ياشتا بۆرىدەك بولىدۇ،
ئوتتۇز ياشتا يولۋاستەك بولىدۇ،
قىرىق ياشتا تۈلكىدەك بولىدۇ،
ئەللىك ياشتا نوختىلانغان ئاتتەك ئەقلى تولۇق بولىدۇ،
ئاتمىش ياشتا ئاختا قىلىنغان ئاتتەك بوشاپ قالىدۇ،
يەتمىش ياشتا سېغىزخانىدەك گېپى كۆپ، دىلىدىن ئىشتىياق كېتىدۇ،
سەكسەن ياشتا گۆدەك بالىدەك بولۇپ قالىدۇ،
توقسان ياشتا ئۆيدىن چىقماي يۇملاق بولۇپ ئولتۇرىدۇ،
يۈز ياشتا بۇ دۇنيا بىلەن ئۇ دۇنيانىڭ ئوتتۇرىسىدا، يەنى بار بىلەن يوقنىڭ ئوتتۇرىسىدا— تېپىشماق بولۇپ قالىدۇ.

بالىنىڭ سىرلىق سۆزى

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر ماختانچاق پادىشاھ بولغانىكەن. بۇ پادىشاھ: «جاھاندا مەندىنمۇ بەكرەك ئەقىللىق ئادەم يوق» دەپ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ يۈرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ئوۋغا چىقىپتۇ. چۈشكىچە خېلى تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ بىرەر نەرسە ئوۋلىيالماپتۇ. شۇ ھالەتتە بىر بالىنى ئۇچرىتىپتۇ.

پادىشاھ بالىغا قاراپ:

— ھەي بالا، بىزنى مېھمان قىلامسەن؟— دەپتۇ.

بالا:

—جېنىم بىلەن، ئەي مېھمان،— دەپتۇ.

بۇ چاغدا پادىشاھ:

—بىزنى نېمە سويۇپ مېھمان قىلسەن؟— دەپ سوراپتۇ.

— تاپساق بىرنى، تاپالمساق ئىككىنى سويىمىز،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.

پادىشاھ بالىنىڭ جاۋابىدىن ھەيران بولۇپ قاپتۇ. كېيىن ۋەزىرلىرىگە:

— بۇ بالىنىڭ گېپىدە بىر خاسىيەت بار، بۇنى بىر سىناپ كۆرىمىز،— دەپتۇ.

پادىشاھ ئادەملىرى بىلەن بالىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. بالا پادىشاھنى، ئۇنىڭ ئادەملەرنى ناھايىتى ئوبدان مېھمان قىپتۇ. پادىشاھ بالىدىن:

— سەن نەچچە قوي سويدۇڭ؟— دەپ سوراپتۇ.

— بىرنى تاپالمدۇق، شۇڭا ئىككىنى سويدۇق،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا. پادىشاھ يەنە ئەجەبلىنىپ:

— بىرنى تاپالمىغان تۇرساڭ، ئىككىنى قەيەردىن تېپىپ سويىسەن؟— دەپ سوراپتۇ.

بالا بۇ سوئالغىمۇ جاۋاب بەرگەنىكەن، پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ، بالىنىڭ ئەقلىگە ھەيران قاپتۇ. كېيىن ئۇنى ئۆز سارىيىغا ئېلىپ كېتىپتۇ. بالا ياخشى ئوقۇپ دانا بولۇپ تونۇلۇپتۇ، پادىشاھنىڭ باش ۋەزىرى بولۇپتۇ.

قېنى، تېپىپ بېقىڭ، بالا بىرنى تاپالمىغان تۇرۇپ، ئىككىنى قەيەردىن تاپقان؟ ئۇ پادىشاھقا نېمە دەپ جاۋاب بەرگەن؟

جاۋابى: بالا پادىشاھقا: «بىزنىڭ بىر بوغاز قويىمىز بار ئىدى. باشقا قوي تاپالماي شۇنى سويدۇق. ئۆزىنى سويغاچقا، بالىسىمۇ ئۆلدى، ‹بىرنى تاپالماي، ئىككىنى سويدۇق› دېگەنىنىڭ مەنىسى شۇ» دەپ جاۋاب بەرگەن.

پادىشاھنىڭ يېگىرمە تېپىشمىقى

بۇرۇن بۇرۇندىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن. دېھقان تېرىم بىلەن، سودىگەر كىرىم بىلەن، ھۈنەرۋەن بىلىم بىلەن، خوتۇنلار يىپىم بىلەن، بەگلەر چىلىم بىلەن ھەپىلىشىپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە يۇرتنىڭ پادىشاھى ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ تەخت ۋارىسى بولغۇدەك بىرەر ۋارىسى بولمىغاچقا، قاتتىق بېشى قېتىپتۇ. ئاخىر ئۆزى سىناپ كۆرۈپ، ئاندىن لايىق كۆرگەننى تەخت ۋارىسى قىلماقچى بوپتۇ. ئەمما پادىشاھ سورىغان سوئاللارغا، ئېنىقى تېپىشماقلارغا ھېچكىم تولۇق جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بارا - بارا پادىشاھ تېرىككەك بولۇپ، جاۋاب بېرەلمىگەنلەرنىڭ بېشىنى ئېلىشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ چوڭ - كىچىك، قىز - ئايال، قېرى - ياش دېگەندەك كۆپلىگەن تەۋەككۈلچىلەر ئۆزلىرىنى بىلىملىك چاغلاپ، ئاخىر ھالاكەتكە ئۇچراپتۇ.

بۇ شەھەردە زۋبەيدىخان ئىسىملىك بىر دېھقان قىز بولۇپ، ناھايىتى ئەقىللىق ۋە چېچەن ئىكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ كىمكى پادىشاھلىققا لايىقمەن، دەپ قارىسا، ئۇنىڭدىن 20 تېپىشماق سورايدىغانلىقىنى، جاۋاب بەرسە تەخت ۋارىسى قىلىپ، جاۋاب بېرەلمىسە، بېشىنى ئالىدىغانلىقىنى كېچىكىپ ئاڭلاپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ تېپىشماقلىرىنى تاپماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

پادىشاھ بىلەن زۋبەيدىخاننىڭ ئوتتۇرىسىدا مۇنداق تېپىشماق ۋە جاۋابلار بولۇپتۇ:

1ـ تېپىشماق: نېمىشقا ئادەم ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ قارايدۇ؟

جاۋاب: ئارقىسىدا كۆزى بولمىغانلىقى ئۈچۈن.

2ـ تېپىشماق: ئادەمزاتتا نېمە ئەڭ كۆپ؟

جاۋاب: ئۈمىد، پىلان.

3ـ تېپىشماق: يۇمۇلغان كۆز بىلەن نېمىنى كۆرۈش مۇمكىن؟

جاۋاب: چۈشنى.

4ـ تېپىشماق: كۆۋرۈك ئۈستىدە كېتىپ بارغان ئادەمنىڭ ئايىغى ئاستىدا نېمە بار؟

جاۋاب: ئايىغىنىڭ چەمى.

5ـ تېپىشماق: قايسى يەردە دەريالار سۇسىز، شەھەرلەر ئۆيسىز بولىدۇ؟

جاۋاب: خەرىتىدە.

6ـ تېپىشماق: قايسى جايدا ئاسمان پەستە بولىدۇ؟

جاۋاب: سۇدا.

7ـ تېپىشماق: ھايۋانلاردىن بىرىنىڭ ئىسمىنى ھەر ئىككى تەرەپتىن ئوقۇسىمۇ ئۆزگەرمەيدۇ. بۇ قايسى ھايۋان؟

جاۋاب: كېيىك.

8ـ تېپىشماق: قانداق كوزا مەڭگۈ تولمايدۇ؟

جاۋاب: تۆشۈك كوزا.

9ـ تېپىشماق: دېڭىز ئاستىدا قانداق تاش بولمايدۇ؟

جاۋاب: قۇرۇق تاش.

10ـ تېپىشماق: «تېپىشماق» دېگەن سۆزنى قانداق ئوقۇش كېرەك؟

جاۋاب: ئوڭدىن سولغا.

11ـ تېپىشماق: يامغۇر يېغىۋاتقاندا، قاغا قانداق دەرەخكە قونىدۇ؟

جاۋاب: ھۆل دەرەخكە.

12ـ تېپىشماق: چۈشۈمدە مېنى ياۋايى ھايۋانلار تالاپ كەتتى. قانداق قىلسام، ئۇلاردىن قۇتۇلالايمەن؟

جاۋاب: ئويغانسىڭىز.

13ـ تېپىشماق: ئۈچ ھۇنەرۋەننىڭ ئەھمەت ئىسىملىك ئاكىسى بار. ئەمما ئەھمەتنىڭ ئىنىسى يوق. بۇ قانداق ئىش؟

جاۋاب: ھۇنەرۋەنلەر — ئاياللار بولۇپ، ئەھمەت ئاكىنىڭ سىڭىللىرى.

14ـ تېپىشماق: قانداق ۋاقىتتا قارا مۈشۈك ئۆيگە ئاسانلا كىرەلەيدۇ؟

جاۋاب: ئىشىك ئوچۇق ۋاقىتتا.

15ـ تېپىشماق: بىر ئۆيدە يېنىپ تۇرغان 8 لامپوچكىدىن ئۈچى ئۆچسە، نەچچە لامپوچكا قالىدۇ؟

جاۋاب: 8 لامپوچكا قالىدۇ، چۈنكى، قالغان ئۈچ لامپوچكا ئۆچكەن، ئەمما يوقاپ كەتمىگەن.

16ـ تېپىشماق: دادامنىڭ ئوغلى، لېكىن مېنىڭ ئاكاممۇ، ئۇكاممۇ ئەمەس. ئەمىسە بۇ كىم؟

جاۋاب: سىز.

17ـ تېپىشماق: بىر ئائىلىدە بوۋاي ـ موماي ياشايدۇ. ئۇلارنىڭ ئىككى ئوغلى بار. ھەربىر ئوغلىنىڭ بىردىن سىڭلىسى بار. ئۇنداقتا، بۇ ئائىلىدە نەچچە ئادەم بار؟

جاۋاب: بەش ئادەم بار: بوۋاي ـ موماي، ئىككى ئوغۇل، بىر قىز.

18ـ تېپىشماق: بىر ئۆينىڭ ھەربىر بۇرجىكىدە بىردىن مۈشۈك ئولتۇرىدۇ. ھەربىر مۈشۈكنىڭ ئۇدۇلىدا بىردىن مۈشۈك ئولتۇرىدۇ. بۇ ئۆيدە نەچچە مۈشۈك بار؟

جاۋاب: تۆت مۈشۈك.

19ـ تېپىشماق: بىر كىشى ئۆزىنىڭ دوستلىرىغا بىر بالىنىڭ سۈرىتىنى كۆرسىتىپ شۇنداق دەپتۇ: «مېنىڭ ئوغۇل ياكى قىز بىر تۇغقىنىم يوق. لېكىن، بۇ بالىنىڭ ئاتىسى مېنىڭ ئاتامنىڭ بالىسىدۇر.»

جاۋاب: ئۆزىڭىزدۇرسىز.

20ـ تېپىشماق: ئۈستەل بويىدا ئۈچ تۈپ قارىغاي ئۆسكەن. ئۇلارنىڭ ھەربىرىدە ئۈچتىن چوڭ پۇتاق بار. ھەربىر چوڭ پۇتاقتا بەشتىن نوتا بار. ھەربىر نوتىدا يەتتىدىن ئالما بولسا، ھەممىسى بولۇپ نەچچە دانە ئالما بار؟

جاۋاب: بىرمۇ ئالما يوق. چۈنكى قارىغايدا ئالما بولمايدۇ.

تېپىشماق ۋە جاۋابلار تۈگىگەندىن كېيىن، پادىشاھ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ۋە:

— مۇبارەك بولسۇن قىزىم، سىز مېنىڭ تەخت ۋارىسىم بولدىڭىز. مەن كۆز يۇمسام، شاھلىق سىزگە مەنسۇپ بولىدۇ، — دەپ زىۋىدىخانىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپتۇ.

شۇنداق قىلىپ زىۋىدىخان پادىشاھ ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن تەختكە ئولتۇرۇپتۇ ۋە «ئادىل ئايال پادىشاھ» دېگەن نام بىلەن تونۇلۇپ، ئەل ـ ئاۋامنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپتۇ.

ۋەزىر قىزىنىڭ ئەپچىل تەدبىرى

بۇرۇن بىر پادىشاھ ۋەزىرىگە مۇنداق پەرمان قىپتۇ:

ــ سەن ئەتە ئىككى مىڭ دانە قوينى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، كەچقۇرۇن قوي ساتقان پۇل بىلەن ئىككى مىڭ دانە قوينىڭ بىرىنىمۇ كەم قىلماي ئېلىپ كېلىسەن.

بۇ ئىش ۋەزىرگە بەكمۇ ئەلەم بوپتۇ. ئۇ، ئەگەر ئىككى مىڭ دانە قوينى قايتۇرۇپ ئېلىپ كەلسەم ئۇنىڭ پۇلىنى نەدىن تاپارمەن؟ دېگەن دەككە ـ دۈككىدە ئۆيگە غەمكىن قايتىپ كەپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ۋەزىرنىڭ قىزى شۇنداق ئەپچىل بىر تەدبىرنى ئويلاپ تېپىپتۇ ـ دە:

ــ ئەندىشە قىلماڭ دادا، بۇ قىيىن ئىش ئەمەس، ــ دەپلا دادىسىنىڭ قۇلىقىغا بىر ـ نېمىلەرنى پىچىرلاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى كەچتە ۋەزىر ئىككى مىڭ دانە قوينى ۋە پۇلنى ساپمۇساق ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ لام ـ مىم دېيەلمەپتۇ.

ئويلاپ كۆرۈڭ، ۋەزىرنىڭ قىزى قانداق تەدبىر قوللىنىدۇ؟

جاۋابى: ۋەزىر قىزىنىڭ سۆزىگە ئاساسەن، ئىككى مىڭ دانە قوينى بازارغا ئاپىرىپ يۇڭلىرىنى قىرقىۋالغاندىن كېيىن يۇڭنى سېتىپ، يۇڭنىڭ پۇلى بىلەن ئىككى مىڭ دانە قوينى يەنە پادىشاھنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ بارغان.

يولدىشىنىڭ خىزمىتى

بۇرۇن بىر - بىرىنى بەكمۇ ياخشى كۆرۈشىدىغان بىر جۈپ ئەر - ئايال بار ئىكەن. ئېرى قاۋۇل، بەستلىك، ئايالى ئەقىللىق ۋە قولى ئەپچىل ئىكەن، ئىككىيلەن كۈنبويى جاپالىق ئىشلىسىمۇ تۇرمۇشى ناھايىتى غۇربەتچىلىكتە ئۆتىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئېرى سىرتقا چىقىپ تاپاۋەت قىلىشقا توغرا كەپتۇ. ئۇ ئۆيدىن ئايرىلىش ۋاقتىدا، ئايالى ئېرىگە: «خىزمەت تاپقاندىن كېيىنلا خەت يېزىپ مېنى خەۋەردار قىلغىن» دەپ تاپىلاپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي ئايالى ئېرىنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. خەتتە مۇنداق ئېيتىلغانىكەن: «چىقمايدۇ پۇتۇم بوسۇغىدىن، ئەمما باسىمەن كۈندە ئون چاقىرىم يول». بۇنى كۆرگەن ئايالى ئىچ - ئىچىدىن ئۆكسۈپ يىغلاپتۇ.

ئايلار ئۆتۈپ يېڭى يىلمۇ كېلىپ قاپتۇ، ئايالى ئېرىنىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈپتۇ. ئېرى ئۇنىڭغا مۇنداق خەت يېزىپتۇ: «چىقىپ قالسا قولۋاق - كېمە، قايتىمەن ئۆيۈمگە پىيادە». خەتنى كۆرۈپ ئايالى ئېرىنىڭ تېخىمۇ جاپالىق خىزمەتكە ئالماشقانلىقىنى بىلىپ بەكمۇ زارلىنىپ يىغلاپتۇ.

سىز بۇ ئەر كىشىنىڭ قايسى ئىككى خىزمەتنى قىلغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئايالىنىڭ يولدىشى دەسلەپ موپاڭدا ئۇن تارتقان، كېيىن ئارغامچا بىلەن كېمە سۆرەپ يۇرتىغا قايتقان.

كېلىننى سىناش

بۇرۇن بىر يىگىت ئۆيلىنىپتۇ. پۈتۈن كەنتتىكىلەر بۇ كېلىننىڭ گۈزەللىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. بۇ قىزنىڭ قېيىنئاتا ۋە قېيىنئانىسى كېلىننىڭ زېھنىنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ.

بىر كۈنى ئەتىگەنلىك تاماق ئېتىش ۋاقتىدا قېيىنئانىسى كېلىنىگە:

— تۆت نەرسە ئېلىپ كېلىڭ، — دەپتۇ.

— قانداق تۆت خىل نەرسە؟ — دەپ سوراپتۇ كېلىنى.

چۆكىدىغاندىن تۆت سەر، لەيلەيدىغاندىن تۆت سەر، لەيلەتكۈچىدىن تۆت سەر، ئاغزى ئوچۇقتىن تۆت سەر، — دەپتۇ قېيىنئانىسى.

بۇنى ئاڭلىغان كېلىنى تەمتىرىمەي ۋە گەپ - سۆز قىلمايلا قېيىنئانىسىنىڭ دېگەنلىرىنى ئېلىپ كەپتۇ.

بۇنى كۆرگەن قېيىنئانىسى كېلىنىدىن بەكمۇ رازى بوپتۇ. قېيىنئاتىسىمۇ كېلىنىنىڭ ئەقىللىكلىكىگە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

سىز بۇ كېلىننىڭ نېمىلەرنى ئېلىپ كەلگەنلىكىنى تاپالامسىز؟

جاۋابى: كېلىننىڭ ئېلىپ كەلگىنى، تۆت سەر تۇز، تۆت سەر ياغ، تۆت سەر سۇ، تۆت سەر كاۋاۋىچىن.

سېغىز لاينىڭ ئەنزە پاش قىلىشى

بۇرۇن بىر باي بىر كەمبەغەلنىڭ چۆلدىن يامبۇ تېپىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. باي بۇ يامبۇلارنىڭ قەستىگە چۈشۈپتۇ-دە، قازىغا: «بۇ گاداي يامبۇلىرىمنى ئوغرىلىۋالدى» دەپ ئەرز قىپتۇ. يەنە تېخى ئىككىيلەننى گۇۋاھلىققا سېتىۋاپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان كەمبەغەل قاتتىق غەمگە پېتىپتۇ. ئۇ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ يامبۇلارنى قانداق تېپىۋالغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپتۇ-دە، ئوبدانراق تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىشنى ئىلتىماس قىپتۇ.

قازى بۇنىڭغا بىر نەرسە دېيەلمەپتۇ. دەل شۇ پەيتتە بىر چەتتە ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سېلىپ تۇرغان بىر تالىپ گەپ قىستۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— بۇ قىيىن مەسىلە ئەمەسقۇ!

— سېنىڭ قانداق چارەڭ بار؟— دەپتۇ قازى.

— ئازراق سېغىز لاي بولسىلا سىزنىڭ بۇ مەسىلىگە ھۆكۈم قىلىشىڭىز ئاسان بولىدۇ،— دەپتۇ تالىپ. بۇنى چۈشەنگەن قازى دەرھال بىر كاللەك سېغىز لاي ئەكەلدۈرۈپتۇ-دە، تالىپنىڭ دېگىنى بويىچە بۇ مەسىلىنى ناھايىتى تېزلا ھەل قىپتۇ.

ساۋاقداش، ئويلاپ كۆرۈڭ: تالىپ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن سېغىز لايدىن قانداق پايدىلانغان؟

جاۋابى: تالىپ بۇ تۆت ئادەمنى بىر-بىرىگە كەينىنى قىلىپ تۇرغۇزۇپتۇ، ئاندىن سېغىز لايىنى بۇ تۆتەيلەنگە بۆلۈپ بېرىپ، ئۇلارغا يامبۇلارنىڭ شەكلىنى ياساشنى بۇيرۇپتۇ. كەمبەغەل بىلەن باي يامبۇنى كۆرگەچكە شەكلىنى ئاساسەن ئوخشىتىپ ياساپتۇ. ھېلىقى ئىككى گۇۋاھچى يامبۇنى كۆرمىگەچكە يامبۇنىڭ شەكلىنى ياسىيالماپتۇ. بۇنىڭدىن باينىڭ كەمبەغەلگە تۆھمەت چاپلىغانلىقى ئىسپاتلىنىپتۇ.

بوۋاينىڭ ئوغرىنى تۇتۇشى

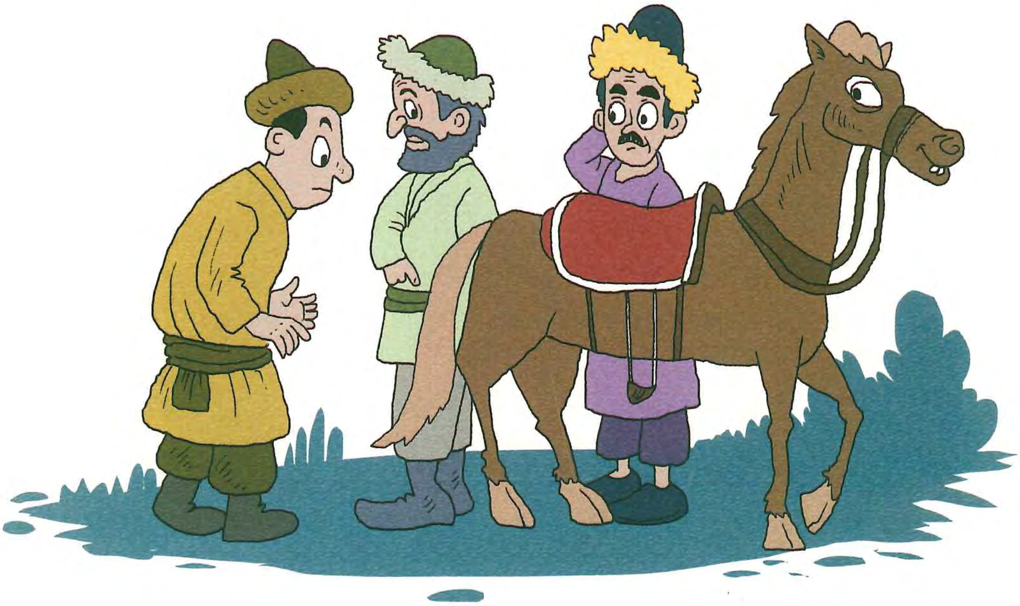

بۇرۇن بىر توپ سودىگەر بىر خالتىدىن ئالتۇن ئېلىپ سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار بىر ئويمانلىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ئۇلاردىن بىرى تۇيۇقسىزلا:

— ئەستاغپۇرۇللا، مېنىڭ بىر خالتا ئالتۇنۇمنى ئوغرى ئەپقېچىپتۇ ئەمەسمۇ!— دەپ نالە - پەرياد قىلىشقا باشلاپتۇ.

ھەمراھلىرى بىز ئالمىدۇق دەپ تۇرۇۋاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئاق ئاتلىق بىر بوۋاي كەپقاپتۇ. ھېلىقى ئالتۇننى يوقاتقان سودىگەر بۇ بوۋايغا مۇراجىئەت قىپتۇ. بوۋاي جاۋابەن مۇنداق دەپتۇ:

— مېنىڭ بۇ ئېتىمنى كۆرگەنسىز؟ مانا بۇ ئات سىزنىڭ ئالتۇن ئوغرىسىنى تۇتۇشىڭىزغا ياردەم قىلالايدۇ. ئوغرى ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتسىلا ئات كىشنەيدۇ.

بوۋاي شۇنداق دەپتۇ-دە، ئاتنى چېدىرغا يېتىلەپ كىرىپتۇ.

قالغان سودىگەرلەر چېدىرغا كىرىپ بىر - بىرلەپ ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتۇپتۇ، ئەمما ئات كىشنىمەپتۇ. بوۋاي يەنە ئۇلارنىڭ قوللىرىنى كۆرۈپ چىقىپتۇ. نۆۋەت بەشىنچى كىشىگە كەپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ كۆرۈپلا:

— ئالتۇننى ئوغرىلىغان سەن!— دەپتۇ. ھېلىقى كىشى دەرھال:
— بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن! ئۇنىڭ ئالتۇنىنى مەن ئوغرىلاپ بىر چوڭ دە-
رەخنىڭ يېنىدىكى ئۆڭكۈرگە يوشۇرۇپ قويغانتىم،— دەپ يالۋۇرۇشقا باشلاپتۇ. كىچىك
دوست، ئېيتىڭا، بۇ بوۋاي نېمىگە ئاساسەن بەشىنچى ئادەمنى ئوغرى دەپ تۇتتى؟

جاۋابى: بوۋاي ئاتنىڭ قۇيرۇقىغا بىر خىل ماي سۈركەپ قويغانىكەن. بەشىنچى كىشى ئوغرى بولغاچقا كىشنەپ سالارمىكىن دەپ ئاتنىڭ قۇيرۇقىنى تۇتمىغان. شۇڭا ئۇنىڭ قولىغا ماي يۇقمىغان. بۇنى بايقاپ تۇرغان بوۋاي ئۇنى ئالتۇن ئوغرىسى، دەپ تۇتۇۋالغان.

جۈرئەتنىڭ بايىنى بابلىشى

بىر بايىنىڭ جۈرئەت ئىسىملىك بىر پادىچىسى بار ئىكەن. بۇ بالا ھەر كۈنى كالىلار-
نى قوتاندىن سەھەر چىقىرىپ، كەچ قايتۇرۇپ ئەكەلسىمۇ، باي ئۇنىڭغا تويغۇدەك تاماق
بەرمەيدىكەن. جۈرئەتنىڭ بۇ بايغا غەزىپى تېشىپتۇ، ئۇ بىر ئەپچىل تەدبىر تېپىپتۇ-دە،
بايىنى كولدۇرلاتماقچى بوپتۇ.
بىر كۈنى كەچتە جۈرئەت بايغا مۇنداق دەپتۇ:
— بۈگۈن تاغدا كالا بېقىۋاتسام يېنىمغا لىق بىر سېۋەت ئالتۇن كۆتۈرگەن ئاپپاق
ساقاللىق بىر بوۋاي كەلدى. ئۇ ماڭا: «ئوغلۇم، سەن كىندىكىڭنىڭ تۆشۈكى سىرتىغا
تومپىيىپ چىققۇدەك سەمرىيەلىگەن بولساڭ ئىدى. مەن قولۇمدىكى پارقىراپ تۇرغان
بۇ بىر سېۋەت ساپسېرىق ئالتۇننىڭ ھەممىسىنى ساڭا بېرىۋەتكەن بولاتتىم. كېلەر يىلنىڭ
دەل مۇشۇ كۈنى مەن سېنى مانا مۇشۇ يەردە ساقلايمەن» دېدى-دە، كۆزۈمدىن غايىب
بولدى. بىراق مەن قورسىقىم تويغۇدەك تاماق يېمىسەم، قانداقمۇ كىندىكىم سىرتقا
تومپىيىپ چىققۇدەك سەمرىيەلەيمەن. تەقسىر، ئەگەر سىز مېنى كالا باقتۇرماي كۈندە
ئۈچ ۋاق ياخشى تاماق بىلەن باقىدىغان بولسىڭىز كىندىكىمنىڭ تۆشۈكى سىرتقا تومپىيىپ
چىققان بولاتتى-دە، ھېلىقى ئالتۇنلارنى ئەكېلىپ ھەممىسىنى سىزگە بەرگەن بولاتتىم.

پۇل دېسە جېنىدىنمۇ كېچىدىغان بۇ باي جۇرئەتنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ.

ئىككىنچى يىلىنىڭ دەل شۇ كۈنى، ئاچ كۆز باي ئاپپاق ئاقىرىپ، يۇپيۇمىلاق بولۇپ سەمرىپ كەتكەن جۇرئەتنى ئالتۇننى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. جۇرئەت شەرت بويىچە بىر جۈملە سۆز قىپتۇ، باينىڭ ئاغزى تۇۋاقلىنىپ قاپتۇ. باي شۇندىلا ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىپتۇ.

كىچىك دوست، قېنى ئېيتىڭلارچۇ، جۇرئەت زادى نېمە دېدى؟

جاۋابى: ئەسلى ئادەم سەمرىگەنچە كىندىكى تېخىمۇ ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ. شۇڭا جۇرئەت بايغا:

— مەن تېخى دېگەندەك سەمرىپ كەتمىدىم، كىندىكىم تېخى تومپىيىپ چىقمىغان تۇرسا، بوۋاي ئالتۇننى قانداق بېرىدۇ!— دەپتۇ.

يەتتە كۇمۇش ھالقا

بۇرۇنقى زاماندا ناھايىتى ئاچ كۆز بىر باي ئۆتكەنىكەن. كەنتتىكى دېھقانلار بۇ باينىڭ زۇلۇمىدىن بەك بىزار ئىكەن. شۇڭلاشقا ھېچكىم ئۇنىڭغا مەدىكار بولۇپ ئىشلەشنى خالىمايدىكەن.

ئۆزىگە ئىشلەپ بېرىدىغان مەدىكار چىقماي قېلىشىدىن ئەندىشە قىلغان باي، ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئادەم گوللايدىغان بىر ھىيلە تېپىپتۇ. ئۇ باي شەھەرگە كىرىپ بىر زەرگەرگە، ھەر بىرىنىڭ ئېغىرلىقى بىر جىڭ كېلىدىغان، ئۇلىقى يوق يەتتە دانە كۇمۇش ھالقىدىن زەنجىر بۇيرۇتۇپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، مەھەللىگە ئېلان چاپلاپتۇ: «كىم ماڭا يەتتە ئاي (ئەتىيازدىن كۈزگىچە) ئەمگەك قىلىپ بەرسە، ھەر ئايلىق ئىش ھەققى ئۈچۈن يوغان بىر كۇمۇش ھالقا بېرىمەن، لېكىن مۇنداق بىر شەرت ھازىرلىنىشى كېرەك: يەتتە ھالقىنىڭ پەقەت خالىغان بىرىنىلا پالتا بىلەن چېقىشقا بولىدۇ. ھەر ئايلىق ئەمگەك تۈگىگەندىن كېيىن ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس، بىرلا كۇمۇش ھالقىنى ئېلىپ كېتىش كېرەك. بۇ، تا يەتتە ئايلىق ئەمگەك تۈگىگىچە مۇشۇنداق داۋام قىلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا يەتتىنچى كۇمۇش ھالقىنى ئېلىپ كېتىش كېرەك. ئەگەر بۇ شەرت ھازىرلانمايدىكەن، مەدىكارنىڭ ئەمگىكى بىكارغا كېتىدۇ.»

دېھقانلار باينىڭ بۇ ئېلانىدىن ئۇنىڭ ھىيلە - نەيرىڭىنى چۈشىنىپتۇ - دە، ئىشلەپ بېرىدى-

غان بىرمۇ ئادەم چىقماپتۇ. ئېلاننىمۇ چاپلانغان يېرىدە خېلى ئۇزۇن تۇرۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر يىگىت ئېلاننى قولىغا ئېلىپ باينىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ بەلگىلەنگەن شەرتلەرگە ئاساسەن توختام تۈزۈپ يەتتە ئاي ئىشلەپ بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ. ئىككى تەرەپ كېلىشىپ توختامغا بارماقلىرىنى بېسىشقاندىن كېيىن، ھېلىقى ئاقىل يىگىت پالتا بىلەن كۈمۈش ھالقىلاردىن بىرىنى ئايرىپ ئاپتۇ-دە، ئەمگەككە كىرىشىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ھەر ئايلىق ئەمگىكىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئازمۇ ئەمەس، كۆپمۇ ئەمەس بىردىن كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ يەتتە ئايدا بۇ يىگىت باينىڭ يەتتە ھالقىسىنى تولۇق ئېلىپ بوپتۇ. بۇ ئىشتا يېڭىلگەن باي ئاچچىقىدىن يېرىلغۇدەك بوپتۇ.

كىچىك دوست، قېنى ئويلاپ كۆرۈڭا، بۇ ئاقىل يىگىت دەسلەپ كۈمۈش ھالقىنىڭ نەچچىنچىسىنى چاققان؟ قالغان ھالقىلارنىمۇ ھەر ئايدا قانداق ئۇسۇل بىلەن ئالغان؟

جاۋابى: ئاقىل يىگىت زەنجىردىكى ئۈچىنچى كۈمۈش ھالقىنى چېقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ كۈمۈش ھالقىلار بىرى بىر، ئىككىسى بىر، تۆتىسى بىر بولۇپ پارچىلىنىدۇ. ياش يىگىت 1 - ئايدا بىرىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 2 - ئايدا، 1 - ئايدا ئېلىپ كەتكەن ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ، جۈپ ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 3 - ئايدا، يەنە1 - ئايدا قايتۇرۇپ بەرگەن بىر كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 4 - ئايدا ئالدىنقى ئۈچ كۈمۈش ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ تۆت كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 5 - ئايدا يەنە دەسلەپكى يالغۇز كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 6 - ئايدا يالغۇز كۈمۈش ھالقىنى قايتۇرۇپ بېرىپ جۈپ كۈمۈش ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ. 7 - ئايدا ئەڭ ئاخىرقى يالغۇز ھالقىنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

بىر پاي ئوقتىن كېيىنكى مۇنازىرە

بىر كۈنى كەچتە، بىر قارىغۇ، بىر ساغرۇ، بىر توكۇر ئۈچەيلەن چۆپلۈكتە ئولتۇرۇپ ئىچىملىكلەر بىلەن پەيز قىلىۋاتقانىكەن. بىردىنلا «پاڭ» قىلىپ ئېتىلغان مىلتىق ئاۋازى بىلەن تەڭ بىر پاي ئوق توكۇرنىڭ قۇلىقىنىڭ تۈۋىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بۇ ئۈچەيلەن ئوتتۇرىسىدا «مىلتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى كىم ئاۋۋال سېزەلىدى» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە تالاش ـ تارتىش باشلىنىپتۇ.

قارىغۇ:

— مېنىڭ قۇلىقىم ناھايىتى سەگەك، مىلتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سەزدىم، — دەپتۇ.

ساغرۇ:

— ياق، ياق! مەن يالت قىلغان نۇرنى كۆرۈپ قالدىم، مىلتىقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سەزدىم، — دەپتۇ.

توكۇر:

— ئوق مېنىڭ قۇلىقىمنى سىيپاپ ئۆتۈپ كەتكەن تۇرسا، ئوقنىڭ ئېتىلغانلىقىنى مەن ئاۋۋال سەزگەن بولمامدىمەن، — دەپتۇ.

كىچىك دوست، سىز ئۇ ئۈچەيلەننىڭ سۆزىگە ئاساسەن مىلتىقنىڭ ئېتىلىشىنى كىمنىڭ بالدۇر، كىمنىڭ كېيىن سەزگەنلىكىگە ھۆكۈم قىلالامسىز؟

جاۋابى: نۇرنىڭ سۈرئىتى تېز بولغاچقا، ساغرۇ ئاۋۋال سەزگەن. ئوقنىڭ تېزلىكى ئوتتۇرا ھال بولغاچقا، ئىككىنچى بولۇپ توكۇر سەزگەن. ئاۋازنىڭ تېزلىكى ئاستا بولغاچقا، قارىغۇ ئۈچىنچى بولۇپ سەزگەن.

مېھمانخانىدىكى پاجىئە

يېرىم كېچە، ساقچى باشلىقى مېھمانخانا غوجايىنىنىڭ قىچقىرىشى بىلەن دەرھال يېتىپ كەلدى. يېرىم سائەت ئىلگىرى بۇ يەردە بىر قىز ئۆلتۈرۈلگەنىدى.

غوجايىن ساقچى باشلىقىنى قىز ئۆلتۈرۈلگەن جايغا باشلاپ كەلدى. قىز ياتىقىدىكى كارىۋاتتا ئەدىيالغا ئورىنىپ ئوڭدىسىغا ياتاتتى. ئوق ئۇنىڭ بېشىغا تەگكەنىدى.

«ئىشخانامدا كىتاب ئوقۇپ ئولتۇراتتىم، — دەپ چۈشەندۈردى غوجايىن، — تۇيۇقسىز ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىدىم. يۈگۈرۈپ كەلسەم، ئىشىك تاقاقلىق تۇرۇپتۇ. زاپاس ئاچقۇچ بىلەن ئىشىكنى ئېچىپ كىرسەم مۇشۇ ئەھۋال.»

ساقچى باشلىقى قىزنىڭ ئۈستىدىن ئەدىيالنى ئاۋايلاپ ئالدى. قىز قوللىرىنى كېرىپ ياتاتتى، ئۇنىڭ ئوڭ قولىدا تاپانچا تۇتۇقلۇق تۇراتتى.

«قاتىل سىز، — دېدى ساقچى باشلىقى غوجايىنغا، — قىزنى ئۆزىڭىز ئۆلتۈرۈپ، يالغاندىن مەيدان ھازىرلاپسىز، جىنايىتىڭىزنى دەرھال تاپشۇرۇڭ، بولمىسا قۇتۇلالمايسىز.»

ئەقىللىق ئوقۇغۇچى، تېپىپ بېقىڭا، ساقچى باشلىقى نېمە ئۈچۈن غوجايىننى قاتىل دەپ جەزملەشتۈردى؟ بۇنىڭدىكى پاكىت نەدە؟

جاۋابى: ساقچى باشلىقى قىزنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان ئەدىيالدىن گۇمانلانغان. چۈنكى ئۆزىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋالغان ئادەم ئۈستىگە ئەدىيال يېپىۋالالمايدۇ.

مىلڭ تەڭگە پۇل

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەر بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ئىككى ھەمراھى
بىلەن ياقا يۇرتلارغا قاراپ سودا ئىشلىرى بىلەن يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار خېلى يوللارنى
بېسىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، بىر شەھەرگە كېلىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار بۇ
يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، يەنە باشقا يەرگە بېرىشقا تەرەددۇت قىپتۇ.
ئۇلار مېڭىش ئالدىدا ئۆزلىرى چۈشكەن سارايىنىڭ ئىگىسىگە مىڭ تەڭگە پۇلنى بېرىپ،
قايتىشىدا ئالدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇلنى ئۈچى تەڭ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بېرىش
ھەققىدە سارايۋەن بىلەن خەت - توختام قىلىشىپتۇ. سارايۋەن پۇلنى ئېلىپ قاپتۇ.
شۇنداق قىلىپ، سودىگەرلەر خاتىرجەم يولغا چىقىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ،
ئۇلار خېلى كۆپ جايلارنى ئايلىنىپ ھېلىقى سارايغا قايتىپ كەپتۇ، ياتاققا ئورۇنلىشىپ،
يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاماق يېيىشكە ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يېيىلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ
ئىچىدىن بىرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، غىپپىدە چىقىپ سارايۋەننىڭ ئۆيىگە كىرىپ-
تۇ-دە، سارايۋەنگە:

— بىز ئۈچەيلەن تولۇق كەلدۇق، بۈگۈن پۇلنى ئېلىپ قايتىپ كەتمەكچىمىز، پۇلنى
بېرىۋەتسىڭىز، — دەپتۇ. سارايۋەن ئىشەنگۈسى كەلمەي ئۇلار چۈشكەن ھۇجرىغا قاراپ
بېقىپتۇ، قارىسا، راست دېگەندەك ئۆيدە ئىككى سودىگەر تاماق يەۋاتقانىكەن. ساراي-
ۋەن سودىگەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ پۇلنى بېرىۋېتىپتۇ. پۇلنى ئالغان سودىگەر ئىككىسى-
نىڭ تاماق يەۋاتقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپپىدە تىكىۋېتىپتۇ. ئارىدىن خېلى ۋاقىت
ئۆتۈپتۇ. ئىككى سودىگەر تاماقلىرىنى يەپ بولۇپ ئۈچىنچى سودىگەرنى خېلى ساقلاپ-
تۇ، ئەمما ئۇ كەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار سارايۋەننىڭ قېشىغا كىرىپتۇ، پۇلنى ئېلىپ كېتىدى-
غانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىككى سودىگەرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان سارايۋەن داڭقېتىپ تۇرۇپ
قاپتۇ، نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماپتۇ، ھېلىلا سودىگەرگە پۇلنى بەرگەنلىكىنى
ئېيتىپتۇ. ئەمما، ئىككى سودىگەر پۇلنى ئالمىغانلىقىنى دەپتۇ. بۇلار خېلى تالاش -
تارتىش قىپتۇ، ئاخىر سارايۋەن ئۆزىنىڭ ئالدانغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئىككى سودىگەر بۇ-
رۇنقى كېلىشىمنى كۆرسىتىپ، پۇلنى تۆلەپ بېرىشكە قىستاپتۇ. سارايۋەن ئۆزىنىڭ زىيان
تارتىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، ئاھ ئۇرۇپتۇ، چارە ئىزدەپتۇ، ئامال تاپال-
ماپتۇ، كەچ بولغاندا غەمكىن، سالپىيىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. بوۋىسىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆر-

گەن كىچىك نەۋرە قىزى بوۋىسىدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. بوۋاي خورسىنغان هالدا:

— ئەي قىزىم، نېمە ئىش بولاتتى، بېشىمغا كۈن چۈشتى، بىر كاززاپ مېنى ئالداپ كەتتى. ئەمدى مەن مىڭ تەڭگە زىيان تارتىدىغان بولدۇم، قېرىغاندا بۇ ئىش ماڭا ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، بېشىم قاتتى. بۇنىڭغا نېمە چارە؟! قولىدا ئىسپات خەت تۇرسا، ئامال قىلىش مۇمكىنمۇ؟— دەپتۇ. قىز:

— نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى مەن بىلىپ باقسام بولارمۇ؟ سىزنى كاززاپ قانداق ئالداپ كەتتى؟— دەپتۇ.

سارايۋەن بولغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى نەۋرە قىزىغا دەپ بېرىپتۇ. قىز بوۋىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

— غەم قىلماڭ، بوۋا، بۇ ئاسان ئىشكەنغۇ، سىز مۇنداق.. مۇنداق.. قىلىڭ،— دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. قىزنىڭ جاۋابى سارايۋەننى شادلاندۇرۇپتۇ، كۆڭلىدىن غەم تۇمانلىرى تارقىلىپتۇ، دىلى نەۋرە قىزىدىن سۆيۈنۈپتۇ، كېچىنى خاتىرجەم ئۇيقۇ بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئەتىسى سارايۋەن ئىككى سودىگەرگە نەۋرە قىزى كۆرسەتكەن ئەقىل بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ. سارايۋەننىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئىككى سودىگەر تىلى تۇتۇلۇپ غىڭ قىلالماپتۇ، باشلىرى ساڭگىلاپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ.

سارايۋەننىڭ چېچەن نەۋرىسى ئۇنىڭغا قانداق ئەقىل كۆرسەتتى، دەپ بىلەمسىز؟

جاۋابى: سارايۋەننىڭ نەۋرىسى: «بىز خەت ـ توختام بويىچە ئىش قىلايلى، پۇلنى ئۈچ كىشى تەڭ كەلگەندە تۆلەيمەن دەڭ» دېگەن. سارايۋەن نەۋرىسى كۆرسەتكەن ئەقىل بويىچە بۇ گەپنى قىلغان. ئىككى سودىگەرنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، قېچىپ كەتكەن ھىلقى بىرىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلانغان.

قەيەردە مېڭىش توغرا

ئۆتكەن زاماندا مەلۇم بىر يېزىدا بىر ئىمام ئۆتكەنىـ
كەن. ئۇ ئانچە دۆت بولمىسىمۇ، دېگەندەك
ئەقىللىقلەردىنمۇ ئەمەس ئىكەن، ئۇ-
زىنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ توغرا ـ
خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلالمايدىكەن.
شۇنداق بولغاچقا، باشقىلار تەرد-
ىپىدىن دائىم كۈلكىگە قالىدىكەن.
كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمام جامائەتنى
باشلاپ تويغا بېرىشقا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئى-
مام ئۆزىنى جامائەتنىڭ ئاتىسى دەپ قارد-
غاچقا، توپنىڭ ئالدىدا مېڭىپتۇ، بىراق
ئويلىمىغان يەردىن، بىرى:
— موللىكا، سىلى سەرك-
دەكلا توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۇ-
ۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلى-
رى، ئەدەپ ـ قائىدىنى
ئۇنتۇپ قالدىلىمۇ؟—
دەپتۇ.
ئىمام قاتتىق
خىجالەت بولۇپ،
ئاستا ـ ئاستا تود-
نىڭ ئارقىسىدا قېلىشقا باشلاپتۇ، بۇ ئىشقا

قارىتا كۆڭلىدە نارازىلىقى بولسىمۇ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي توپىنىڭ ئارقىسىدىن مېڭىۋېرىپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپىنىڭ ئارقىسىدا مېڭىشى جامائەتكە ياقماپتۇ، جامائەت ئۆز ئىمامنىڭ ئۆزلىرىنى باشلاپ مېڭىشىنى خالايدىكەن. ئىمامنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىغا نارازى بولغان جامائەتنىڭ بىرى، ئىمامغا:

— موللىكا، سىلىگە نېمە بولدى، پۇتى كۆيگەن توخۇدەك مېڭىپ جامائەتكە يېتەشەلمەيلىغۇ؟ — دەپ تەنە قىپتۇ. ئىمام چاندۇرماستىن ئاستا توپىنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. ئىمام شۇ قاتاردا بىردەم مېڭىپتۇ، كۆڭلىدە، ئەمدى ماڭغان ئورنۇم بولغان ئوخشايدۇ، دەپ خېلى خاتىرجەم بوپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماڭغانلىقىنى كۆرگەن بىرى، ئىمامغا:

— موللىكا، يۇرەكلىرى قۇشقاچنىڭ يۇرىكىدەك نېمانچە كىچىك، قورقۇنچاقلىق قىلىپ توپىنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ — دەپتۇ. ئىمام خىجالەتچىلىكتە يەرگە كىرىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ، كۆڭلى پاراكەندە بوپتۇ، ئۆزىنىڭ جامائەتنىڭ ئالدىدا توغرا ئىش قىلالماي گەپكە قالغانلىقىدىن نومۇس قىپتۇ.

ئەمدى ئىمام يولنى خاتا ماڭماسلىق ئۈچۈن كۆڭلىدە مۇۋاپىق بىر چارە تېپىشنى نىيەت قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن باش قاتۇرۇپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر ئامال تاپالماپتۇ، تولا ئويلاپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قىزىپتۇ، خىياللار تېنىگە تاش بولۇپ پېتىپتۇ، ئەمما ئۇ توي بولغان ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگۈچە زادى قەيەردە مېڭىشى لازىملىقىنى تاپالماپتۇ.

ئىمام زادى قەيەردە ماڭسا توغرا بولاتتى، ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئىمامدا باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن جامائەتنىڭ كۈلكىسىگە قالغان. باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى بولسا، باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان جامائەتنىڭ ئالدىدا مېڭىۋېرەتتى، كۈلكىگىمۇ قالمايتتى.

قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەرنىڭ ئاقىل ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانىكەن. سودىگەر ئوغلىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن. ئاقىلمۇ ناھايىتى شوخ، ئەقىل - پاراسەتلىك چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ. سودىگەر ئوغلىدىن خۇش بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئارغىماق سېتىۋېلىپ مىنىشكە بېرىپتۇ. ئاقىل دادىسىنىڭ شاپائىتىدىن ئىنتايىن خۇش بولۇپ، يىراق - يېقىنغا ئات چاپتۇرۇپ ئوينايدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ئاقىل ئون تۆت ياشقا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ زېھنى كۈندىن - كۈنگە ئۆتكۈرلىشىپتۇ، دادىسىنىڭ سودا ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ، ئېلىم - بېرىمدە دادىسىغا مەسلىھەت بەرگۈدەك ھالەتكە يېتىپتۇ. سودىگەر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە يارىملىق يانتاياق بولغۇدەك ھالەتكە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىلىرىنىڭ بىرىدە دۇكان ئېچىپتۇ. ئاقىل كۈندە چۈشتە ئېتىغا مىنىپ، دادىسىغا ئۆيىدىن تاماق توشۇيدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقىل ئادىتى بويىچە دادىسىغا ئاپىسى راسلاپ بەرگەن چۈشلۈك تاماقنى ئاپىرىش ئۈچۈن جابدۇنۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۆيىگە ئوينىغىلى كەلگەن بىر قىز ئاقىل بىلەن شەھەرگە بىللە بارىمەن دەپ غەلۋە قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل ئۇ قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. قىز ئاتتىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقۇپ ئاقىلغا مەھكەم يېپىشىۋاپتۇ. ئاقىل بولسا ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە يول يۈرۈپتۇ. ئۇ زاماندا ئەر - ئاياللار ھەرگىز كوچىغا بىللە چىقىپ قول تۇتۇشۇپ ماڭالمايدىكەن. ئاقىل ئېتىنى شۇ چاپتۇرغىنىچە شەھەر قوۋۇقىغا يېقىنلاپ كەپتۇ. يىراقتىن ئات ئۈستىدە بىر ئوغۇل بىلەن بىر قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان قوۋۇق قاراۋۇلى ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇپ، ئاتنىڭ باشبېغىدىن تۇتۇپ ئاتنى چەتكە تارتىپتۇ. ئاقىل قاراۋۇل گەپ ئېچىپ بولغۇچە:

— ھەي تاغا، سىز نېمىشقا بىكاردىن - بىكار يولۇمنى توسىسىز، زادى مېنىڭ گۇناھىم نېمە؟— دەپتۇ. قاراۋۇل:

ــ ھەي شۇمتەك، سەن نېمە گۇناھىڭنىڭ بارلىقىنى بىلىشتە يوق، ماڭا سوئال قويۇۋاتامسىنا؟ بۇ قىزنى نېمە ئۈچۈن ئىتتىڭنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتۈردۈڭ؟ــ دەپتۇ. ئاقىل چاققانلىق بىلەن:

ــ جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدىپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھاماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېيىنئانىسى،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ جاۋابنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ چۈشىنەلمىگەن قاراۋۇل ئاقىل بىلەن قىزنى قويۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئىتقا يەنە مىنگىشىپ شەھەر ئارىلاپ كېتىۋاتسا، بىر ئايغاقچى كېلىپ ئۇلارنى تۇتۇۋاپتۇ. ئاقىل ئايغاقچىغا كۆپ يالۋۇرۇپ چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ، ئايغاقچى قازىخانىغا ئاپىرىمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل بىلەن قىز ئاخىر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قازىخانىغا مېڭىپتۇ. ئايغاقچى قازىخانىنىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن قىزغا ئاتنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئاقىلنى قازىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. قازى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئايغاقچى بولغان ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاندىن قازى ئاقىلدىن:

ــ ئىسمىڭ نېمە؟ــ دەپ سوراپتۇ. ئاقىل:

ــ ئىسمىم ئاقىل، ھۆرمەتلىك قازى ئاخۇنۇم،ــ دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. قازى:

ــ ئىسمىڭغۇ ئاقىل ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قائىدە ـ نىزامىنى بىلمەمسەن؟ــ دەپ كايىپتۇ. ئاقىل تەمكىنلىك بىلەن:

ــ جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدىپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھاماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېيىنئانىسى،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. قازى شۇنچە ئويلىسىمۇ بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى ھېچ چۈشىنەلمەي:

ــ ھەي بالا، سۆزۈڭنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. ماڭا بۇ سۆزلەرنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭ، گۇناھىڭدىن كېچىمەن،ــ دەپتۇ.

ئاقىل سۆزنى قازىغا بىرمۇبىر چۈشەندۈرۈپ قويۇپتۇ. قازى بولسا ئاقىلنىڭ چېچەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ گۇناھىدىن كېچىپتۇ ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماسلىقنى تاپىلاپ، قايتىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئاقىل قازىخانا ئالدىدا ساقلاپ تۇرغان قىزنى ئېلىپ، دادىسىنىڭ دۇكىنىغا راۋان بوپتۇ.

قىز ئاقىلنىڭ قانداق تۇغقىنى بولىدۇ، ئىككى مەنۇت ئىچىدە تېپىپ چىقالامسىز؟

جاۋابى: قىزنىڭ ئاپىسى بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسىنىڭ ئاپىسى بىر تۇغقان، قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسى بىر نەۋرە تۇغقان بولىدۇ، ئوغۇل بولسا قىزنىڭ نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئوغلى بولىدۇ.

مۇغەمبەر تۈلكە

بوۋايلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەھەللىمىزگە يېقىن ئورماندا، ھايۋانلار ئارىسىدا ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ئىش بولغانىمىش. ئۇ ئىشنىڭ راست بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن، ئەمما بۇ ئىش ھازىرغىچە سورۇنلاردا دائىم تېپىشماق ئورنىدا ئېيتىلىدىكەن. سىز بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىشنى خالامسىز؟ ئۇنداقتا، مەن سىزگە بۇنى ئېيتىپ بېرەي:

بىر كۈنى تۈلكە ئوزۇق ئىزدەپ كېتىپ بېرىپ، ئېيىققا ئۇچراپ قاپتۇ. ئېيىقنىڭ قولىدا تۆت باش سەۋزە بار ئىكەن. بۇنى كۆرگەن تۈلكە ئېيىقنىڭ قولىدىكى سەۋزىگە قىزىقىپ قاپتۇ، بۇنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈش كويىدا چارە ئىزدەپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. ئاخىر مۇغەمبەر تۈلكە ئېيىققا قاراپ:

— ئېيىق ئاداش، مەندىمۇ ئىككى باش سەۋزە بار، ھەممىسىنى قوشۇپ شورپا قىلىپ ئىچمەيلىمۇ؟— دەپتۇ. تۈلكىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ئېيىق قىلچە ئويلانمايلا دەرھال ماقۇل بوپتۇ.

ئېيىقنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان تۈلكە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى تەييارلاشقا كىرىشىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن شورپىمۇ تەييار بوپتۇ. ئۇلار شورپىنى تازا مەززە قىلىپ ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا، نەدىندۇر بىر يەردىن بىر قاقىر ئۇچۇپ كەپتۇ-دە، ئېيىق بىلەن تۈلكىگە مۇراجىئەت قىلىپ:

— شورپاڭلارنى مەنمۇ بىللە ئىچەي، ئالتە دانە بېلىقىم بار، ئۇلارنى سىلەرگە بەرسەم، قانداق؟— دەپتۇ.

قاقىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان تۈلكە بىلەن ئېيىق شۆلگەيلىرىنى ئېقىتىپ، دەرھال ماقۇل بولۇشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى ئۈچ قاچىغا تەڭمۇتەڭ بۆلۈشۈپتۇ، ھەربىرى بىر قاچىدىن ئىچىپتۇ، قورساقلىرىنى ئازاراق بولسىمۇ ئەستەرلىشىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن قاقىر بېلىقلارنى ئۇلارغا بېرىپ خوشلىشىپ، يەنە ئوزۇق ئىزدەپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. قاقىر كەتكەندىن كېيىن،تۈلكە بىلەن ئېيىق قاقىر بەرگەن بېلىقلارنى بۆلۈشۈۋېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئېيىق ئالدى بىلەن:

— تۈلكە بۇرادەر، مېنىڭ سەۋزەم تۆت باش، سېنىڭ سەۋزەڭ ئىككى باش بولغاندىكىن، بېلىقنىمۇ شۇنداق بۆلۈشەيلى، سەن ئىككىنى ئالغىن، مەن تۆتنى ئالاي، — دەپتۇ.

بۇ گەپ تۈلكىگە راسا خۇشيېقىپتۇ-دە، شۇنداق بۆلۈشۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تۈلكە ئورمان ئىچىنى ئارىلاپ، ئۇچرىغانلىكى ھايۋانغا: «مەن ئېيىقنى ئالدىدىم» دەپ ماختىنىپتۇ. بۇ گەپ ئورماندىكى ھايۋانلارغا پۇر كېتىپتۇ، ھەتتا بۇ گەپ بارا - بارا يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلەرگىمۇ يېتىپ بېرىپ، ھەممە كىشى بىلىپ كېتىپتۇ، ئەمما تۈلكىنىڭ ئېيىقنى قانداق ئالدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلەلمەپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭ، تۈلكە نېمە ئۈچۈن ئېيىقنى ئالدىدىم، دەيدۇ. ئەسلي ئۇلار بېلىقنى قانداق بۆلۈشسە توغرا بولاتتى؟

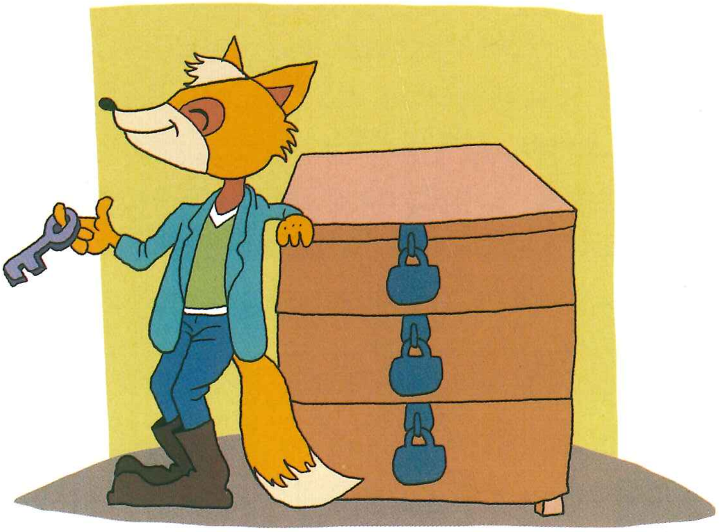

جاۋابى: ھەقىقەتەن ئېيىق ئالدىنىپ قالغان، چۈنكى تۈلكە ئۆزىنىڭ ئىككى باش سەۋزىسى بەدىلىگە بىر قاچا شورپا ئىچتى، دېمەك، قازانغا قوشقان سەۋزىسىنى ئۆزى يەپ بولدى. قاقىر ئىچكەن بىر قاچا شورپا بەدىلىگە كەلگەن ئالتە دانە بېلىق ئەلۋەتتە ئېيىقنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك، بۇنىڭدا تۈلكىنىڭ ھەققى يوق ئىدى. ئېيىق ھېسابنى توغرا قىلماي، تەبىئىي ھالدا تۈلكىگە ئالدىنىپ قالدى.

ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى

قەدىمكى زاماندا، ئۈچ تاغنىڭ نېرىسىدا، ئۈچ دەريانىڭ بېرىسىدا ئاپپاقخان ئە-
سىملىك بىر سەلتەنەتلىك پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بۇ پادىشاھ ئەقىل - پاراسەتتە قابىل،
يۇرت سوراشتا ئادىل ئىكەن. شەھەردىكى سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە خەلق ئاپ-
پاقخان پادىشاھنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي تەرىپلىشىدىكەن. ئەمما، پادىشاھنىڭ سەل-
تەنەت تەختىگە ھۆسن قوشىدىغان بىرلا نەرسىسى — پەرزەنتى يوق ئىكەن.

ئاپپاقخان پادىشاھ ئۆز پۇشتىدىن بىرمۇ بالا بولمىغانلىقتىن، چەكسىز ھەسرەت چې-
كىپ، كېچە - كۈندۈز خۇداغا سېغىنىپ نالە - پەرياد قىلىدىكەن، يېتىم - يېسىر، غېرىب -
غۇرۋالارنىڭ بېشىدىن تەڭگە چېچىپ نەزىر قىلىدىكەن. لېكىن، شۇنچە قىلسىمۇ ئاپپاقخان
پادىشاھنىڭ تەلىيى ئەجابەت بولماپتۇ. ئۇنىڭ ھەسرىتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپتۇ، كۈن-
لەر، ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۈت قولىدىن ماغدۇر قېچىپتۇ. ئاپپاقخان ئۆلۈم ئەلچىسى-
نىڭ ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىپ، كۆزى ئوچۇق ۋاقتىدا شاھلىق سەل-
تەنىتىنى پاراسەتلىك، ئەلسۆيەر، ھەققانىيەتچى بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش ئويىغا كەپتۇ.
پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرا، مەسلىھەتچىلىرىنى يىغىپ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى
ئۇلار بىلەن كېڭىشىپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ مەسلىھەتىگە قوشۇلۇپتۇ.

— ئۇنداق بولسا،— دەپتۇ پادىشاھ،— بۈگۈندىن قالدۇرماي، پۈتكۈل شەھەر
تەۋەسىگە مېنىڭ پەرمانىمنى يەتكۈزۈڭلار! سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە بولغان
ھەممە ئادەم ئوردا ئالدىغا يىغىلسۇن، ئاشۇ چاغدا شاھلىقىمنى كىمگە ئۆتۈنۈپ بېرىشىم-
نى جاكارلايمەن.

ئاپپاقخان پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى ئاتارمەن - چاپارمەنلەر شۇ كۈنى تەرەپ -
تەرەپكە يۈگۈرۈپ پەرماننى يەتكۈزۈپتۇ. ئەتىسى ئوردا ئالدى ئادەملەرگە لىق تولۇپ-
تۇ. پادىشاھ ئوردا پەشتىقىغا چىقىپ، پۈتكۈل خەلققە سالام قىلغاندىن كېيىن:

— ئى ئەزىز خەلقىم، مېنىڭ سىلەرنى ئاۋارە قىلىپ بۇ يەرگە يىغىپ كەلگەنلىكىمنى
كەچۈرگەيسىلەر! مەن سىلەرگە بۈگۈن بىر مۇھىم ئىشنى جاكارلايمەن، ئۇ بولسىمۇ ئۈچ
كۈن ئىچىدە شاھلىق تەختىمنى باشقا بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش. بۇنىڭ ئۈچۈن مېنىڭ
بىرلا شەرتىم بار، كىمدە كىم ئاشۇ شەرتنى ئورۇنلىيالىسا، شۇ شاھلىق سەلتەنەتتە ئول-
تۇرىدۇ. بۇنداق قىلىشىم سىلەر ئۈچۈن. دۆلەت باشقۇرۇش ئۈچۈن ئادالەتنى دوست

تۇتقان، يۈرەكلىك، ۋىجدانلىق ھەمدە ئەقىل ـ پاراسەتلىك كىشى لازىمدۇر. شەرتىم شۇكى، قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بىزنىڭ بۇ ئەلدە بىر ئورۇندا ئولتۇرۇپ ماڭا ئۆزىنىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈرۈشكە پەرمان چۈشۈرەلەيدىغان ئەزىمەت بارمۇ، يوق؟ــ دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئادەملەر توپىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ.

توپ ئارىسىدىكىلەردىن بىرمۇ ئادەم چىقىپ بۇ سوئالغا يا ئۇنداق، يا بۇنداق دەپ جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئاپپاقخان پادىشاھ:

ــ بوپتۇ، ئۇنداق بولسا ئۈچ كۈن مۆھلەت ئىچىدە بۇ سوئالىمغا جاۋاب بەرمەكچى بولغان كىشىگە ئوردامنىڭ ئىشىكى ئوچۇق،ــ دەپ، خەلقنىڭ تارقىلىشىغا ئىجازەت بېرىپتۇ.

ئۇلار تارقىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى باشقا ياقتىن ئاڭلايلى:

شاھنىڭ ئوردا ئالدىغا يىغىلىش توغرىسىدىكى پەرمانىدىن، ئوتۇن ئەكېلىش ئۈچۈن جاڭگالغا كېتىپ خەۋەردار بولالمىغان تۇل خوتۇننىڭ تۇردى ئىسىملىك ئوغلى ئېشىكىنى ھەيدەپ ئوتۇن ساتقىلى شەھەرگە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، كىشىلەر تەرەپ ـ تەرەپكە توپ ـ توپ بولۇپ كېتىۋاتقۇدەك ھەمدە بىر ئىش توغرىسىدا مۇنازىرە قىلىشىۋاتقۇدەك. تۇردى نېمە ئەھۋال بولغانلىقىنى تازا ئاڭقىرالماي ئوتۇننى سېتىپ، ئېشىكىنى قىيپاش مىنىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ، يولدا بىر كىشى ئۇچراپتۇ. تۇردى بۇ ئادەمگە سالام قىلىپ، بۈگۈن شەھەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ ئادەم پادىشاھنىڭ شەرتىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. تۇردى ھېلىقى ئادەمگە رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيىگە قايتىپ ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ پادىشاھنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئانىسىدىن ئىجازەت سوراپتۇ. ئانىسى ئوغلىدىن ئەنسىرەپ بېرىشقا قوشۇلماپتۇ، ئەمما تۇردى پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىش نىيىتىدىن يانماي، ئىككىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە ئانىسىغا ئوتۇنغا ماڭدىم دەپ قويۇپ، ئېشىكىنى مىنىپ ئۇدۇل ئاپپاقخان پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ، ئىشىك باقارغا ئۆزىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. ئىشىك باقار پادىشاھتىن كىرىشكە ئىجازەت سوراپ چىقىپ تۇردىنى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ پادىشاھقا چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن، كېلىش سەۋەبىنى سۆزلەپتۇ. پادىشاھ سوئالنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، تۇردىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ. تۇردى سوئالغا شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇكى، پادىشاھ ئۇنىڭ ئەقلىگە ھەيران بوپتۇ. شۇ ھامان پۈتۈن ئوردا ئەمەلدارلىرىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ تاج ـ تەختىنى ئوتۇنچى تۇردىغا ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، ئۇزاققا بارماي ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. تۇردى بولسا، ئانىسىنى ئوردىغا ئەكېلىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ، يۇرتنى ئادالەت بىلەن سوراپ، خەلقنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپتۇ.

ئوتۇنچى يىگىت پادىشاھقا نېمدەپ جاۋاب بەردى؟

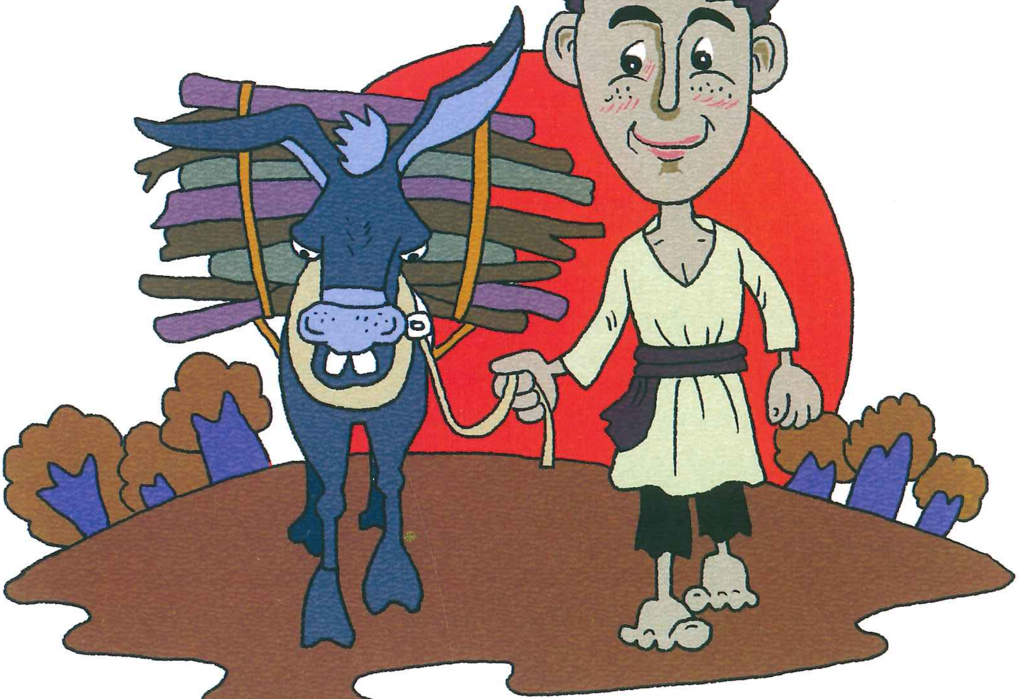

جاۋابى: ئوتۇنچى يىگىت: «يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ: «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سورىغاندا، ئوتۇنچى يىگىت: «پادىشاھنى بۆشۈكتە ياتقان بالىسى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ ئىشقا سالالايدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم ئەيمىنىپ ئىشقا بۇيرۇيالمايدۇ. ھەزرەتلىرىنىڭ بالىسى بولمىغاندىكىن، مەن يوق دېدىم» دەپ پادىشاھنى قايىل قىپتۇ.

گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا، بىزگە يېقىنمۇ ئەمەس، يىراقمۇ ئەمەس بىر شەھەردە، ھال - كۈنى ئوتتۇرا ھال تۆمۈر ئاخۇن ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى بىلەن تىنىمسىز مەشغۇل بولۇپ، ھالال ئىشلەپ، ھالال يەپ، ئۆز كۈنلىرىنى شۈكۈر - قانائەت بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئايالى بولسا چۆچۈرىدەك ئۈچ ئوغلىنى بېقىش ھەلەكچىلىكىدە ئىكەن. ئوغۇللار كۈندىن - كۈنگە چوڭىيىپ كۆزگە كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئەمما، باللارنىڭ ئاپىسىغا كېسەللىك يېپىشىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ كۆرسەتمىگەن داخان، تېۋىپى، ئىچۈرمىگەن دورىسى قالماپتۇ، لېكىن ئايالىغا ھېچقانداق سەۋەب كار قىلماپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئايالىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ۋە ئۈچ ئوغۇل ئىنتايىن قايغۇرۇپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئۈستىدىكى يۈك ئېغىرلىشىپ، ئېتىز - ئېرىق ۋە ئۆي ئىشلىرى ئۇنىڭغا قاراشلىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، باللارغا ھەم ئانا، ھەم دادا بولۇپ يەتتە - سەككىز يىلنى جاپالىق ئۆتكۈزۈپتۇ. باللارنىڭ ئالدى 17 يەتتە ياشقا كىرىپ رەسمىي كارغا كەپتۇ. ئۇلار ئۆز لايىقىدا تۆمۈر ئاخۇنغا ھەمدەم بولۇپ، دادىسىنىڭ زىممىسىدىكى يۈكنى يەڭگىللىتىپتۇ. دادا باللار بىلەن مەسلىھەتلە-شىپ، تاشلاندۇق يەرلەرنى ئېچىپ، زىرائەت تېرىپ مول ھوسۇل ئاپتۇ. شۇ يوسۇندا ئۈچ - تۆت يىل ئۆتۈپتۇ، باللارمۇ قۇرامىغا يېتىپتۇ. ئۇ چوڭ ئىككى ئوغلىنى ئارقا - ئارقىدىن ئۆيلەپ، ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇ، ئۆزى كەنجى ئوغلى بىلەن قېلىپ، يەنە ئېتىز - ئېرىق ئىشىنى داۋام قىپتۇ. بىر يىلى ئەتىيازلىقى تۆمۈر ئاخۇن ئوسا قىلغان يەرلەرنى ھەيدەۋېتىپ بىر قارلىغاچنىڭ ئېتىزلىقتا پالاقلاپ يۆرگەنلىكىنى كۆرۈپ دەر-ھال قوشنى تاشلاپ، قارلىغاچنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ، قارىسا، قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى يۇلۇپ تاشلانغانىكەن. تۆمۈر ئاخۇن قارلىغاچقا رەھىم كېلىپ، ئۇنى قويىنىغا سېلىپ كەچ كىر-گەندە ئۆيىگە ئەكېلىپ، دان، سۇ بېرىپ، سىۋەتكە سولاپ بىر كېچە بېقىپتۇ، ئەتىسى ئۆينىڭ پېشايۋىنىغا بىر ئۇۋا ياساپ بېرىپتۇ، ئاندىن ئوغلىغا قارلىغاچنى ياخشى بېقىشنى تاپىلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى ئۆسۈپ يېتىلىپتۇ. ئۇياق -

بۇياقلارغا ئۇچۇپ دانلايدىغان، تاڭ سەھەردە مۇڭلۇق ئۈنلەيدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى
قارلىغاچ ئاسمانغا ئۇچۇپ پەرۋاز قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قارلىغاچ-
نىڭ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ مۇڭلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، جانىۋار
ساق - سالامەت قولدىن چىقىپ، ئۆز ئەركىنلىكىنى تاپتى، دەپ ئويلاپتۇ. بارا - بارا
قارلىغاچ بۇ ئائىلىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. كۈن، ئاي ئۆتۈپ كۈز كەلگەندە،
تۆمۈرئاخۇن كەنجى ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇش تەييارلىقىنى قىلىپ، بىر دېھقاننىڭ ئەدەپ -
قائىدىلىك، ئىشقا پىشقان قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇپتۇ. كېلىن ياخشى
مىجەزلىك بولۇپ چىقىپتۇ، ئاتا - بالىنىڭ ئاش - تامىقىنى ۋاقتىدا ئېتىپ، هويلا - ئا-
رامنى پاكىز تۇتۇپتۇ. ئۇلار بىر ئائىلىدە خۇشال - خۇراملىق بىلەن قىشنى ئۆتكۈزۈپ-
تۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۆزىنىڭ زىممىسىدىكى ئېغىر ۋەزىپىنىڭ تۈگەپ، يېنىكلىشىپ قالغانلى-
قىنى هېس قىپتۇ. ئالدىنقى ئىككى ئوغۇللىرىمۇ ئۆز ئىشلىرىغا پۇختا
بولۇپ ئوبدان ئۆي تۇتۇۋاپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر - ئىككىدىن
بالىسى بوپتۇ.

ياندۇرقى يىلى ئەتىياز مەزگىلى يېتىپ كەپتۇ. تۆ-
مۈر ئاخۇن بولسا، يەرلىرىنى بالدۇر ئوسا قىلىپ،
زىرائەت تېرىشقا تۇتۇش قىپتۇ. بىر كۈنى سە-
هەردە قوش هەيدەۋاتسا، بىر قارلىغاچ ئاس-
ماندىن ئوقتەك شۇڭغۇپ ئېتىزلىققا چۈشۈپتۇ.
تۆمۈر ئاخۇن نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ زەن
سېلىپ قارىسا، بىر قارلىغاچ پارقىراق بىر نەر-
سىنى چىشلەپ تۆمۈر ئاخۇن تەرەپكە يورغىلاپ
كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، بۇنىڭ چوقۇم
ئۆتكەن يىلى مۇشۇ ئېتىزلىقتا ئۇچراپ ئۆ-
يىگە ئاپىرىپ باققان قارلىغاچ ئىكەنلىكىنى
پەرەز قىپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇننىڭ
يېنىغا كېلىپ تۇمشۇقىدىكى پارقىراق نەر-
سىنى يەرگە تاشلاپ، زۇۋانغا كىرىپ:
— ئەي ئاق كۆڭۈل، مېھىر - شەپقەتلىك دېھ-
قان، سەن مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ مەن ئۆتكەن يىلى مۇشۇ مەزگىل-
دە، مۇشۇ ئېتىزلىقتا سېنىڭ شەپقىتىڭگە ئېرىشكەن قارلىغاچ بول-

مەن. مەن شۇ چاغدا بىر نابابنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، جېنىم نابۇت بولغىلى تاس قالغانىدى. سەن ماڭا ئۇنتۇلغۇسىز ياخشىلىق قىلدىڭ، مېنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىپ باقتىڭ، مەن سېنىڭ بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى قانداق قايتۇرارمەن، دېگەن خىيال بىلەن ساڭا دېمەي ئۆيۈڭدىن ۋاقىتسىز ئايرىلدىم. مەن ئەسلىدە ئالەمدىكى پۈتۈن قارلىغاچلار پادىشاھىنىڭ ئارزۇلۇق بالىسى بولىمەن، مېنىڭ ماكانىم بۇ يەردىن نەچچە ئاي ئۇچسا يەتكىلى بولىدىغان يەردە. مەن ئۆيۈڭدىن ئۇچۇپ چىقىپ شاھ دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۆيىمىزدە نەچچە ئەۋلاد ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر دانە گۆھەرنى ساڭا ئەكەلدىم. بۇ مېنىڭ ساڭا قىلغان ئازراق رەھمىتىم، قوبۇل قىلغايسەن!— دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ - تاڭ قاپتۇ. گۆھەر شۇ دەرىجىدە ئېسىل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەر خىل رەڭلەر جۇلالىنىپ تۇرىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇن:

— ھەي قارلىغاچ، مەن سېنى قانداقتۇر بىرنەرسە تاما قىلىپ قۇتۇلدۇرغان ئەمەس ئىدىم، سەن كايىپ، كۆپ جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىپ بۇ گۆھەرنى ماڭا ئەكەپسەن، ھىممىتىڭگە مىڭ مەرتە رەھمەت، خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىسۇن!— دەپ قارلىغاچقا دۇئا قىپتۇ. قارلىغاچ:

— بۇ گۆھەرنىڭ خاسىيىتى شۇكى، بۇنى ساقلىغان ئادەمنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن، تېنى ساغلام بولىدۇ، ئىشلىرىغا بەرىكەت، بەخت - سائادەت يار بولىدۇ. سەن بۇ گۆھەرنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ساقلىغايسەن، بۇنى ھەرگىز ساتما، چاقما، يېنىڭدىن ئايرىما،— دەپ تاپىلاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بۇ گەپلەرنى كۆڭلىگە مەھكەم پۈكۈپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ ئاسمانغا ئۆرلەپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قوينىغا ئاۋايلاپ سېلىپ، خۇشلۇقىدا بىر كۈن كەچكىچە ھەيدەپ بولىدىغان يەرنى پېشىنغا قالماي ئاغدۇرۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىدىن ئوغۇللىرىنىمۇ تەڭ بەھرىمەن

قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، باللارنى تېپىپ كېلىشكە كېلىنىنى ماڭغۇزاي دەپ تۇرۇپ ئويلاپ
قاپتۇ: «هازىر بۇ بىر دانە گۆھەرنى باللارغا كۆرسەتسەم، ساق بېشىمغا پىت سېلىۋالـ-
مەنمۇ، قانداق؟ ئۇلار بۇنىڭدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇش ئويىدا بولسىغۇ ناھايىتى ياخ-
شى، ئەگەر نىيىتى بۇزۇلۇپ ئۇنىڭغا يالغۇز ئىگە بولۇشنى ئويلاپ، بىر - بىرى بىلەن
دۈشمەنلىشىپ قالسا، ھېچبولمىغاندا ئارازلىق تۇغۇلسا، ئۇ چاغدا بۇ خاسىيەتلىك گۆھەر
يامانلىقنىڭ ئۇرۇقى بولىدۇ، خالاس. ئەڭ ياخشىسى، بۇنى ھازىرچە ھېچقانداق ئىنس -
جىنغا تىنماي ساقلاش لازىم.»

تۆمۈر ئاخۇن ئويلىغانلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، كۈنلىرىنى ئاۋۋالقىدەك ئۆتكۈزۈشكە
باشلاپتۇ، گۆھەرنى بولسا كىچە - كۈندۈز يېنىدىن ئايرىماي ساقلاپتۇ، بارغانچە ئوغۇل-
لىرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تاپقان - تەرگىنى كۆپىيىپ، قىلغان - ئەتكەنلىرى ئوڭۇشلۇق بو-
لۇپ، بەخت - سائادىتى ئېشىپتۇ. كۈنلەر ئايلارنى قوغلاپ، ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئا-
رىدىن نەچچە ئون يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇنغا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل
بولسا، شەھەردە نامى چىققان سودىگەرلەردىن بولۇپ قاپتۇ، توختىماي كارۋان ماڭغۇ-
زۇپ، بارمىغان داڭلىق شەھەرلەر قالماپتۇ. ئۇلار دادىسىغا ياخشى قاراپ، ئۆزلىرىنىڭ
ئوغۇللۇق بۇرچىنى يەتكۈزۈپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى كېچىسى بوۋاي شېرىن ئۇي-
قۇدا بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە مۇنداق بىر ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئەتىياز مەزگىلى ئى-
مىش، بوۋاي ئادىتى بويىچە يەر ھەيدەۋاتقۇدەكمىش، بىر چاغدا گۆھەرنى سوۋغات قى-
لىپ كەتكەن قارلىغاچ يەنە بوۋاينىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كەپتۇمىش ۋە بوۋاينىڭ ئوڭ مۈ-
رىسىگە قونۇپ تۇرۇپ، زۇۋانغا كىرىپ:

«ئەي دېھقان، مەن ساڭا ھەدىيە قىلغان گۆھەرنىڭ خاسىيىتى بىلەن مۇشۇ چاغقىچە
ئاغرىق - سىلاق، بالا - قازادىن خالىي بولۇپ، ئوبدان ياشىدىڭ، بارلىق مۇراد - مەقسە-
تىڭگىمۇ يەتتىڭ، گۆھەرنىمۇ ئىنتايىن ئەزىزلەپ ساقلىدىڭ. ئەمدى بەس، ئۆلۈم نۆۋىتى
ساڭا كېلىپ قالدى. بۇ يىل تويتوغرا يۈز ياشقا كىرىپسەن، ئۇنىڭدىن ئارتۇق ياشساڭ،
ئۆزۈڭگە ئۆزۈڭ يۈك بولىسەن. ئاخىرەتنىڭ تەييارلىقىنى قىلغىن، خەير» دەپ، پۇرردە
ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇمىش. تۆمۈر بوۋاي قارلىغاچنى ئاسماندىن ئىزدەيمەن دەپ
كۆزىنى شۇنداق ئاچقانىكەن، كۆرگىنى چۈش بولۇپ چىقىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككى
رەكەت ناماز ئوقۇپ، خۇداغا شۈكۈر - قانائەت ئېيتىپتۇ، ئويلىسا، ئۆزى بىلەن تەڭ-
تۇشلاردىن بىرىمۇ قالمىغان، شۇنىڭ بىلەن كۆرگەن چۈشىگە ئىشىنىپ، جان ۋەسۋەسىگە
چۈشۈپتۇ ھەم تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ ئوغۇللىرىنى چاقىرىپ ئەتراپىغا يىغىپ:

— باللىرىم، سىلەرنى يىغىشىمنىڭ سەۋەبى مۇنداق: مەن بولسام يۈت - قولۇمدىن

ماغدۇر قېچىپ، قىرىپ كەتتىم، ئەتىمۇ، ئۆگۈنىمۇ بۇنىسى نامەلۇم، لېكىن پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە يېنىش نۆۋىتى كېلىپ قالدى. سىلەر بولساڭلار ئۆي - ئوچاقلىق، بالىچاقىلىق بولۇپ، ھەرقايسى تەرەپلەردىن بىھاجەتلىك پەللىسىگە يەتتىڭلار، مۇشۇ ئاغزىمدىن زۇۋان قاچمىغان پەيتتە سىلەرگە ۋەسىيەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. ۋەسىيىتىمنىڭ بىرىنچىسى، مېنىڭ كۆزۈم يۇمۇلغاندىن كېيىن، مەن باردىكىدەك ئۆم - ئىتتىپاق بولۇپ، بىر - بىرىڭلارغا پۇت - قول بولۇپ ئۆتسەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ گېپىنى ئېلىپ، كېڭەش بىلەن ئىش قىلساڭلار. ئىككىنچىسى، سىلەرگە نەچچە ئون يىل مابەينىدە سىر تۇتۇپ كەلگەن بىر ئىشنى ئېيتماقچىمەن، ئۇ بولسىمۇ، بىر قارلىغاچنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇش سەۋەبلىك بىر خاسىيەتلىك گۆھەرگە ئىگە بولغاندىم، بۇ بىر قوۋمنىڭ بەخت - سائادىتى مۇشۇ گۆھەردىن نېسىپ بولغاندى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ئەمدى بۇ گۆھەرنى سىلەرگە مىراس قالدۇرۇش پەيتى يېتىپ كەلدى، لېكىن گۆھەر بىر، سىلەر بولساڭلار ئۈچ، بۇنى بىرىڭلارغا بېرىپ، ئىككىڭلارنى قارىتىپ قويسام ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، قانداق قىلغاندا گۆھەرنى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالدۇرۇپ ساقلىغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرسەڭلار،— دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. بۇ ئىشتىن ئەمدى خەۋەر تاپقان ئۈچ ئاكا - ئۇكا تېڭىرقاش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە لام - جىم دېمەي تۇرۇشۇپ قاپتۇ. بالىلارنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن تۆمۈر ئاخۇن:

— ئۇنداق بولسا، سىلەرگە ئەتە ئەتىگەنگىچە مۆھلەت بېرەي، ھەر قايسىڭلار بۇ ئىشنى ئۆز ئالدىڭلارغا ئويلاپ كېلىڭلار،— دەپ، بالىلارنى ئۆز ئۆيلىرىگە يولغا ساپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپ، ئەتىسى بالىلار يىغىلىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۇلارنىڭ قانداق قارارغا كېلىشكەنلىكىنى سورىغانىكەن، چوڭ ئوغۇل گەپ باشلاپ:

— دادا، مېنىڭچە، بۇ گۆھەرنى سېتىپ پۇلىنى ئۈچىمىزگە ئۈلەشتۈرۈپ بەرگىنىڭىز تۈزۈك، ئۇنداق بولمىغاندا بىزنىڭ ئارىمىزغا ئارازلىق چۈشۈپ قالىدۇ،— دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغۇل:

— مېنىڭ ئويۇمچە، ئەڭ ياخشى چارە، گۆھەرنى ئۈچكە پارچىلاپ، ھەرقايسىمىزغا تېگىشلىكىنى ئايرىپ بەرسىڭىز،— دەپتۇ. نۆۋەت كەنجى ئوغۇلغا كەپتۇ. ئۇ:

— دادا، ئاكىلىرىممۇ بىر قىسىم مەسلىھەتلەرنى بەردى، لېكىن ئۈچىمىزنىڭ ئويلىغىنى بىر يەردىن چىقمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، بۇنىڭغا دانىشمەن يۇرت كاتتىسىدىن بىرەر مەسلىھەت بەرسە دەپ ئويلايمەن. شۇنداق قىلغاندا زىخمۇ، كاۋاپمۇ كۆيمەسمىكىن،— دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ئوغۇللىرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ، ئاخىر كەنجى ئوغۇلنىڭ

بەرگەن مەسلىھەتنى مۇۋاپىق كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى ئوغۇلنى بۇ شەھەردە دا-
نىشمەنلىكتە شان - شۆھرىتى بار ئۇلۇغ بىر مۆتىۋەرنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ.
ھايال بولماي مۆتىۋەر يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا سالام - سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن
داستىخان راسلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، خاسىيەتلىك گۆھەرنىڭ ئۆز قولىغا چۈشۈپ
ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كېلىش جەريانىنى بىرمۇبىر سۆزلەپتۇ ھەم ئەڭ ئاخىرىدا ئۈچ
ئوغۇل ئۇنىڭدىن قانداق قىلغاندا تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت
سوراپتۇ. مۆتىۋەر كىشى بولسا، بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۈچ ئوغۇلغا ئىنتايىن
باب كېلىدىغان دانا مەسلىھەت بېرىپتۇ. مۆتىۋەرنىڭ مەسلىھەتىگە ھەممەيلەن رازى ئە-
كەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. مۆتىۋەر كىشى:

— ئۇنداق بولسا، ئۈچۈڭلار مۇشۇ پۈتۈشكەن مەسلىھەتنىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكە-
گە قەسەم ئىچىڭلار، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئاللانى تىلغا ئېلىپ قەسەم قىپتۇ. تۆمۈر ئا-
خۇن مۆتىۋەرگە رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، سوۋغا - سالام بىلەن يولغا ساپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ھەپتە ئۆتمەي كېچىلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنالماي ئۇ دۇنياغا سەپەر
قىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، دادىسىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىپتۇ.
ئۇلار مۆتىۋەر بەرگەن مەسلىھەتكە ئەمەل قىلىپ، كېيىنكى ئەۋلادلىرىغىمۇ ئاشۇ مەسلە-
ھەت بويىچە ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ. خاسىيەتلىك گۆھەر ئەۋلادتىن ئەۋلادقا مىراس بو-
لۇپ، ئۇلارغا بەخت - سائادەت ئاتا قىپتۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، خاسىيەتلىك گۆھەر
ھازىرغىچە تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ قولىدا ساقلاقلىق بولۇپ، ئۇلارغا ھەممە
ئىشتا ئۇتۇقلۇق ئاتا قىلىپ بېرىۋاتقانمىش.

قېنى، ئويلاپ بېقىڭا، مۆتىۋەر كىشى قانداق مەسلىھەت بەرگەن؟

جاۋابى: مۆتىۋەر كىشى ئۈچ ئوغۇلنىڭ ھەرقايسىسى گۆھەرنى ئۆز ئۆيىدە بىر
كېچە - كۈندۈزدىن ساقلاشنى، مۇشۇنداق نۆۋەتلىشىپ ئايلاندۇرۇپ ساقلاشنى
ئۆمۈرۋايەت داۋاملاشتۇرۇشنى، مۇشۇنداق بولغاندا، ئاكا - ئۇكىلارمۇ بىر - بىرى
بىلەن كۆن ئاتلاپ دىگۆدەك كۆرۈشۈپ تۇرالايدىغانلىقنى ئېيتقان. شۇنىڭ بىلەن
بۇ چارە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قېلىپ، گۆھەر يىتمىگەن ۋە خاسىيىتىنى يوقاتمىغان.

ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى

بۇرۇنقى زاماندا شەرق ئېلىدە ئىنتايىن چاققان بىر ئوغرى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن بىر ئاخشىمى سودىگەرنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. ئۇ ئەمدىلا پۇل ساندۇقىنى ئېچىشقا سودىگەر بىلىپ قاپتۇ-دە، ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئېتىلىپتۇ. ئوغرى دەرھال قېچىپتۇ، سودىگەر قوغلاپتۇ. سودىگەر قانچە كۈچەپ يۈگۈرسىمۇ ئوغرىغا يېتەلمەپتۇ. ئون چاقىرىمچە يول باسقاندىن كېيىن ئوغرى پايانسىز سازلىققا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە ئاياغلىرىنى سېلىپ سازلىققا كىرمەكچى بولغاندا، سودىگەر يېقىنلىشىپ قاپتۇ ۋە: «تۇتۇۋالسام، چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!» دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئوغرى ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىش مەقسىتى بىلەن سازلىق ئىچىگە يۈگۈرۈپتۇ، ئون نەچچە قەدەم مېڭىپلا پېتىپ قاپتۇ. سودىگەر بۇ ھالنى كۆرۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئوغرى يا ئالدى تەرەپكە، يا سودىگەر تۇرغان قۇرۇقلۇق تەرەپكە ماڭالماي، سازلىققا پېتىپ كېتىشكە باشلاپتۇ. سودىگەر ئىچ ئاغرىتىپتۇ، لېكىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئوغرى ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋاپتۇ، كېيىن يورۇقلۇقنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر كۆرۈۋېلىش نىيىتى بىلەن كۆزىنى ئاچقانىكەن، ئۆزىنى قۇرۇقلۇقتا كۆرۈپتۇ.

قەدىرلىك دوستلار، ئويلاپ بېقىڭلار، ئوغرى سازلىقتىن قانداق چىقىپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى؟

جاۋابى: ئوغرى چۈش كۆرگەن. ئۇ ئۆلۈم ۋەھىمىسىدىن قورقۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەن.

ئۈچ تۆگە

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، تېخى كىشىلەر نام قويمىغان بىر يۇرتتا شۇنداق بىر
ئىشلارمۇ بولغانىكەنمىش. بۇ ئىشلار كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى لال قىلغانمىش، بۇ ئىشلارنىڭ
يۈز بېرىشىگە بىر باي سەۋەبچى بولغانىكەنمىش. بۇ باي ھېسابسىز مال ـ دۇنياسى بى-
لەن شۇ يۇرتتا كاتتا ئىكەن، ئەمما ھەددىدىن زىيادە تويماس، پىخسىقلىقى بىلەن يۇرت ـ
جامائەت ئالدىدا نەزەردىن ساقىت ئىكەن. ئۇنىڭ كىشىلەردە ئېلىشى بولسا ھەر باب بى-
لەن ئالدىكەن، ئەمما كىشىلەرگە بېرىدىغان چاغدا: «تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە يەتكەن-
دە ئالسەن» دەيدىكەن. مۇشۇ يوسۇندا كۈنلەرنى قوغلىشىپ ئايلار ئۆتۈپتۇ، باشقىلار-
نىڭ بايدىكى ھەققى ھەسسىلەپ ئېشىپتۇ، كىشىلەرنىڭ غەزىپىمۇ پاراقلاپ قايناپ تېشىپ-
تۇ. بۇ ئىشلار ئاخىر بېرىپ ھەممىگە قادىر ئۇلۇغ ئاللا ئىگەمنىڭ سەمىگە يېتىپتۇ. شۇ-
نىڭ بىلەن مېھرىبان ئاللا ئىگەم يۇرتتىكى بەندىلىرىنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بېرىش، ئۇلارنى
ئازابتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بايغا شۇنداق بىر بالانى بېرىپتۇ: باينىڭ تۆگىلىرى ئە-
چىدىن ئۈچ تۆگە يامان خۇيلۇق بولۇپ ئۆزگىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى توقۇم يەيدىكەن،
بىرى تۆگە يەيدىكەن، بىرى ئادەم يەيدىكەن. بۇ ئۈچ تۆگە باينىڭ نۇرغۇن مال ـ
مۈلكىگە زىيان سېلىپتۇ، تۆگىلىرى كۈندىن ـ كۈنگە ئازلاشقا باشلاپتۇ، مالايلىرى خىز-
مەتلىرىنى تاشلاپتۇ، ھەتتا بىر بالىسىنىمۇ تۆگە يەپ كېتىپتۇ. بۇ بالايىئاپەت باينىڭ بې-
شىنى قاتۇرۇپتۇ، زىياننىڭ دەردىدە رەڭگىرويى سارغىيىپ، ئورۇقلاپ گېلىدىن غىزا
ئۆتمەس بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر باي تۆگىلەرنى ئۆلتۈرۈشكە كۆڭلى ئۇنىماي، زىيانغا تېخى
چىدىماي، ئۈچ تۆگىنى بىر يولىلا ئاپىرىپ سېتىۋېتىش قارارىغا كەپتۇ، ئەمما تۆگىلەرنى
ساق ـ سالامەت بازارغا ئاپىرىپ ساتقۇدەك بىر ئامالنى قىلالماپتۇ. مۇنداق تىزىپ يېتى-
لىسە ئادەم ئۆلىدۇ، ئۇنداق تىزىپ يېتىلىسە تۆگە ئۆلىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېچ
بىلەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن باي پۈتۈن يۇرتقا جاكار چىقىرىپتۇ. نۇرغۇن كىشىلەر تۆگىنى
بازارغا ئاپىرىشىپ بەرمەكچى بولۇپ كەپتۇ، ئەمما ھېچقايسىسى مۇۋاپىق بىر چارە تا-
پالماپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بىر تۆگىچى بوۋاي باينىڭ ئۆيىگە دەرھال يېتىپ كې-
لىپ:

— ئەگەر مەن بۇ تۆگىلەرنى شەھەرگە بىخەتەر ئاپىرىپ سېتىپ كەلسەم، نېمە بې-
رىسەن؟— دەپتۇ.

ئۈچ تۆگىنى يېتىلەپ بېرىپ سېتىشقا كۆزى يەتمىگەن ئەخمەق باي ئاخىر بىر تۆگىنى بوۋايغا بېرىشكە ماقۇل بوپتۇ. تۆگىچى بوۋاي ئەل - جامائەتنىڭ ئالدىدا باي بىلەن خەت - توختام قىلىشىپ، ھېلىقى تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ، شەھەرگە خېيىم - خەتەرسىز ئەكىرىپتۇ، ئىككى تۆگىسىنى سېتىپ پۇلنى بايغا بېرىپ، بىر تۆگىنى مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. باي لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

تېپىڭلارچۇ، تۆگىچى بوۋاي قانداق ئامال بىلەن تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ بازارغا ئەكىرەلىدى؟

جاۋابى: تۆگىچى بوۋاي تۆگە يەيدىغان تۆگىنى مىنىۋالدۇ، توقۇم يەيدىغان تۆگىنى ئۇنىڭ كەينىگە چاتىدۇ، توقۇم تۆگىچىنىڭ ئاستىدا بولغانلىقتىن، كەينىدىكى تۆگە يېيەلمەيدۇ، ئادەم يەيدىغان تۆگىنى ئەڭ كەينىگە چاتىدۇ.

ئوغرى بىلەن قاراقچى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە بىر ئوغرى ۋە بىر قاراقچى بار ئىكەن، ئىككىسىنىڭ خوتۇنى بىر ئىكەن. بۇ سىرنى بۇ خوتۇندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئوغرى ئۆيىگە كېلىپ، خوتۇنىغا:

— پادىشاھ: «ئوغرى ـ قاراقچىلارنى دارغا ئېسىڭلار!» دەپ يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. يېمەكلىك تەييارلاپ بەرسەڭ، باشقا يۇرتقا بېرىپ جاھان تىنچىغۇچە بىر مەزگىل تۇرۇپ كېلەي،— دەپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۈمەچ چىققۇدەك ئۇن بار،— دەپتۇ. ئوغرى:

— ئۇنداق بولسا شۇ ئۇندا بىر كۈمەچ كۆمگىن، مەن سىرتقا چىقىپ بىر خەۋەر ئۇقاي،— دەپ چىقىپ كېتىپتۇ. خوتۇنى بىر كۈمەچ پىشۇرۇپ، يېرىمىنى يوشۇرۇپ داستىخانغا يۆگەپ قويۇپتۇ. ئوغرى كىرىپ:

— يېرىمى قېنى؟— دەپ سوراپتۇ.

— ئۆزۈم يېدىم،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە يېرىم كۈمەچ بىلەن ئوغرىنى يولغا سېلىپتۇ. ئارقىدىن قاراقچى كىرىپتۇ ۋە ئۇمۇ ئوغرى دېگەن گەپلەرنى دەپ، خوتۇنىدىن:

— بىر نەرسەڭ بارمۇ؟— دەپ سوراپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۈمەچ پىشۇرۇۋىدىم، يېرىمىنى ئۆزۈم يېدىم، يېرىمى بار،— دەپ، يېرىم كۈمەچنى قاراقچىغا بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاراقچىمۇ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ بىر تەرەپكە مېڭىپتۇ، ئالدىدا چىققىنىغا ئارقىدا چىققىنى يېتىشىۋېلىپ، هال - ئەھۋال سورىشىپ، ئىككىلىسى بىر - بىرىگە ھەمراھ بولۇپ يول يۈرۈپتۇ، بىر سۇ بويىغا كەلگەندە بىر نەرسە يەيلى دەپ ئولتۇرۇپ، ھەر ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ كۆمەچلىرىنى چىقىرىشىپتۇ ۋە بىر - بىرىنىڭ قولىغا قارىشىپ ھەيران قاپتۇ ھەمدە يېرىمىدىن كۆمەچنى بىر - بىرىگە جۈپلەپ كۆرسە، بىر كۆمەچ ئىكەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. بۇلارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپتۇ. ئوغرى:

— ھەي قاراقچى، سېنىڭ ئۆيۈڭ قەيەردە؟— دەپ سوراپتۇ. قاراقچى:

— ئۆيۈم شەھەردىكى ئوي مەھەللىدە. خوتۇنۇمنىڭ ئىسمى ئايشەمخان،— دەپتۇ.

— بەس!— دەپتۇ ئوغرى،— خۇنپەر، ئۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، يالغان ئېيتىۋاتىسەن!

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ناھايىتى قاتتىق جېدەللىشىپتۇ. ئاخىر ئىككىلىسى ھېرىپ ھالىدىن كەتكەندىن كېيىن: «ئىككىمىزنى ياراشتۇرىدىغان ھېچكىم يوق، شۇ ئۆيگە بېرىپ بىر تەرەپ قىلايلى» دېيىشىپ، يولدىن يېنىپ، ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ، قارىسا، ئۆيدە ئايشەمخان ئولتۇرغۇدەك. ئىككىسى خوتۇنىدىن سوراپتۇ:

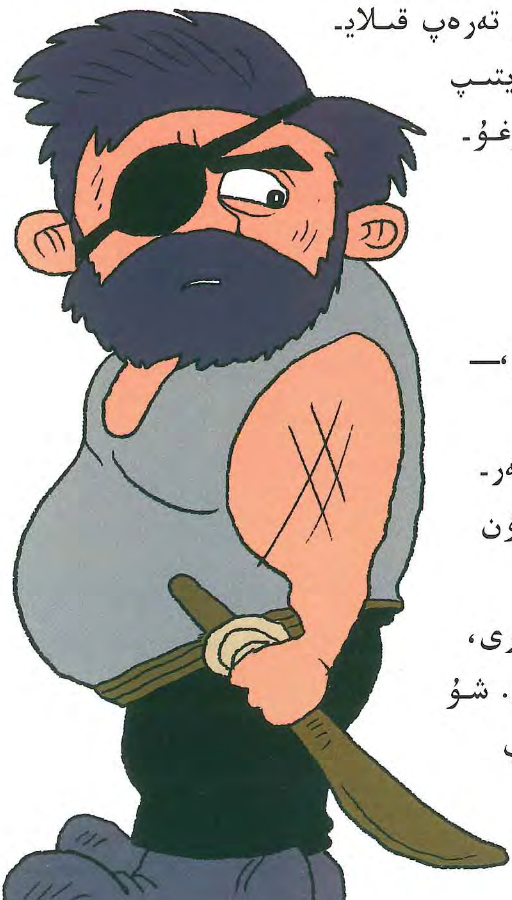

— سەن قايسىمىزنىڭ خوتۇنى؟

ئۇ خوتۇن:

— مەن ھەر ئىككىڭلارنىڭ خوتۇنى،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇلار:

— بىر خوتۇن بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئەرگە تەگكەن نەدە بار؟!— دەپتۇ. خوتۇن جاۋاب بېرىپ:

— بىرىڭلار قاراقچى، بىرىڭلار ئوغرى، بىر - بىرىڭلاردىن ھېچ پەرقىڭلار يوق. شۇ سەۋەبتىن ئىككىڭلارنى بىر ئادەم دەپ ھېسابلىدىم،— دەپتۇ. ئوغرى بىلەن قاراقچى:

— ئەمدى بۇنداق قىلىشقا بول-

مايدۇ. بۇگۈندىن باشلاپ بىر-بىرىمىزگە تەۋە بولسەن، قايسىمىزنى تاللاش ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى،— دەپتۇ. خوتۇن:

— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار ھۈنەر كۆرسىتىڭلار، قايسىڭلار ھۈنەردە ئۇستۇن بولساڭلار، شۇنىڭغا خوتۇن بولىمەن،— دەپتۇ. ئوغرى:

— ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن مەن ھۈنىرىمنى كۆرسىتەي،— دەپ ئايشەمخاننى قاراقچى بىلەن بازارغا ئاچىقىپتۇ. ئۇلار ئايلىنىپ بىر يەرگە كەلسە، تۇماقچى بىر تۇماقنى يەتتە تەڭگىگە سېتىپتۇ ۋە پۇلنى ئېلىپ قوينىغا سېپتۇ. ئوغرى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، تۇماقچىغا بىر سۈركىلىپلا ئۇنىڭ قوينىدىكى پۇلنى ئېلىۋېلىپ، ئورنىغا بىر تاشنى سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن قوينىدىكى پۇلنى ئېلىپ قاراپ، پۇلنىڭ تاشقا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، تۇماق ئالغان كىشى جادۇگەر ئىكەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپتۇ، دەپ، سودا قىلىشقان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپتۇ. ئوغرىمۇ تۇماقچىنىڭ كەينىدىن بېرىپ بىر سۈركىلىپلا تاشنى ئېلىۋېلىپ، پۇلنى تۇماقچىنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بۇنى بىلمەي تۇماق ئالغان كىشىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سەن جادۇگەر ئىكەنسەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپسەن،— دەپ قوينىغا قولىنى سېلىپ تۈگۈچنى ئالغانىكەن، قوينىدىكى تاش بولماي، پۇل بولۇپ چىقىپتۇ. كۆرگەنلەر تۇماقچىنى مەسخىرە قىلىشىپتۇ. تۇماقچى خىجالەتچىلىكتە قايتىپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ئوغرى تۇماقچىغا ئەگىشىپ يەنە پۇلنى ئېلىۋېلىپ، تاشنى ئۇنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى يىراققا بېرىپ قوينىدىن پۇلنى چىقىرىپ قارىسا پۇل ئەمەس، تاش چىققان، تۇماقچى ھەيران قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغرى، قاراقچى ۋە ئۇلارنىڭ خوتۇنى ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ ھەم ئوغرىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ. كەچ بولغاندا، قاراقچى:

— ئەمدى مېنىڭ ھۈنىرىمنى كۆرۈپ بېقىڭلار،— دەپ، ئوغرى بىلەن خوتۇننى ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا باشلاپ كەپتۇ. قارىسا، جىبەكچىلەر مۈگدەپ ئولتۇرغۇدەك. پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن قاراقچى ھەممىسىنىڭ بېشىنى كېسىپتۇ، خوتۇنىغا خېمىر يۇغۇرۇشنى، ئوغرىغا ئوت قالاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ قارىسا، پادىشاھ ياتقان، بىر مۇلازىم پادىشاھنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇۋاتقانىكەن. قاراقچى تۇيدۇرماي كېلىپ مۇلازىمنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ سىرتقا ئاچىقىپ بېشىنى كېسىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئورنىدا پادىشاھنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇشقا باشلاپتۇ، پادىشاھقا ناھايىتى خۇشياقىپتۇ. پادىشاھ كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ:

— ئەي مۇلازىم، بۇ خىزمەتكە خېلى ئۇستا بولۇپ قاپسەن،— دەپتۇ. قاراقچى:

ــ مېنىڭ ئوي ـ پىكرىم مۇشۇ ئىشقا ئۇستا بولۇشتا، پادىشاھ ئالىيلىرى،ــ دەپتۇ. پادىشاھ:

ــ ھېكايە ئېيتقاچ تۇت!ــ دەپتۇ. قاراقچى:

مەن ھېكايە بىلمەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئېيتىپ باقاي،ــ دەپ، ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئېيتىپتۇ، ئاخىردا ئۆزىنىڭ مۇلازىمنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا پادىشاھنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقنى دەپتۇ. شۇ ئەسنادا پادىشاھ شىرنىڭ ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. قاراقچى بولسا، شاھنىڭ تاجىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بىلەن ئايشەمخان قاراقچىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ، ئەمما ھەر ئىككىلىسى بىر ـ بىرىگە تەن بەرمەي، ئايشەمخاننى تالىشىپ يەنە جېدەللىشىپتۇ.

قېنى ئېيتىڭا، بۇلاردىن قايسىسى «ھۈنەر»دە ئۇستۇن ئىكەن؟ ئايشەمخان قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: ئايالنى قاراقچى ئالسا توغرا بولىدۇ. ئوغرىنىڭ ھۈنىرىگە قارىغاندا قاراقچىنىڭ كۆرسەتكەن ھۈنىرى ئۇستۇن، چۈنكى قاراقچى يۈرەكلىك ھالدا پادىشاھقا ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالىغان.

تۇردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ياقا يۇرتلارنىڭ بىرىدە تۇردى ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ شۇنداق ئاق كۆڭۈل، ساددا ئىكەنكى، كىچىك بالا ئىشقا بۇيرۇسىمۇ ياق دېمەيدىكەن، شۇڭلاشقا باشقىلار ئۇنىڭ ئىسمىنى «ماقۇل» دېگەن لەقەم بىلەن قوشۇپ چاقىرىدىكەن.

تۇردى ماقۇلنىڭ ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ، كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلغان بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز ئاتىسىنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا ياردەملەشكەچ ئاش - تاماق ئېتىپ، ئۆينىڭ چوڭ - كىچىك ئىشلىرىنى قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز بويىغا يېتىپ، ھۆسن - لاتاپەتتە تولۇپ يېتىلىپتۇ. قىزنىڭ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، چېۋەرلىكى ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىكەن. نۇرغۇن يىگىتلەر قىزغا ئاشىق بولۇپ، مەھەللە ئارىلاپ ناخشا ئېيتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۆز ئىشىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تۇردى ماقۇل ناماز شامدىن قايتىپ ئۆيگە كىرسە، ھويلىدىكى ئۈزۈم بارىڭى ئاستىدا بىر ئايال بىلەن بىر ئەر ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار تۇردى ماقۇل بىلەن سالام - ساھەت قىلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان ساپتۇ، ئۇلار بىر پىيالىدىن چاي ئىچىشىپتۇ. ئارىلىقتا ئەر كىشى گەپ باشلاپ:

— تۇرداخۇن، بىز يۇقىرىقى مەھەللىدىن، ئۆزلىرى بىلەن بىر ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكىلى كېلىۋىدۇق. ئۆزلىرىگە مەقسىتىمىز ئايان بولسۇنكى، ئىنىمىزنىڭ ئوغلىنى ئۆزلىرىگە ئوغۇل قىلىپ بېرىش ئويىدىمىز. قارد-

ساق، قىزلىرىمۇ بويىغا يېتىپ قاپتۇ. ئۆزلىرى قانداق قارايلىكىن؟ بىزمۇ يامان ئادەملەردىن ئەمەس،— دەپ، ئۆز جەمەتىنىڭ تەرىپىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇ كىشىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ بولۇپ، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:

— سىلدەك كۆپنى كۆرگەن بىر ئادەم ئالايتەن كەلسىلە، مەن قانداقمۇ ئۇنداق - مۇنداق دەي. بوپتۇ، قىزىمنى سىلەرگە كېلىنلىككە بېرەي،— دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئايال كىشى يېنىدىكى داستىخاننى ئالدىغا تارتىپ ئېچىپ، توققۇز نان بىلەن بىر كىيىملىك رەختنى تۇردى ماقۇلنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇنى رەھمەت دەپ ئاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ، توي كۈنىنى پۈتۈشۈپتۇ. مېھمانلار قايتىپتۇ. ئەتىسى كەچتە تۇردى ماقۇل نامازدىن يېنىپ ئۆيگە كىرسە، يەنە بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپتۇ. داستىخان ئۈستىدە ئەر كىشى سۆز باشلاپ:

— تۇردى ئاخۇن، بىر ئىش بىلەن سىلىنىڭ قاشلىرىغا كەلدۇق. بىز بىلىشمەيدىغان ئادەملەر ئەمەس، شۇڭا گەپنى ئۇچۇق دېيىشەيلى. قىزلىرىمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئوغلىمىزمۇ شۇنداق. ئىككىسىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويساق، دېگەن نىيەتتىمىز. ئۆزلىرى بۇ ئىشقا قانداق قارايلىكىن؟ بىز سىلىنىڭ ماقۇل دەيدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىپ كەلدۇق،— دەپتۇ. تۇردى ماقۇل بىرئاز تېڭىرقاپ قاپتۇ ھەمدە ئاغزىغا باشقا گەپ كەلمەي:

— سىلەر دېگەندەك، مەن قانداقمۇ ماقۇل دېمەي، بالا چوڭ بولغاندا ئۆيلىمەك، ئەرگە بەرمەك بىز ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزى،— دەپ گەپنى تۈگىتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، توينى كېلەر ئاينىڭ ئاخىرقى يەكشەنبە كۈنىگە توغرىلىساق، قانداق؟— دەپتۇ ھېلىقى كىشى. تۇردى ماقۇل ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ماقۇل دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مېھمانلار پۈتۈشكىنى بويىچە قايتىپتۇ. ئەتىسى، ئۆگۈنى يەنە ئەلچىلەر كېپتۇ. تۇردى ماقۇل بولسا ئۇلارغىمۇ قىزىنى بېرىش توغرىسىدا ۋەدە قىلىپ يولغا سالپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر قىزغا تۆت يەردىن ئەلچى كەپتۇ، ئۇمۇ ھەممىسىگە ماقۇل دەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان قىز دادىسىنىڭ ياۋاش، ساددا، ھەممە ئادەمنىڭ سۆزىنى يىرالمايدىغان كۆڭۈلچەكلىكىنى ئويلاپ غەمگە پېتىپتۇ. پۈتۈشكەن توي كۈنى يېقىنلاپ كەپتۇ. تۇردى ماقۇل بولسا، قىزىنىڭ نىكاھ ئىشىدا

قاملاشمىغان ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى، ئاقىۋەتتە ئىنتايىن سەتچىلىك بولىدىغانلىقىنى
ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى تېخىمۇ غەم - ئەندىشىگە پېتىپتۇ، كې-
چە - كېچىلەپ بۇ غەم - غۇسسىدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە ئويلاپتۇ، لېكىن مۇۋا-
پىق چارە تاپالماپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۇنداق ئىش كۆ-
رۈپتۇ: بىر ئاق ساقال، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بوۋاي تۇردى ماقۇلنىڭ ئال-
دىغا كېلىپ: «ھەي خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى! سەن ئۆزۈڭنىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددىلى-
قىڭدىن يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭ. تەدبىرلىك ياخشى بولمىسا، ئاقىۋىتىڭ يامان
بولىدۇ. مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، شۇ بويىچە ئىش قىلساڭ، غەمدىن خالاس بو-
لىسەن. سەن ئالدى بىلەن، كىشىلەرگە بىلدۈرمەي بىر ئىتنىڭ كۈچۈكىنى، بىر مۈشۈكنىڭ
ئاسلىنىنى، بىر توشقاننىڭ بۆجىنىنى تېپىپ ئاخشىمى قىزىڭ ئۇخلاپ قالغاندا ئۇلارنى
چاندۇرماي ئۇ ياتقان ئۆيگە بىر كېچە سولاپ قويساڭلا بولىدۇ. ئامىن ئاللاھۇ ئەك-
بەر!» دەپ دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. تۇردى ماقۇل چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، كۆر-
گەن چۈشىنى ئويلاپتۇ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، قانداقلا بولسۇن، چۈشىدە كۆر-
گەن ئادەمنىڭ دېگەنلىرىنى قىلىپ باقماقچى بوپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ
مەھەللە ئارىلاپ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەن تېپىپ قايتىدىن يوشۇرۇن بىر يەرگە
سولاپ قويۇپتۇ. كەچ كىرىپ قىزى ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. بىر ئاش
پىشىمدىن كېيىن تۇردى ماقۇل ئۇ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەننى بىر - بىرلەپ قىز يات-
قان ئۆيگە كىرگۈزۈپ، ئىشىكنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ قويۇپ، ئۇزاق تىڭتىڭلاپ باقسا،
ھېچقانداق سادا چىقماپتۇ. تۇردى ماقۇل ئىچىدە، نېمە ئالامەتلەر بولار؟ بىچارە قىزىم-
غا ئاۋارىچىلىك يېتىپ قالارمۇ؟ خۇدا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، نېمە بولسا ئەتىگەن-
دە كۆرەرمەن.. دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۆيىگە كىرىپ ئۇخلاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ قىزى
ئورنىدىن تۇرغۇچە بېرىپ، قىزى ياتقان ئۆيگە سېلىپ قويغان قۇلۇپنى ئېچىپ ئىشىك
يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىن گۈدۈڭ - گۈدۈڭ ئاۋاز چىقىپ،
ئىشىك ئېچىلىپ، ئىچىدىن تۆت قىز چىقىپتۇ. بۇ قىزلار كىيىم - كېچەك، چىراي - شە-
كىل، يۈرۈش - تۇرۇش جەھەتلەردىن بىر - بىرىگە شۇنداق ئوخشاش ئىكەنكى، تۇر-
دى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدىن قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماپتۇ. قىزلار
تەڭلا: «دادا» دەپ تەزىم قىپتۇ. تۇردى ماقۇل ھەيرانلىق ئىچىدە قىزلارنىڭ سالىمىنى
ئىلىك ئاپتۇ. ئۇ بۇ ۋەقەنى ئىنس - جىنغا تىنماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈرۈۋېرىپتۇ.
كۈنلەر ئۆتۈپ، قۇدىلار بىلەن پۈتۈشكەن توي ۋاقتى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ قىزلىرىنى بىر

كۈندە دېگۈدەك توي قىلىپ چىقىرىپتۇ. ئۇلار ئەرلىرى بىلەن ئوبدان قاملىشىپ قاپتۇ. قىزلار ئازنا شەنبىدە كېلىپ دادىسىنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، تۇردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، بىلەلمىگەنسېرى ئىچى پۇشۇپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق ئويلاپ، ئاخىرى ئۆز قىزىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن بىر چارە تېپىپتۇ. بىر كۈنى قىزلىرى ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ:

— قىزلىرىم، سىلەر توي قىلىپ، ئۆي - ئوچاقلىق بولغىلى خېلى ۋاقت بولۇپ قالدى. ئەرلىرىڭلار بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىسىلەر؟— دەپ، ئۇلارنى گەپكە سېپتۇ. شۇ ئەسنادا قىزدىن بىرەيلەن گەپ باشلاپ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياۋاش، مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىپ بېرىدۇ. بازاردىن ئەكەلگەن نەرسىلەرنى ئۇ يوق چاغدا يەۋېلىپ كۆرمىدىم دېسەممۇ، گەپ قىلمايدۇ. مېنىڭ بەختىم تازا ئېچىلدى،— دەپتۇ. ئىككىنچىسى بولسا:

— مېنىڭ ئېرىم سېنىڭكىدىنمۇ ياۋاش، ئاچچىقىم كەلگەندە تىللىسامۇ، چىشلىۋالسامۇ غىڭ قىلمايدۇ،— دەپتۇ. ئەمدى نۆۋەت ئۈچىنچىسىگە كەپتۇ. ئۇ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياخشى، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇمۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ. بىز بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ئۆتۈشىمىز،— دەپتۇ. ئەڭ ئاخىرىدا تۆتىنچى قىز يىغلامسىراپ:

— قارىغاندا، ئىچىڭلاردا ئەڭ بەختسىزى مەن ئوخشايمەن. ئېرىم ناھايىتى قاپىقى يامان، كۈلۈشنى بىلمەيدۇ. مەن ئۇنى ھەر كۆرسەم، قورققىنىمدىن ئۆزۈمنى دالدىغا ئالىدىغان جاي تاپالماي قالىمەن،— دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى زەن قويۇپ ئاڭلاپ تۇرغان تۇردى ماقۇل قىزلارنىڭ گەپلىرىنىڭ ئۇرانىدىن ئۆزىنىڭ قىزىنى تونۇۋاپتۇ.

قېنى، سىز ئويلاپ كۆرۈڭ، تۇردى ماقۇل ئۆز قىزىنى قانداق بىلىۋالدى؟

جاۋابى: تۇردى ماقۇل قىزلارنى گەپكە سېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن مىجەزىنى بىلگەن ۋە بۇنى مۈشۈك، ئىت، توشقانلارنىڭ ئالاھىدىلىكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، بىرىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ مۈشۈك، ئىككىنچى بولۇپ گەپ قىلغانىنىڭ ئىت، ئەڭ ئاخىرىدا گەپ قىلغانىنىڭ توشقاندىن ئۆزگەرگەنلىكىنى، ئۈچىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان.

ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى

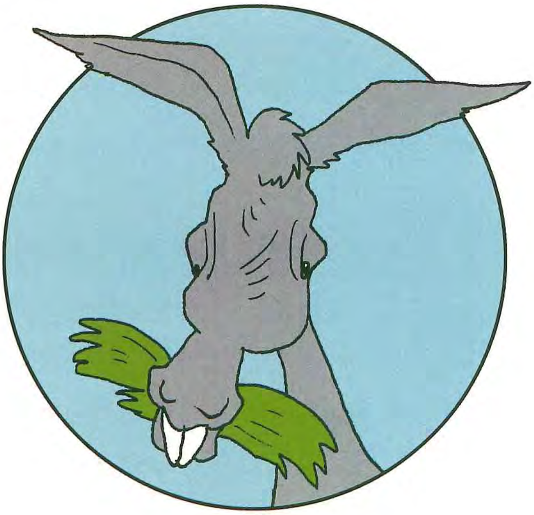

قەدىمكى زاماندا بىر سەھرالىق دېھقان ئېشىكىنى مىنىپ شەھەرگە كىرىپتۇ، شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئېشىكنى ئۇلاغ باغلايدىغان جايغا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى بازار ئارىلاپ يۈرۈپتۇ. شەھەردىكى قىزىقچىلىقلار-دىن بېشى ئايلانغان دېھقان ئېشىكى-نىمۇ ئەستىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. بىر-چاغدا ئېشىكى ئېسىگە چۈشۈپ، دەرھال ئېشىكى باغلانغان يەرگە كەلسە، باغلاقلىق تۇرغان بىر توپ ئۇلاغلار ئارىسىدا ئېشىكى يوق تۇرغۇدەك. بۇنىڭغا ئەجەبلەنگەن دېھقان، بىرى مىنىپ كەتكەن بولسا ئەكېلىپ قويار، دەپ، كەچ كىرگۈچە ساقلاپتۇ بىراق ئېشەكتىن دېرەك بولماپتۇ. باغلاقلىق تۇرغان ئۇلاغلارنى بولسا ئىگىلىرى ئەكېتىپتۇ. ئۇ يەردە پەقەت قوتۇر، كۆرۈمسىز بىر ئېشەك قاپتۇ، ئەمما ئۇنى ھېچكىم ئالغىلى كەلمەپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقان ئويلا - ئويلا، ئاخىر ئۆز ئېشىكىنى مۇشۇ ئې-شەكنىڭ ئىگىسى ئەكەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ، نېمە قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۆ-تۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بوپتۇ ھەمدە ئۇنى ھاكىمغا ئەرز قىلىشقا ئۈندەپتۇ. دېھقان كېچىچە شۇ يەردە تۈنەپ، ئەتىسى ھاكىمنىڭ ھۇزۇرىغا بارسا، ئاخشام ئۆزىگە مەسلىھەت بەرگەن ئادەم ھاكىمنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك. ھاكىم دېھقاننى كۆرۈپ كۈلۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ئەجەبلەنمە، مەن بۇ شەھەرنىڭ ھاكىمى بولىمەن، پات - پاتلا پۇقراچە ياسىنىپ

ئەھۋال تەكشۈرىمەن. سەن ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى ماڭا تاپشۇرۇپ، ئۆيۈڭگە خاتىرجەم كېتىۋەر. ئېشىكىڭ چوقۇم بىر - ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە تېپىلىدۇ. مەن ئۇنى ياساۋۇللاردىن ئەۋەتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان دېھقان ئۇنىڭدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ. دېھقاننىڭ ئېشىكى راستىنلا تېپىلىپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئۇنى ئۆزىنىڭ ئېشىكىگە تېگىشىۋالغانىكەن. قېنى، ھاكىم ئېشەكنى قانداق تاپتى؟

جاۋابى: ھاكىم ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى بىر كېچە - كۈندۈز ئاچ قويىدۇ، ئەتىسى ئېشەكنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىغا پايلاقچى سېلىپ قويىدۇ. ئاچ قالغان ئېشەك ئۆزىگە يەم بېرىپ ئۆگەتكەن ئىگىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوغرى تۇتۇلۇپ، ئېشەك ئىگىسىگە قايتۇرۇلىدۇ.

موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى

بۇرۇنقى زاماندا بىر موللام بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاتىسىدىن بىر دانە مەرۋايىت مىراس قالغانىكەن، بۇ مەرۋايىتقا كۆرگەنلا كىشىنىڭ زوقى كېلىدىكەن. موللام مەرۋايىتنى بىر كىچىك ساندۇقتا ساقلايدىكەن، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ساندۇقنى ئېچىپ مەرۋايىتنى بىر كۆرىدىكەن. بىر كۈنى موللام ئادىتى بويىچە مەرۋايىتنى كۆرمەكچى بولۇپ ساندۇقنى ئاچسا، مەرۋايىت يوق تۇرغۇدەك. موللام ئۆز ئۆيىدە ئوقۇۋاتقان تالىپلاردىن گۇمانلىنىپتۇ، لېكىن ئۇ ئون نەچچە تالىپنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئالغانلىقىنى بىلمەك ئوڭاي ئەمەس-تە. قانداق قىلىش كېرەك؟ موللام ئويلاپ-ئويلاپ، ئاخىر بىر ئامال تېپىپتۇ. ئۇ ئوغۇللىرىنى ۋە تالىپلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ دەپتۇ:

— ئۆيىمىزدىكى مەرۋايىتنىڭ يوقالغانلىقى مەلۇم بولدى. مەرۋايىت يوقالغان بىلەن، ئۆيىمىزدە ئوغرى تۇتىدىغان بىر كوزا بار، بۇ كوزىنى ھەممىڭلار نۆۋەت بىلەن تۇتۇپ باقسىلەر، مەرۋايىتنى كىم ئوغرىلىغان بولسا، شۇنىڭ قولى كوزىغا چاپلىشىپ قالىدۇ،— دەپتۇ-دە، بىر كوزىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

موللامنىڭ ئوغۇللىرى ۋە تالىپلار نۆۋەت بىلەن كوزىنى تۇتۇپتۇ، ئەمما ھېچكىمنىڭ قولى كوزىغا چاپلاشماپتۇ. موللام ھەممىسىنىڭ قولىغا قاراپ چىقىپ، ئارىدىن بىرىگە:

— مەرۋايىتنى سەن ئوغرىلاپسەن،— دەپ ئۇنى باغلاشقا بۇيرۇپتۇ، ئوغرىمۇ ئىقرار قىپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭلار، موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى؟

جاۋابى: موللام كوزىغا قازاننىڭ كۈيىسىنى سۈركەپ قويغان. ئوغرى قولىنىڭ چاپلىشىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كوزىنى تۇتمىغان. كوزىنى تۇتقانلارنىڭ قولىغا كۈيە يۇقۇپ قالغان، پەقەت ئوغرىنىڭ قولىغىلا ھېچنېمە يۇقمىغان. مانا شۇنىڭغا قاراپ موللام ئوغرىنى تېپىۋالغان.

دانىشمەن نېمە دېدى

بۇرۇن ئۈچ مەرگەن ئوۋغا چىقىپ بىر - بىرىنى سىنىشىپتۇ. ئۇلار ئوقيا ئېتىشىۋاتقاندا، ئۈچقۇر ئات مىنگەن بىر يولۇچى ئادەم كەپتۇ. ئاتقا مەرگەنلەرنىڭ كۆزى چۈشۈپ:

— تۇلپارىڭىزنى سېتىپ بەرسىڭىز؟ — دېيىشىپتۇ. يولۇچى ئۇلارغا:

— تۇلپارىمنى ساتمايمەن، لېكىن ئۈچىڭلارغا ئۈچ خىل يانىڭ ئوقىدىن بىرقانچە تالدىن بېرىمەن، كىمنىڭ نىشانغا تەگمىگەن ئوقى كۆپ بولسا، ئېتىم شۇنىڭ بولىدۇ. ئەمما، شەرت شۇكى، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ماھارىتىڭلارنى ئىشقا سالىسىلەر؟ — دەپتۇ.

ئۈچ مەرگەن ماقۇل بوپتۇ. يولۇچى ئۇلارنىڭ بىرىنچىسىگە ئاق، ئىككىنچىسىگە قىزىل، ئۈچىنچى مەرگەنگە قارا ئوقلارنى بېرىپ، نىشانغا بىر دانە تاۋۇزنى قويۇپ:

— ئوقنى ئېتىڭلار! — دەپتۇ.

مەرگەنلەر تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈش مەقسىتىدە ئوقنى نىشاندىن باشقا تەرەپلەرگە ئېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېنىغا بىر دانىشمەن كېلىپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ — دەپتۇ. ئۈچ مەرگەن بولغان ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

دانىشمەن بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:

— مۇنداق قىلساڭلار، ئاتنى ئالالمايسىلەر. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ، — دەپتۇ.

ئېيتىڭلارچۇ، دانىشمەن زادى نېمە دېدى؟

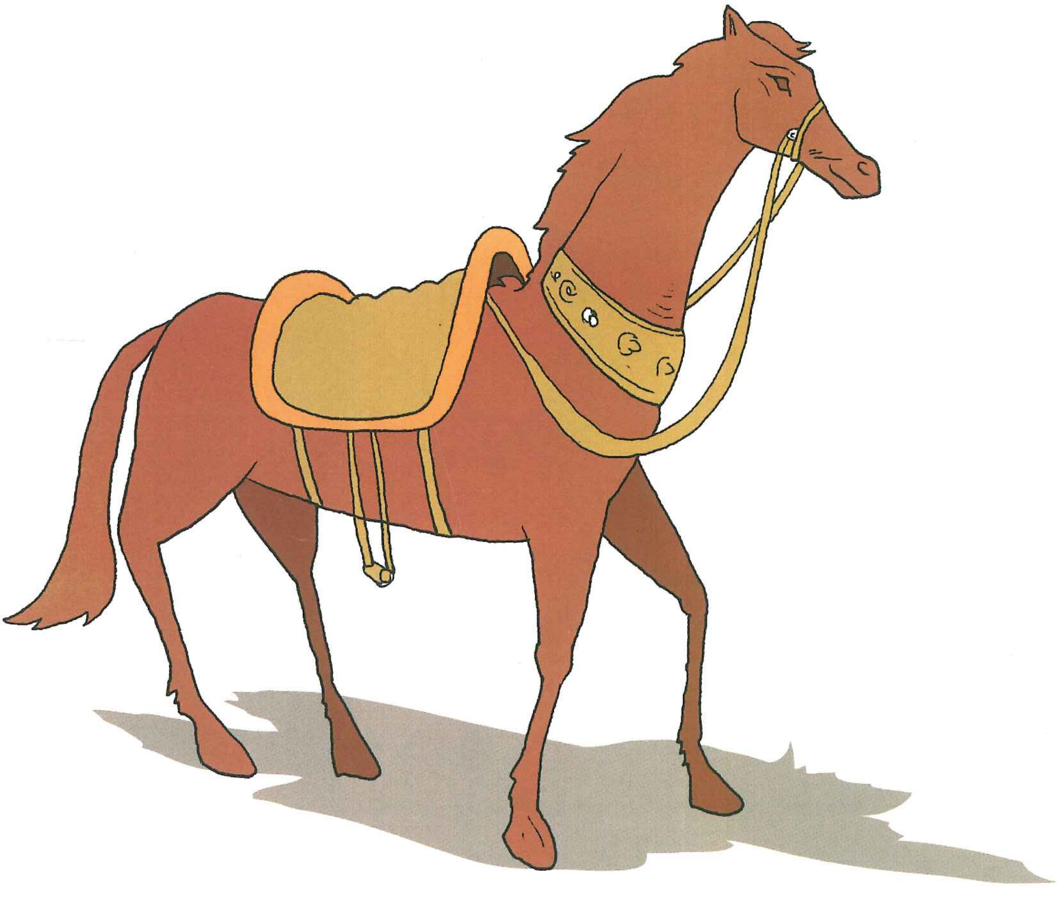

«دانىشمەن نېمە دېدى»نىڭ جاۋابى: ئۇلارغا ئوقلىرىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ نىشانغا ئېتىش ھەققىدە مەسلىھەت بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈتۈن ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن ئاتىدۇ.

بەش نان

بىللە سەپەرگە چىققان دېھقان بىلەن سودىگەر يولدا بىر دەرەخ سايىسىدا ئولتۇرۇپ نان يېيىشمەكچى بوپتۇ ـ دە، دېھقان ئۈچ نان، سودىگەر ئىككى نان چىقىرىپتۇ. بۇ چاغدا ئوزۇقلۇق ئالماي يولغا چىققان بىر ناتونۇش كىشى كېلىپ، ئۇلاردىن بىرئاز نان بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېھقان بىلەن سودىگەر ماقۇل بوپتۇ، بۇ ئۈچ كىشى بەش ناننى بىللە يەپتۇ. نان يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن، ناتونۇش ئادەم بەش تەڭگە چىقىرىپ:

ــ ئاق كۆڭۈل بۇرادەرلەر، بۇنى ئېلىپ قويۇڭلار، بۇ مېنىڭ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلۈم!ــ دەپتۇ. ناتونۇش ئادەم كېتىپتۇ. دېھقان سودىگەرگە:

ــ بۇرادەر، مەن ئۈچ نېنىم ئۈچۈن ئۈچ تەڭگە ئالاي، سەن ئىككى نېنىڭ ئۈچۈن ئىككى تەڭگە ئال،ــ دەپتۇ. سودىگەر بۇنىڭغا قوشۇلماي:

ــ ناننى تەڭ يېدۇق، پۇلنىمۇ تەڭ بۆلۈشەيلى!ــ دەپتۇ. ئىككىيلەن تالىشا ـ تالىشا، بىر پىكىرگە كېلەلمەپتۇ. ئاخىرى يولدا كېتىۋاتقان بىر يولۇچى بوۋاينى بۇ ئىشنى ئىللا بىر تەرەپ قىلىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپـ

تۇ. يولۇچى بوۋاي بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ــ دېھقان بۇرادەر تۆت تەڭگە ئېلىشى، سودىگەر بۇرادەر بىر تەڭگىلا ئېلىشى كېرەك. مۇ- شۇنداق بولسا، تازا مۇۋاپىق بول- غان بولىدۇ!ــ دەپتۇ. سودىگەر- مۇ بۇنىڭغا قايىل بوپتۇ.

يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىماتى ئادىل بولدىمۇ، يوق؟

(جاۋابى كېيىنكى بەتتە)

«بەش نان»نىڭ جاۋابى: ئۇلار بەش ناننىڭ ھەر بىرىنى چوڭ - كىچىكلىكى ئوخشاش ئۈچ پارچىغا بۆلگەن. بۇنداق بولغاندا دېھقاننىڭ توققۇز پارچە، سودىگەرنىڭ ئالتە پارچە، جەمئىي ئون بەش پارچە بولىدۇ. ئۈچ ئادەمنىڭ ھەربىرى بەش پارچىدىن يەيدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ناتونۇش يولۇچىغا دېھقان تۆت پارچە، سودىگەر بولسا بىر پارچە نان بەرگەن بولىدۇ. بۇنداق بولغاندا دېھقان تۆت تەڭگە، سودىگەر بىر تەڭگە ئېلىشى كېرەك. دېمەك، يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىماتى ناھايىتى ئادىل بولغان.

ئاقلىغۇچى ئادۋوكات

ئاقلاشقا ئىنتايىن ئۇستا بىر ئادۋوكات بولۇپ، نىكاھتىن ئاجرىشىش ئەنزىلىرىدە ئىزچىل يوسۇندا ئايال تەرەپنىڭ مەيدانىدا تۇرۇپ، ئاياللارنى ھەقسىز ئاقلاپ، ئۇلارنى ئەر تەرەپتىن بېرىلىدىغان نۇرغۇن مىقداردىكى بېقىش خىراجىتىگە ئېرىشتۈرگەنىكەن.

بىر قېتىم بۇ ئادۋوكات ئۆزى نىكاھتىن ئاجرىشىش مەسىلىسىگە يولۇققان بولسىمۇ، ئوخشاشلا مەيدانىنى ئۆزگەرتمەي، ئايالنى ھەقسىز ئاقلاپ، ئۇنى نۇرغۇن بېقىش خىراجىتىگە ئېرىشتۈرگەن. ئەمما، ئۇ ئۆزى پۇل - مال جەھەتتە زىيانغا ئۇچرىمىغان.

مۇشۇنداق ئىشمۇ بولامدۇ؟ بۇ ئادۋوكاتنىڭ باشقا پۇل - مال مەنبەسى يوق، ئەلۋەتتە.

جاۋابى: مۇمكىن. چۈنكى بۇ ئادۋوكات ئايال. ئۇ ئۆزىنى ئاقلاپ، ئەر تەرەپتىن كۆپ مىقداردا بېقىش خىراجىتى ئالسا، ئەلۋەتتە پۇل - مالدىن زىيان تارتمايدۇ دېگەنلىك.

راست سۆز

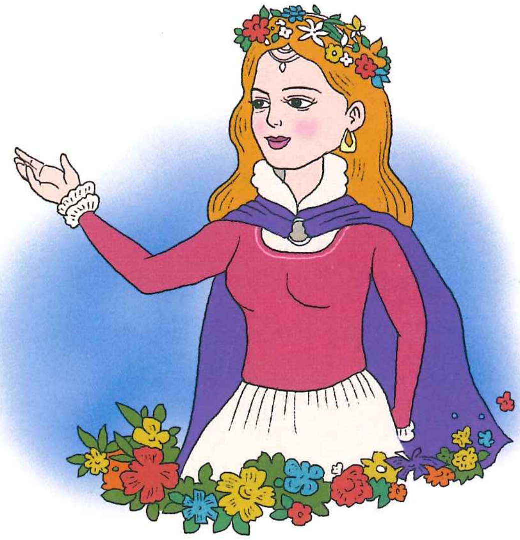

بۇرۇنقى زاماندا بىر دانىشمەن
ۋە گۈزەل قىز بولۇپ، نۇرغۇنلىغان
يىگىتلەر ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ توي
قىلىش تەلىپىنى قويغاندا، ئۇ دادد-
سىغا: «سىز ئۇلارغا ئېيتىڭ، مەندە
ئۈچ دانە زىننەت بويۇمى قۇتىسى
بار، ئۇنىڭ بىرى ئالتۇندىن، بىرى
كۈمۈشتىن، بىرى قەلەيدىن ياسالغان
بولۇپ، ھەربىر قۇتىنىڭ ئاستىغا
بىر جۈملە سۆز يېزىلغان، ئەمما،
بۇ ئۈچ جۈملە سۆزنىڭ بىر جۈملە-
سىلا راست سۆز، ئەگەر كىم مېنىڭ
ھالقامنىڭ قايسى قۇتىدا ئىكەنلىكىنى تاپالىسا، شۇ مېنى ئېلىشقا لاياقەتلىك بولالايدۇ» دەپتۇ.
بوۋاينىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، قىزنىڭ ئالدىغا كېلىپ توي قىلىش تەكلىپىنى قويغان
يىگىتلەرنىڭ ھېچقايسىسى شەكلى ئوخشاش بولغان قۇتىلارغا قاراپ، قالايمىقان پەرەز قىلىشقا
پېتىنالماپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر يىگىت بۇ ئەھۋالغا قاراپ، بوۋايغا: «مەن تاپىمەن»
دەپتۇ ۋە راستتىنلا تېپىۋاپتۇ. سىز ئۇنىڭ قانداق تاپقانلىقىنى بىلەمسىز؟

«راست سۆز»نىڭ جاۋابى: ئۇ ھالقا ئالتۇن قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قىلسا، ئۇن-
داقتا ئالتۇن قۇتا بىلەن كۈمۈش قۇتا ئاستىدىكى ئىككى جۈملە سۆز ئوخشاشلا توغرا
بولىدۇ، بۇ «بىر جۈملىسىلا راست سۆز» بولۇش شەرتىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ؛ ھالقا
قەلەي قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قىلىنسا، كۈمۈش قۇتا بىلەن قەلەي قۇتا ئاستىدىكى
ئىككى جۈملە سۆز بىردەك راست بولۇپ، ئوخشاشلا «بىر جۈملىسىلا راست سۆز»
بولۇش تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شۇڭا، ھالقا كۈمۈش قۇتا ئىچىدە دەپ پەرەز قى-
لىنسا، ئاندىن «بىر جۈملىسىلا راست سۆز» بولۇش تەلىپىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ.

«چوڭ نەرسە يېيىش» مۇسابىقىسى

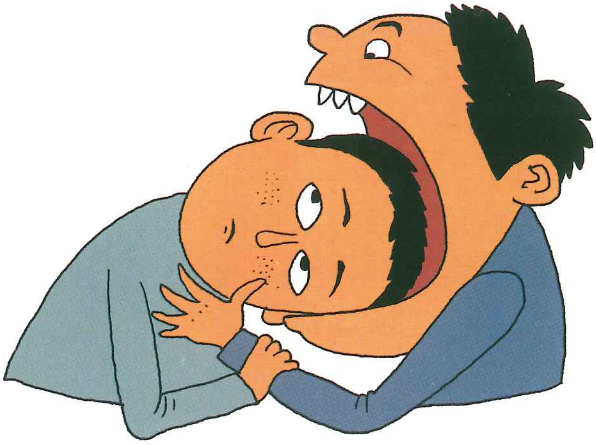

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە «چوڭ نەرسە يېيىش توغرىسىدا لاپ ئۇرۇش مۇسابىقىسى» ئۆتكۈزۈلۈپتۇ، مۇسابىقىگە قاتنىشىدىغان كىشىلەر بىر - بىرلەپ چوڭ مەيدانغا يىغىلىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرى يەۋېتىدىغان پەۋقۇلئاددە چوڭ نەرسە توغرىسىدا ئايرىم - ئايرىم ھالدا: «مەن يەر شارىنى شاپتۇل قىلىپ يەيمەن»، «ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى يىغىپ قازاندا قورۇپ يەيمەن» دېيىشىپتۇ. ئەمما، ھېچكىمنىڭ ئېيتقان نەرسىسى قېرى دانىشمەننىڭ يېمەكچى بولغان نەرسىسىدەك چوڭ بولۇپ چىقماپتۇ. سىزچە، قېرى دانىشمەن نېمىنى يەيمەن دېگەندۇ؟

جاۋابى: قېرى دانىشمەن ھەربىر ئادەمگە: «مەنچۇ، سىلەرنىمۇ يېۋېتىمەن» دېگەنكەن.

ئانا - بالا

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەر بولۇپ، ئىنتايىن قالايمىقان ئىكەن. ئۇ شەھەردە بىر ئائىلىدە ئانا - بالا ئىككى جان بولۇپ، بىر - بىرىگە يار - يۆلەك بولۇپ ياشايدىكەن. ئوغلى دائىم ئۆيدە بىكار ئولتۇرۇشنى خالىماي، ئانامغا ياردەملىشىپ ئائىلىنىڭ تۇرمۇش يۈكىنى ئۈستۈمگە ئېلىشىم كېرەك دەپ ئويلاپ، جەمئىيەتكە چىقىپ ئىشلىمەكچى بوپتۇ. ئەمما، ئۇنىڭ ئانىسى شەھەر ئىچى بەك قالايمىقان، چىقىپ ئىشلىگەندىن كۆرە ئۆيدە ئولتۇرۇش بىخەتەر دەپ قاراپ، ئوغلىنى توسۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— بالام، ناۋادا سەن جەمئىيەتتە ئادىل بولساڭ كىشىلەرنىڭ زەربىسىگە، ئادىل بولمىساڭ خۇدانىڭ جازاسىغا ئۇچرايسەن، قانداقلا قىلساڭ بالا - قازاغا ئۇچرايسەن، شۇڭا بۇ نىيىتىڭدىن قايت.

ئوغلى بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، باشقا گەپ قىلماي، ئانىسىنى ئۆزىنىڭ چىقىپ ئىشلىشىگە ماقۇل كەلتۈرۈشنىلا ئويلاپ يۈرۈپتۇ. دېگەندەك ئۇ ئۇزۇن ئۆتمەي ئانىسىنىڭ سۆزىدىكى لوگىكا جەھەتتىكى يوچۇقنى تۇتۇۋېلىپ، ئانىسىنى ئۆزىنىڭ چىقىپ ئىشلىشىگە ماقۇل كەلتۈرۈپتۇ، سىزچە، ئۇ ئانىسىغا قانداق رەددىيە قايتۇرغان؟

جاۋابى: ئۇ مۇنداق دېگەنىكەن: «ئەگەر مەن جەمئىيەتتە ئادىل بولسام، خۇدا مېنى جازالىمايدۇ، ئادىل بولمىسام كىشىلەرمۇ ماڭا زەربە بەرمەيدۇ، دېمەك، قانداقلا بولسام بالا - قازاغا ئۇچرىمايمەن ئەمەسمۇ؟

راست ۋە يالغان

ھاۋا ئوچۇق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئىچىدىغان سۈيى تۈگەپ كەتكەن بىر ساياھەتچىلەر كېمىسى مەلۇم ئارالغا يېقىنلىشىپتۇ. بۇ ئارالدا ئىككى مىللەت بار ئىكەن. بىر مىللەت سەمىمىي بولۇپ يالغان سۆزلىمەيدىكەن. يەنە بىر مىللەت سەمىمىيەتسىز بولۇپ، يالغانلا سۆزلەيدىكەن. ئەمما، سىرتتىن قاراشقا بۇ ئىككى مىللەتنىڭ قىلچە پەرقى يوق ئىكەن. ئۇلار ساياھەتچىلەرنىڭ تىلىنى بىلىسمۇ، ئارالنىڭ يەرلىك تىلى بويىچە سۆزلەيدىكەن. ئارالغا چىققان كېمە خادىملىرى بىر بۇلاقنى كۆرگەن بولسىمۇ ئۇنىڭ سۈيىنى ئىچكىلى بولىدىغان ـ بولمايدىغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. دەل شۇ ۋاقىتتا ئۇلارنىڭ قېشىغا يەرلىك بىر ئادەم كېلىپ قاپتۇ. كېمە خادىملىرى ئۇ ئادەمدىن مۇنداق دەپ سوراپتۇ:

— بۈگۈن ھاۋا ياخشىمۇ؟
— مىلاتادىي،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يەرلىك ئادەم.
— بۇ سۇنى ئىچكىلى بولامدۇ؟
— مىلاتادىي،— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇ يەرلىك ئادەم بۇرۇنقىدەكلا.
كېمە خادىملىرى «مىلاتادىي» دېگەن سۆزنىڭ «بولىدۇ» ياكى «بولمايدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ. ئۇنداقتا، سىزچە بۇ سۇنى ئىچكىلى بولامدۇ؟

جاۋابى: ئىچىشكە بولىدۇ. چۈنكى، بۇ كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ئىدى، ئەگەر ئۇ سەممىي مىللەتتىن بولۇپ، سىزنىڭ بۈگۈن ھاۋا ياخشىمۇ دەپ سورىغان سوئالىڭىزغا ئۇ «مىلاتادىي» دەپ جاۋاب بەرگەن بولسا، تەبىئىكى ئۇنىڭ مەنىسى مۇئەييەنلەشتۈرۈش بولۇپ، «مىلاتادىي» دېگەن «ھەئە» دېگەن مەنىدە بولىدۇ. يەنى سۇنى ئىچىشكە بولىدىغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۈرىدۇ.

ئەگەر ئۇ يالغان سۆزلەيدىغان مىللەتتىن بولسا، تەبىئىي ھالدا يالغان سۆزلەپ «بۈگۈن ھاۋا ياخشىمۇ؟» دېگەن سوئالغا ئۇنىڭ «مىلاتادىي» دەپ بەرگەن جاۋابى «ياق» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. «بۇ سۇنى ئىچىشكە بولامدۇ؟» دېگەن سوئالغا «مىلاتادىي» دەپ بەرگەن جاۋابىمۇ «ئىچىشكە بولمايدۇ» دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدۇ. ئۇ يالغان سۆزلەيدىغان مىللەتتىن بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ سۇنى چوقۇم ئىچكىلى بولىدۇ.

بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىرىشقا بولىدۇكى، قايسى مىللەتتىن بولغان كىشى جاۋاب بەرگەن، قانداق جاۋاب بەرگەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، سۇنى يەنىلا ئىچكىلى بولىدۇ.

كوزا ساتقۇچى بىلەن قارىغۇ

بازاردا كوزا سېتىۋاتقان دۇكاننىڭ ئالدىغا بىر قارىغۇ كىشى كېلىپ، كوزا ساتقۇچىغا:

— مەن بىر كوزا ئالىمەن، — دەپتۇ.

كوزا ساتقۇچى ئالدىدىكى نەپىس ئىشلەنگەن كوزىلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— سىز قانداق رەڭدىكىسىنى ئالماقچى؟ قارىسى بار، ئېقىمۇ بار، — دەپتۇ.

— قارىسىدىن بىرنى ئالاي، — دەپتۇ قارىغۇ كىشى، يانچۇقىدىن پۇل ئېلىپ كوزا ساتقۇچىغا بېرىپتۇ.

كوزا ساتقۇچى پۇلنى قولىغا ئېلىپ، قورسىقىغا جىن كىرىپتۇ-دە، قارىغۇ كىشىگە بىر ئاق كوزىنى ئېلىپ بېرىپتۇ.

قارىغۇ كىشى كوزىنى قولىغا ئېلىپ ئۇيان - بۇيان سىلاپ كۆرۈپ بېقىپتۇ. ئاندىن قولىنى ئۇزىتىپ باشقا بىرقانچە كوزىنىمۇ سىلاپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن:

— سىز خاتا ئېلىپ بېرىپسىز، بۇ ئاق ئىكەن، — دەپتۇ.

كوزا ساتقۇچى بۇنىڭدىن هاڭ - تاڭ قېلىپ قارىغۇ كىشىنىڭ كۆزىگە مۇشتىنى تەڭلىگەن ئىكەن، نەتىجىدە قارىغۇ كىشىدىن ھېچقانداق ئىنكاس بولماپتۇ.

كوزا ساتقۇچى قارىغۇ كىشىگە يەنە بىر قارا كوزىنى ئېلىپ بەرگەن ئىكەن، ئۇ كوزىنى سىلاپ كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن گەپ قىلماي ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئەمما كىشى كوزىنىڭ رەڭگىنى قانداق بىلدى، قېنى تېپىپ بېقىڭ.

جاۋابى: بۇنىڭ جاۋابى شۇكى، قارىغۇ خېرىدار ياز كۈنى كوزا سېتىۋالغىلى بارغان. ھەر خىل رەڭدىكى جىسىملارنىڭ قۇياش نۇرىنى قايتۇرۇشى ھەر خىل بولىدۇ. ئادەتتە ئاق رەڭلىك جىسىملار قۇياش نۇرىنى كۈچلۈك دەرىجىدە قايتۇرىدۇ. قارا رەڭلىك جىسىملار قۇياش نۇرىنى ئاجىز دەرىجىدە قايتۇرىدۇ ۋە خېلى كۆپ ئىسسىقلىقنى ئۆزىگە شۈمۈرۈۋالىدۇ. شۇ سەۋەپتىن قارىغۇ كوزىنى سىلىغاندا ئاق كوزا نىسبەتەن سوغۇق، قارا كوزا نىسبەتەن ئىسسىق بىلىنگەن. ئۇ مۇشۇ خۇسۇسىيەتكە ئاساسەن كوزىنىڭ رەڭگىنى پەرق ئېتەلىگەن.

ئۇ نېمىگە ئاساسەن ھۆكۈم قىلدى

بىر كۈنى ئامانلىق ساقلىغۇچى خادىم نەمەت ئىسىملىك بىر كىشىگە تېلېفون بېرىپ، ئۇنىڭغا ھەدىسىنىڭ يولدىشىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

نەمەت شۇئان ھەيران بولغان ھالدا ھەدىسىنىڭ يولدىشى ناسىرنى تونۇغۇن ئاخشام كۆرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئامانلىق ساقلىغۇچى ئۆلگۈچىنىڭ سالاھىيىتىنى ئېنىقلاپ كۆرگەنلىكىنى، ئۆزىنىڭ ھازىرلا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ بۇ ھەقتە ئۇنىڭ بىلەن تەپسىلىي سۆزلىشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، نەمەتنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ.

نەمەت مۇنداق دەپتۇ:

— گەپىنىڭ راستىنى ئېيتسام، ناسىرنى ئۆلتۈرۈش ئېھتىماللىقى بولغان بىر كىشى ئا-يالىمنىڭ ئاكىسى توختى. بىلىشىمچە، ئۇنىڭ ئەزەلدىنلا ناسىر بىلەن ئۆچمەنلىكى بار، مەن ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈشلۇق ئورنىنى ئېيتىپ بېرەي، لېكىن سىز مېنىڭ ئىسمىمنى ئېيتماس-لىقتا كاپالەتلىك قىلىشىڭىز كېرەك.

ئامانلىق ساقلىغۇچى:

— ھاجىتى يوق، — دەپتۇ — دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، — سىزنىڭ بايا قىلغان گەپ-لىرىڭىزدىن ئىسپاتلانىدىكى، نەمەتنى ئۆلتۈرگەن قاتىل دەل سىز، دېگىنىچە ئۇنى باغلاپ يامۇلغا ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئامانلىق ساقلىغۇچى ئۇنىڭ قاتىل ئىكەنلىكىگە قايسى سۆزىگە ئاساسەن ھۆكۈم چى-قارغان؟

جاۋابى: ئامانلىق ساقلىغۇچى تېلېفون بەرگەندە ئۆلگۈچىنىڭ ئىسمىنى ئېغىزغا ئالمىغان. لېكىن نەمەت ئىختىيارسىز ھالدا ئۆلگۈچى بولغان ھەدىسىنىڭ يولدىشىنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ سالغاندا، ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويغان، چۈنكى ئامانلىق ساقلى-غۇچى بىلەن ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولغان كېيىنكى سۆھبەتتە ھەدىسىنىڭ بىر نەچچە قېتىم ئەرگە تەگكەنلىكى مەلۇم بولغان.

ئۇ قانداق چارە قوللاندى؟

مەلۇم شەھەردە ئىشلەيدىغان بىر ئىشچى مەركىزىي شەھەردىكى بىر دوختۇرخانىغا كېسەل كۆرسەتكىلى كەپتۇ. كېسەل كۆرستىش ئۆيىدە بىر دوختۇر ۋە كېسەل كۆرسىتىۋاتقان بىر قىزدىن باشقا ئادەم يوق ئىكەن.

قىزنىڭ كېسىلىنى كۆرستىپ بولغانلىقىنى كۆرگەن ئىشچى دوختۇرنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە كېسەل تارىخى يېزىلغان قەغەزنى ئېلىش ئۈچۈن سومكىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچقان ئىكەن، سومكىدىكى پۇل كۆرۈنۈپ قاپتۇ.

قىز سومكىدىكى پۇلغا بىر قاراپلا كېسەل كۆرستىش ئۆيىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئىشچى كېسىلىنى كۆرستىپ بولۇپ، ئۆزى چۈشكەن ياتاققا كىرىپ تۇرۇشىغا ئىشىك چېكىلىپتۇ. ئىشكنى ئېچىپ قارىسا ئىشىك ئالدىدا دوختۇرخانىدا كۆرگەن قىز تۇرغىدەك.

قىز تەكلىپسىزلا ياتاققا كىرىپتۇ ۋە چاچلىرىنى چۇۋۇغان ھالدا:

— سومكىدىكى پۇلنى چىقار، بولمىسا ماڭا زورلۇق قىلدى دەپ توۋلايمەن، — دەپتۇ-دە، كارۋاتقا يېقىنلىشىپتۇ.

ئىشچى قىز ھەم توۋلىيالمايدىغان، ھەم جىنايىتىدىن تانالمايدىغان بىر چارە ئويلاپ تېپىپ، قىزنى جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىگە ئاپىرىپتۇ.

ھۆرمەتلىك كىتابخان، ئىشچى قانداق چارە قوللاندى؟

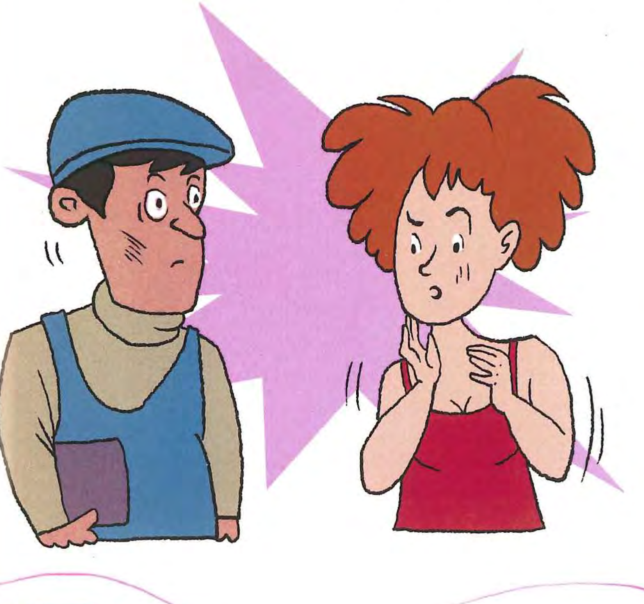

جاۋابى: قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئىشچى قولىقىنىڭ گاسلىقىنى، شۇڭا ھازىر ئېيتقانلىرىنى قەغەزگە يېزىپ بېرىشىنى ئېيتىدۇ. قىز شۇنىڭ بىلەن ئېيتقانلىرىنى قەغەزگە يېزىپ بېرىدۇ. نەق ئىسپاتقا ئېرىشكەن ئىشچى قىزنى قايتا ئېغىز ئاچتۇرمايلا ساقچى ئىدارىسىگە ئاپىرىپ بېرىدۇ.

بۇ قىز كىمگە تەئەللۇق

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ، توق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ياسىن ئاخۇن ئىسىملىك بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. بۇ دېھقاننىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى ئاۋۇت، ئوتتۇراچى ئوغلىنىڭ ئىسمى داۋۇت، كەنجى ئوغلىنىڭ ئىسمى ساۋۇت ئىكەن. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. بۇ ئوغۇللارنىڭ بۇرۇتلىرى خەت تارتىپ، ئۆيلەيدىغان ۋاقت بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ياسىن ئاخۇن قوشنىسى سادىر ئاخۇننى چاقىرىپ:

— مەن ئوغۇللىرىم بىلەن توي توغرۇلۇق يۈزتۇرا سۆزلىششنى ئەپسىز كۆردۈم، شۇڭا ئۆزلىرى ئوغۇللىرىم بىلەن ئايرىم - ئايرىم پاراڭلىشىپ، كىمنىڭ كىمگە كۆڭلى بارلىقىنى ئۇقۇپ باقسىلا، شۇنىڭغا قاراپ ئەلچى ئەۋەتسەك، — دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ياسىن ئاخۇننىڭ دېگىنى بويىچە ئاۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

— كىمنى ئالغۇڭىز بار؟ — دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن ئاۋۇتتىن.

— مېنىڭ ئۆستەڭنىڭ ئۇ قېتىدىكى نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخاننى ئالغۇم بار، مېنى شۇنىڭ بىلەن بىر ئۆيلۈك قىلىپ قويسا، دادامدىن مىڭ مەرتە خۇش بولاتتىم، — دەپتۇ ئاۋۇت.

سادىر ئاخۇن ئاۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن داۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

— داۋۇت بالام، سىز كىم بىلەن توي قىلىشنى خالايسىز؟ — دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن. داۋۇت:

— دادام مېنى مۇرادىغا يەتسۇن دېسە، نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخاننى ماڭا ئېلىپ بەرسە ئىكەن، — دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ئۇ يەردىن چىقىپ ساۋۇتنى ئىزدەپ تېپىپ:

— سىز ئۆيلەنگۈدەك بولۇپ قالدىڭىز، كۆڭلىڭىز كىمنى خالايدۇ؟ — دەپ سورىغانىكەن، ئۇ:

— ئالسام، نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخاننى ئالىمەن، بولمىسا، ئۆمۈر بويى خوتۇن ئالمايمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سادىر ئاخۇن بۇ ئۈچ ئوغۇلنىڭ ئەھۋالىنى ياسىن ئاخۇنغا مەلۇم قىپتۇ. ياسىن ئاخۇن بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ، ئوغۇللىرىنىڭ بىرىنى بولسىمۇ مۇرادىغا يەتكۈزەي دېگەن قارارغا كېلىپ، نىساخان دېگەن قوشنىسىنى پاتەمخاننىڭ يېنىغا ئەۋەتىپتۇ. پاتەمخان مەقسەتنى چۈشەنگەندىن كېيىن:

— ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كارامەتلىرىنى كۆرسەتسۇن، — مەن شۇنىڭغا قاراپ بىرىنى تاللايمەن، — دەپتۇ.

نىساخان پاتەمخاننىڭ گېپىنى ئېقتىماي - ئېمتىماي ياسىن ئاخۇنغا ۋە ئۈچ ئوغۇلغا يەتكۈزۈپتۇ. ئۈچ ئوغۇل مەسلىھەتلىشىپ، قايسىمىز كارامەتلىك بولساق، پاتەمخان شۇنىڭغا نېسىپ بولسۇن، دەپ پۈتۈشۈپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئۆزلىرىنى سىناش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار مېڭىپ - مېڭىپ قىرىق كۈندىن كېيىن بىر كاتتا شەھەرگە بېرىپ قاپتۇ. ئۇلار قىرىق قېچىرغا يۈكلەپ كەلگەن مەشۇت يىپلىرىنى ۋە قېچىرلىرىنى سېتىپ پۇلنى تەڭ بۆلۈشۈپتۇ. ئۈچ ئايدىن كېيىن ئۇچرىشىدىغان سارايىنى مۇقىملىۋېلىپ، ھەربىرى ئۆزى خالىغان كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى ئاۋۇتتىن باشلايلى:

ئاۋۇت مېڭىپ - مېڭىپ، چوڭ، ئاۋات بىر بازارغا چىقىپ قاپتۇ. ھەر خىل تاۋار - دۇردۇن، گەزمال، خام، چەكمەنلەرنىڭ نەرخ - ھاۋاسىنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، ئالدى - ساتتى بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، ئىككى ئاي ئىچىدە پۇلى نەچچە ئون ھەسسە كۆپىيىپتۇ. ئۇ خۇشال بولۇپ، پاتەمخاننىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك بىر نەرسە تېپىش ئۈچۈن دۇكان - يايمىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، بىر دوقمۇشقا كېلىپ قارىسا، بىر ئاقساقال

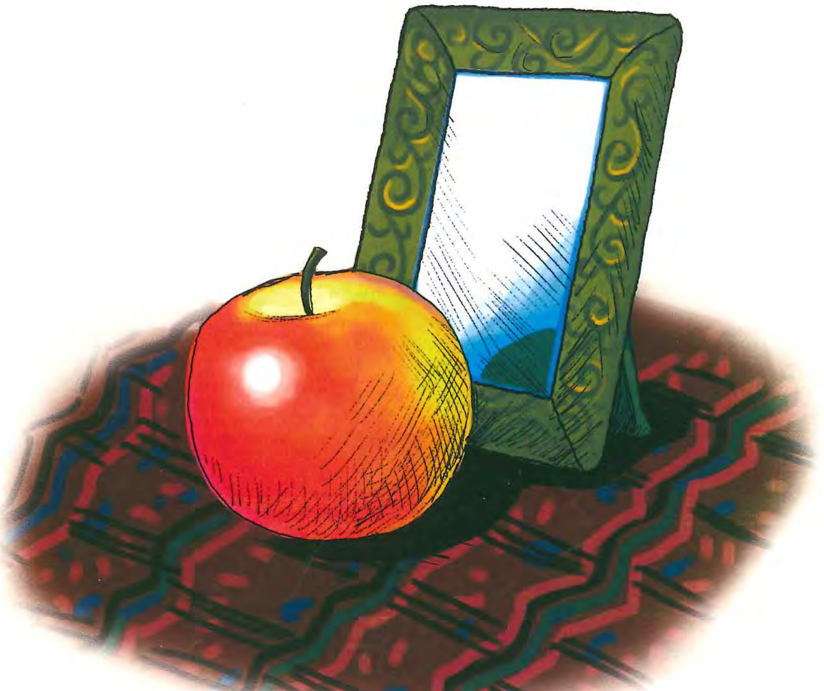

بوۋاي ئۆردەك ـ غازلار ئۈزۈپ يۈرگەن كۆلنىڭ نۇسخىسى چۈشۈرۈلگەن چىرايلىق بىر گىلەمنى يېيىپ ئولتۇرغۇدەك. ئاۋۇت بۇ گىلەمگە قىزىقىپ:

— نەچچە پۇلغا ساتىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— ئون مىڭ تىللاغا ساتىمەن، — دەپتۇ. ئاۋۇت:

— نېمانچە قىممەت؟ ئون مىڭ تىللا دېگەنگە مىڭ پارچە گىلەم كېلىدۇ، — دەپتۇ. بوۋاي:

— بۇ ئادەتتىكى گىلەم ئەمەس، ئۇچار گىلەم، ئاڭلىغانمۇسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— ئاڭلىغان، ئەمما كۆرمىگەن، — دەپتۇ. بوۋاي ئاۋۇتنى گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ: «ئۇچۇڭ، گىلىمىم!» دېگەنىكەن، گىلەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇشقا باشلاپتۇ. بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، بۇ گىلەمدە ئولتۇرۇپ بىر يىللىق يىراقتىكى جايغا بىر دەمدىلا بارغىلى بولىدىكەن. ئاۋۇتنىڭ تەلىپى بىلەن بوۋاي گىلەمنى يەرگە چۈشۈرۈپتۇ. ئاۋۇت بۇ گىلەمنى ئون مىڭ تىللاغا سېتىۋاپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى داۋۇتتىن باشلايلى:

داۋۇت كىرگەن كوچا يېمەك ـ ئىچمەك بازىرى ئىكەن. ئۇ كوچىنىڭ ئايىغىدىن بىر دۇكانلىق يەر سېتىۋېلىپ ناھايىتى چوڭ بىر دۇكان ئېچىپ، كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرۇپ، ھەركۈنى نەچچە مىڭ خېرىدارنى ئۇزىتىپتۇ. ئىككى ئايدىن كېيىن پۇلنىڭ ھېسابىنى ئالالمىغۇدەك دەرىجىدە باي بولۇپ كېتىپتۇ. داۋۇت ئەمدى، پاتەمخاننىڭ كۆڭلىگە يارىغۇدەك بىرنەرسە تاپاي، دەپ بازارنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر يەرگە بارسا، بىر موماينىڭ بىر تال ئالمىنى كىشىلەرگە كۆرسىتىپ:

— بۇ ئالمىنى ھەرقانداق كېسەل كىشى يېسە، دەرھال ساقىيىدۇ، — دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ ۋە ئالمىنىڭ باھاسىنى سوراپتۇ. موماي:

— ئون مىڭ تىللادىن بىر پۇل كەم ساتمايمەن، — دەپتۇ ۋە ئالمىنى داۋۇتقا بىر پۈرىتىپ قويغانىكەن، داۋۇت شۇ ھامان تاغنى بىر بارمىقى بىلەن كۆتۈرگۈدەك كۈچ ـ قۇدرەتكە تولۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن داۋۇت ئون مىڭ تىللا بېرىپ ئالمىنى ئاپتۇ.

ئەمدى بىز گەپنى ساۋۇتتىن ئاڭلايلى:

ساۋۇت كىرگەن كوچا زىننەت بۇيۇملىرى بازىرى ئىكەن. ئۇ ھەر خىل زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى ئېلىپ ـ سېتىپ، شۇ شەھەردىكى ئەڭ كاتتا بايلارنىڭ بىرى بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ساۋۇت پاتەمخاننى ھەيران قالدۇرغۇدەك بىر نەرسە ئېلىش ئۈچۈن بازارنى ھەر كۈنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر كۈنى بىر جۇۋان ساۋۇتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— غوجام، بۇ ئەينەكنى ئېلىۋېلىڭ، — دەپ، ئادەمنىڭ كۆزىدىن چوڭراق بىر ئەينەكنى كۆرسىتىپتۇ. ساۋۇت باھاسىنى سوراپتۇ. جۇۋان:

— ئون مىڭ تىللاغا ساتىمەن، — دەپتۇ. ساۋۇت ھەيرانلىقتىن سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن:

— يائاللا، نېمانچە قىممەت؟ — دەپتۇ. جۇۋان ئەينەكنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلەپ

بولغاندىن كېيىن:

— ئىشەنمىسىڭىز، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، — دەپتۇ. ساۋۇت ئەينەككە شۇنداق قارىغانىكەن، قەلەم قاشلىق، سۇمبۇل چاچلىق، ئاي دېسە ئاغزى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق پاتەمخاننى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ. مىڭ تەسلىكتە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئەينەكنى سېتىۋاپتۇ، ئىككى ئاكىسى بىلەن ئۇچرىشىدىغان سارايغا كېلىپ ئاكىلىرى بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئاۋۇت بىلەن داۋۇت گىلەم بىلەن ئالمىنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلىگەندىن كېيىن، ساۋۇت:

— ماۋۇ ئەينەككە قاراپ بېقىڭلار، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئەينەككە بىللە قارىغانىكەن، پاتەمخاننىڭ جان تالىشىپ سەكراتتا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئاۋۇت:

— ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا دەرھال بارايلى! — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل گىلەمگە ئولتۇرۇپتۇ. ئاۋۇت:

«ئۇچۇڭ، گىلىمىم!» دەپتۇ. ئۇچار گىلەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇپ، بىردەمدىلا پاتەمخاننىڭ ھويلىسىغا چۈشۈپتۇ، ئوغۇللار يۈگۈرگىنىچە پاتەمخاننىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. ساۋۇت يانچۇقىدىن ئالمىنى ئېلىپ پۇراتقانىكەن، پاتەمخان شۇھامان كېسەلدىن ساقىيىپ ئورنىدىن قوپۇپتۇ. پاتەمخان ئۆزىنىڭ ساقىيىپ كېتىشىدە ئۈچ ئوغۇلنىڭ ئوخشاش تۆھپىسى بارلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، تەڭلىكتە قېلىپ:

— مېنىڭ كىمگە تېگىشىمنى ئۆزۈڭلار بەلگىلەڭلار، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاكا - ئۇكىلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل باشلىنىپتۇ. ئاۋۇت:

— گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ دەل ۋاقتىدا ئەكەلمىگەن بولسام، ئالمىنى پۇراتقىلى بولامتى؟ — دەپتۇ. داۋۇت:

— ئالمىنى پۇراتمىغان بولسام، پاتەمخان كېسەلدىن ساقىيالمايتتى، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ساۋۇت:

— مېنىڭ ئەينىكىمدە پاتەمخاننىڭ كېسەل ئىكەنلىكى كۆرۈنمىگەن بولسا، گىلەم بىلەن ئالمىنىڭ خاسىيىتى جارى بولمايتتى، شۇڭا پاتەمخاننى مەن ئېلىشىم كېرەك! — دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئويلاپ بېقىڭ، پاتەمخاننى كىم ئۆز ئەمرىگە ئېلىشى كېرەك؟

جاۋابى: پاتەمخان ساۋۇتقا تەئەللۇق بولۇشى كېرەك، چۈنكى ساۋۇت جاھاننەما ئەينىكىدە پاتەمخاننىڭ سەكراتقا چۈشۈپ قالغىنىنى كۆرمىگەن بولسا، ئاۋۇت بىلەن داۋۇت خەۋەرسىز قالاتتى-دە، پاتەمخاننىڭ قېشىغا ئۇنداق تېزلىك بىلەن بارالمايتتى، نەتىجىدە پاتەمخان جان تەسلىم قىلاتتى.

بۇ قىز قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىدى

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، بەزىدە ئاچ بولسا، بەزىدە توق ئىكەن، بەزىلىرى جۇپ
بولسا، بەزىلىرى تاق ئىكەن. شۇنداق زامانلارنىڭ بىرىدە، بىر يۇرتتا بىر كىشى بولغا-
نىكەن، ئۇ كىشىنىڭ مەمەتنىياز دېگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، يىللار ئۆ-
تۈپ ئوغۇل چوڭ بولغانچە، مەمەتنىياز دېگەن بۇ ئىسىم مەتنىيازغا ئۆزگىرىپتۇ. قىش
ئۆتۈپ ئەتىياز كەپتۇ، كېيىن ياز ئۆتۈپتۇ، كۈز تۈگەپتۇ، قىشمۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ
كەپتۇ. كىشىلەر تۇنجى ياغقان قارنىڭ شەرىپىگە ئۆزلىرىنىڭ قائىدە ـ يوسۇنى بويىچە
كاتتا زىياپەتلەرنى راسلاپ، قارلىق ئويۇنى ئويناپتۇ، كىشىلەرنىڭ دىلى شاد ـ خۇرام-
لىقتىن يايراپتۇ، ئۆي ـ ئۆيلەردە تويلار قايناپتۇ، يۇرت ـ جامائەت توي ئويناپ ھار-
ماپتۇ، ئويۇنغانچە تويغا قانماپتۇ، مەتنىيازمۇ ھەممە تويدىن قالماپتۇ. شۇنداق كۈنلەر-
دە مەتنىيازمۇ بالاغەتكە يېتىپ چوپچوڭ يىگىت بولۇپ قاپتۇ. ئوغۇل «جۆيلىمەك» بوپ-
تۇ، دادىسى بالىسىنى «ئۆيلىمەك» بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، دادىسى ئەل ـ يۇرت ئارد-
سىدىن ئۆزىگە يارىغۇدەك بىر كېلىن تېپىش
ئۈچۈن ئوغلىنى يېتىلەپ مەھەللىمۇ مەھەل-
لە ئايلانماق بوپتۇ. ئوغۇل بۇنىڭغا ماقۇل
بوپتۇ. ئۇلار ئايلىنىشنى باشلىۋېتىپتۇ. كال-
لىسىدىكى بارلىق خىياللارنى تاشلىۋېتىپتۇ،
ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا بىرمۇ بىر كېلىۋېرىپتۇ.
دادىسى ھەربىر قىزى بار ئۆينىڭ ئالدىغا
كەلگەندە بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپ ـ
جارقىراپ، ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈپ ئوغلىغا
كايىپتۇ، گۇناھلارنى قويۇپتۇ. بۇ ۋاراڭ ـ
چۇرۇڭلارنى ئاڭلىغان قىزلار ئۆيلىرىدىن
يۈگۈرۈشۈپ چىقىپتۇ، ئىشىك ئالدىدىكى

بولغان ئىشنى كۆرۈپ، بىردەم ھەيرانلىقتا تۇرۇپتۇ، ئاندىن ئەقلى لال بولغان ھالدا:

— ۋاي ئاتا، ئوغۇللىرىغا نېمانچىلا كايىيلا، ئاچچىقلىرىنى بېسىۋالسىلا،— دەپتۇ. ھېلىقى كىشى:

— مەن نېمە قىل دېسەم شۇنى قىلدى،— دەپ دادلاپتۇ. قىزلار كۆڭلىدە، قانداق سارالڭ ئادەم بۇ، دەپ ئويلاپ:

— دېگەنلىرىنى قىلسا، يەنە نېمە كايىش؟ شۇنداقمۇ بولامدۇ ئىش؟— دەپتۇ.

بۇ كىشى قىزنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە، ھە، بۇ قىز يارىمايدىكەن، دەپتۇ-دە، باشقا بىر كىشىنىڭ ئىشكى ئالدىغا ئوغلىنى يېتىلەپ بېرىپ يەنە بايىقىدەكلا كايىپتۇ، ئۇ ھويلىدىنمۇ قىزلار چىقىپ بايىقىدەكلا سوراپتۇ ۋە ئۇ كىشىنىڭ بەرگەن جاۋابىغا بايىقى قىزلار بەرگەن جاۋابنى بېرىپتۇ. ئوغۇلنىڭ دادىسى ئۇلارنىمۇ يارىمايدىكەن

دەپ، ئۇ يەردىنمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار مەھەللىنى قويماي ئارىلاپتۇ، لېكىن ھېچقايسى قىزنىڭ جاۋابى يارىماپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك قىز تېپىشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپتۇ، ئارزۇيىغا يېتەلمىگەنلىكتىن كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىش ھەققىدە تولا ئويلاپ بېشى قېتىپتۇ، شۇ خىياللار بىلەن نۇرغۇن يەرلەردىن ئۆتۈپتۇ، مەھەللىدىن خېلى يىراق جايلارغىمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار شۇ مېڭىش بىلەن كېتىپ بېرىپ ئالدىغا شۇنداق بىر قارىسا، ئېتىز بېشىدا يالغۇز بىر ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۈمىد شامى كۆڭلىدە ۋاللىدە يېنىپتۇ، قانداقلا بولسۇن شۇ ئۆيگە بېرىپ بېقىش نىيىتىگە كېلىپتۇ. ئۇلار بىردەمدە ئۇ ئۆينىڭمۇ ئالدىغا كېلىپتۇ، بۇرۇنقىدەك ئوغلىنىڭ ئۈستىدىن دادىسى قاتتىق كايىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆيدىنمۇ بىر قىز چىقىپ:

— ئەسسالام، ئاتا، ئوغۇللىرى نېمە گۇناھ قىلدى، نېمانچە كايىيلا؟— دەپ سوراپتۇ. دادىسى قىزنىڭ سالىمىغا جاۋاب بېرىپ:

— قارىمامسىز، قىزىم، بۇ بالا مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلدۇ، — دەپ دادلاپتۇ.

قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كېيىن دەپتۇ:

— توغرا، ئوغۇللىرى ئەيىبلىك ئىكەن، ئەلۋەتتە كايىشقا تېگىشلىك ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۆيگە بېرىپ نەسىھەت قىلسىلا بولاتتىغۇ، كوچىدا بۇنداق قىلىش سەت ئەمەسمۇ، ئىش دېگەننى ھەمىشە سىلى دېگەندەك قىلماي، ئەلۋەتتە... قىلىشى كېرەك. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاتا!

— رەھمەت، قىزىم، يارايسىز،— دەپتۇ ھېلىقى كىشى، شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىز ھېلىقى كىشىنىڭ سىنىقىدىن ئۆتۈپ كېلىنلىككە يارايتۇ.

بۇ قىزنىڭ قايسى سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىغانلىقىنى دەپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: ئۇ قىز: «ئەلۋەتتە، ھەر ئىشنى ئۆزى بىلىپ قىلىشى كېرەك» دېگەن سۆزى بىلەن ئاتا ـ بالىغا يارىغان.

شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدا، ئاۋات يۇرتلارنىڭ بىرىدە، كىچىكمۇ ئەمەس، چوڭمۇ ئەمەس، ئەمما نامى شۇ يۇرتقا پۇر كەتكەن بىر توي بولغانىمىش. توي ئۆزىنىڭ نازۇ - نېمەتلىرىنىڭ موللۇقى بىلەن ھەم ئەتىگەندىن تا كەچكىچە توختىماي چېلىنغان داقا - دۇمباقلىرىنىڭ ھەيۋىتى بىلەن يۇرتقا پۇر كەتمەستىن، بەلكى تويدىكى بارلىق قىز - يىگىتنىڭ ئەقلىنى لال قىلغان ئاجايىپ بىر ئىش بىلەن نامى پۇر كەتكەنىمىش.

توي راسا قىزىۋاتقان چاغدا تويغا كەلگەن يىگىتلەردىن بىرى بىردەم ئۇياقتا، بىردەم بۇياقتا، بىردەم ئىشىككە قاراپ تەقەززالىق بىلەن تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرغانمىش. ئەسلىدە بۇ تويغا يىگىتنىڭ جاندىن ئەزىز مەشۇقى كەلمەكچىكەنمىش، بىراق يىگىت شۇنچە كۈتسىمۇ قىز كېلەلمەپتۇ. ئاخىر يىگىتنىڭ سەۋر قاچىسى چېقىلىپ، تولا تەلمۈرۈپ كۆزلىرى ئېچىشىپ، ئاچچىقىدا ئەقلى كېسىلىپ زادى بولالماي قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يىگىت سىڭلىسىنى چاقىرتىپتۇ ۋە كىشىلەردىن يوشۇرۇن ھالدا:

— ئۇكام، ئالدىنقى كۈنى ساڭا مېغىز بەرگەن قىزنى چاقىرىپ كەلگىن، — دەپ ئەۋەتىپتۇ.

قىزچاق خېلىدىن كېيىن يالغۇز قايتىپ كەپتۇ. يىگىت سىڭلىسىنى يالغۇز كۆرۈپ، ئۆزىنى باسالمىغان ھالدا باشقىلارنىڭ يېنىدىلا:

— ئۇكام، سەن چاقىرىپ كەلمەكچى بولغان ئادەم قېنى، نېمىشقا كەلمىدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

قىزچاق ئاكىسىنىڭ سورىغان سوئالىغا دەرھاللا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

بېرئۇدىم قىچقارغىلى،
يوق ئىكەن، كېلەي دېدى.
كەلسىمۇ كېلەر ئىدى،
كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى.

يىگىت قىزنىڭ جاۋابىنى دەرھال چۈشىنىۋاپتۇ، بىراق بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭ ھېچقايسىسى چۈشىنەلمەپتۇ، ئۆزئارا بەس - مۇنازىرە قىلىشىپتۇ، يىگىتتىن سورىشىپتۇ. يىگىت ئۇلارغا زادى ئېيتالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي بارا - بارا بەس - مۇنازىرىگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش شۇ ھامان مەھەللىگە تارقىلىپتۇ، ئۇ گەپلەر شۇ قىزنىڭ قۇلىقىغىمۇ يېتىپتۇ. بۇ ئىش قىزنىڭ كۆلكىسىنى قىستاپتۇ، بىراق قىزمۇ ھېچكىمگە تىنماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ جاۋاب كىشىلەرگە بىر سىر بولۇپ قاپتۇ.

بۇ ئىش بىلەن توينىڭ نامىمۇ پۇر كېتىپتۇ، تا ھازىرغىچە كىشىلەر بۇ ئىشنى سۆزلىشىدىكەن، ئەمما قىزنىڭ جاۋابىنى ھېچكىم چۈشىنەلمەپتۇ. قېنى، سىز بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئېيتىپ بېرەلەمسىز؟

جاۋابى: قىزچاق يىگىتنىڭ سۆيگىنىنى چاقىرغىلى بارغاندا، ئۆيدە قىزنىڭ ئۆگەي ئانىسى يوق ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن، «يوق ئى- كەن، كېلەي دېدى» دېگەن. ماڭاي دەپ تۇرغاندا ئۆگەي ئانىسى كېلىپ قېلىپ، يىگىتنىڭ قېشىغا بېرىشقا ئامال قىلالمىغان، بۇ ئەھۋالنى: «كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى» دەپ ئۇقتۇرغان.

قىزنى كىمگە بەرسە مۇۋاپىق

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، قۇم چىچەكلىگەندە، تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە تەككەندە، پاقا بالداققا سەكرىگەندە، تۈلكىۋاي قاپقانغا دەسسىگەندە، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى يۇرتنىڭ ئاۋات شەھرىدە ئابلاباي ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ كىشى خۇدانىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈننى ئالا قويماي سودا - سېتىق بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. ئابلابايىنىڭ دۇنيالىقتا بىرلا قىزى بولۇپ، ئايالى قىزى تۇغۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانىكەن. ئابلاباي قىزىنى خۇددى كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك ئاسرايدىكەن، قىزى نېمە دېسە شۇنى بەجا كەلتۈرۈپ بېرىدىكەن. ئايلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ، قىز سەككىز ياشقا كىرىپتۇ. ئابلاباي قىزىنىڭ ئەقىل - پاراسەت، ئەدەب - ئەخلاق جەھەتتە ياخشى ئۆسۈپ يېتىلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى يېقىن ئەتراپتىكى مەدرىسىگە ئاپىرىپ ئوقۇشقا بېرىپتۇ. مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى ئابلابايىنىڭ يېقىنلىرىدىن ئىكەن. مۇدەررىس ئابلابايغا بالىنى ياخشى تەربىيىلەيدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەدە بېرىپ يولغا سېپتۇ. ئابلاباي بولسا، سودا - سېتىق بىلەن كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. قىز ئەتىگەن تۇرۇپ مەدرىسىگە بېرىپ كەچتە قايتىپ كېلىدىكەن. ئاتا - بالىنىڭ تۇرمۇشى شۇ يوسۇندا داۋاملىشىپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئابلابايىنىڭ سودىسى ئېقىپ، شەھەردە سانغۇدەك بايلاردىن بولۇپ قاپتۇ. قىزنىڭ بوي - تۇرقى ئۆسۈپ، ھۆسنىگە تولۇپتۇ، ئىلىم - ھېكمەتتە كامالەتكە يېتىپتۇ. ئابلابايدا ھەرەمگە بېرىپ ھاجى بولۇپ كېلىش ئارزۇسى تۇغۇلۇپتۇ، بۇ ئارزۇسىنى دوست - بۇرادەرلىرىگە ئېيتقانىكەن، ئۇلار قوللاپ ياخشى مەسلىھەتلەرنى بېرىپتۇ. ئابلاباي سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، ھەممىنى تەخ قىلىپ قويۇپتۇ ۋە بىر كۈنى كەچتە قىزىنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ:

— قىزىم، سىز ئاپىڭىز رەھمەتلىكتىن كىچىك قالغانىدىڭىز، مەن سىزگە ھەم ئاتا، ھەم ئانا بولۇپ ھېچكىمنىڭ قولىغا قاراتماي چوڭ قىلدىم. ئىنشائاللا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ماڭا كۈندىن - كۈنگە قېرىلىق يېتىپ، پۇتۇمدىن ماغدۇر قېچىۋاتىدۇ. تىرىكلىكىمدە ھەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلسەم دەيدىغان بىر ئارزۇيۇم بار ئىدى. مال - بىسات، بايلىقىمىز ئۆمرىمىزگە يېتىپ ئاشىدۇ، شۇڭا مۇشۇ ۋاقىتتا خۇدا يولىدا بېرىپ كېلىۋالساممىكىن، سىزنىڭچە قانداق؟ — دەپتۇ. قىز ئۆزىنىڭ باشقىچە ئويىدا

ئەمەسلىكىنى، دادىسىنىڭ ساق - سالامەت قايتىپ كېلىشىنى تىلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئابلاباي، — مۇشۇ ئۆي، مال - مۈلۈك ھەممىسى سىزگە قالدى. مەن كەلگۈچە خاتىرجەم يەپ - ئىچىپ، خەج - خىراج قىلىپ تۇرۇڭ. سىزنى بىر ئاللاغا ئاندىن قالسا ئۇستازىڭىزغا تاپشۇرىمەن. ئۇ ئىلىم - مەرىپەتلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق مۆتىۋەر، ئۇنى مېنىڭ ئورنۇمدا كۆرەرسىز.

قىز ھەممە گەپ - سۆزلەرگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئەتىسى ئابلاباي قىزى بىلەن مەدرىسىگە بىللە بېرىپ، مۇددەرىسكە قىزنى تاپشۇرۇپ، ئاتا ئورنىدا مۇئامىلە قىلىشنى تاپىلاپ، نۇرغۇن سوۋغا - سالاملارنى ھەدىيە قىپتۇ. ئاخىردا ئابلاباي مۇددەرىسنى چەتكە تارتىپ تۇرۇپ:

— بۇرادىرىم، نەچچە ۋاقىتنىڭ مابەينىدە قىزىمنىڭ دىلىغا كۆپلىگەن ھېكمەتلەرنى سالدىلا، مەن سىلىدىن مىڭ مەرتە رازى. ئەمدى مەن يىراق سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمەن. قىزىم بولسا بارغانچە چوڭ بولۇۋاتىدۇ. خۇدا ساق - سالامەت قايتىپ كەلگىلى نېسىپ قىلار، لېكىن «جان بار يەردە قازا بار» دېگەن گەپ بار. ئەگەر مەن سالامەت قايتىپ كېلەلمەي قالسام ياكى كېلىش ۋاقتىم بەك ئۇزىراپ كېتىپ قالسا، قىزىمغا مېنىڭ ئورنۇمدا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويارلا، ئۆزلىرى مۇۋاپىق دېگەن بىرىگە ياتلىق قىلىپ قويسىلا. «ئايال كىشى ئەردە ياخشى، ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى» دەيدىغان گەپ بار ئەمەسمۇ! — دەپتۇ. مۇدەررىس ئابلابايىنىڭ دېگەنلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، خاتىرجەم سەپەرگە مېڭىشنى ئېيتىپتۇ.

ئابلاباي خۇدانىڭ قۇتلۇق بىر كۈنىگە توغرىلاپ، قىزى ۋە بارلىق ئەل - جامائەت بىلەن خوشلىشىپ ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ، تاغ - دەريا، دەشت - چۆللەرنى بېسىپ، كۆزلىگەن قەرەلدە ھەرەمگە كېلىپ ھەج رەسمىيىتىنى ئۆتەپتۇ. ئابلاباي قارىسا، ھەرەمدە سودا - سېتىق قىلىدىغان ئادەم ئىنتايىن ئاز ئىكەن، پۇلنى ئۆز يۇرتىدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق تاپقىلى بولىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىر مەزگىل يۇرتىغا قايتماي تىجارەت قىلىش قارارىغا كەپتۇ، شۇ يوسۇندا ئېلىپ - سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، دېگەندەك ئۆز يۇرتىدا نەچچە يىلدا تاپىدىغان پۇلنى نەچچە ئايغا قالماي تېپىپ بوپتۇ. كۈن، ئاينىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئابلابايىنىڭ ھەرەمدە تۇرغىنىغا ئۈچ يىل بوپتۇ، تاپقان پۇلىمۇ ھەددى - ھېسابسىز كۆپىيىپتۇ. ئۇ ئەمدى قايتىش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى پەملەپ، تاپقان مال - دۇنيا، پۇللىرىنى تۆگىگە ئارتىپ ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ، بىرىشتا قايسى يول بىلەن ماڭغان بولسا، يېنىشتىمۇ شۇ يول بىلەن مېڭىپتۇ، سەپەر جەريانىدا نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىپتۇ. ئۆز يۇرتىغا يېتىپ كېلىشكە بىر ئاي قالغاندا، ئابلاباي يول ئۈستىدىكى بىر دەڭگە چۈشۈپتۇ، ئات - ئۇلاغ، مال - سەرەمجانلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ،

ئەمدى چاي ـ پاي ئىچەي دەپ ئولتۇرسا، يېنىغا ئون يەتتە ـ ئون سەككىز ياشلار
چامىسىدىكى بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان بىر يىگىت كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا
ئۇ يەر ـ بۇ يەرنىڭ گېپىنى قىلىشىپ، ئاخىر ئۆزلىرىنىڭ بىر شەھەردىن ئىكەنلىكىنى بى-
لىشىپتۇ. ئابلاباي يىگىتتىن:

ــ نېمە سەۋەب بىلەن يۇرتتىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىڭ، ئوغلۇم؟ــ دەپ
سوراپتۇ. يىگىت:

ــ مەن ئەسلىدە ئاتا ـ ئانامدىن نۇرغۇن مال ـ مۈلۈك بىلەن يالغۇز قالغاندىم،
تۆت ـ بەش يىل مابەينىدە ھەۋەسنىڭ كەينىگە كىرىپ، ياخشى ـ يامانني پەرق ئەت-
مەي، ئەسكى بالىلار بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ، نۇرغۇن مال ـ دۇنيانى سورۇپ تۈگەت-
تىم. يېقىنلار نەسىھەت قىلدى، لېكىن قۇلىقىمغا كىرمىدى. كۈنلەر ئۆتۈپ ھالىم بارغانچە
خارابلىشىپ كەتتى، ئاخىرىدا ماڭا تەئەللۇق بىر تۈ-

گۈنچە قالدى، ئويلاپ باقسام ئۇنى خەجلەپ تۈ-
گەتسەم، ھەممىدىن ئايرىلغۇدەكمەن، ھوشۇمنى يى-
غىپ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغا كۆپ پۇشايمان قىل-
دىم، تۈگۈنچىنى يېشىپ قارىسام، نەچچە تال زىخچە
ئالتۇن ئىكەن، ئۇنى يۇرۇشتۇرۇپ تىجارەت قىلىپ
زىيانىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋېلىش ئويىدا خەقلەردىن
ئۇقۇشسام، ھەرەمدە پۇلنى جىق تاپقىلى بولىدىكەن،
بىر كېچىسى ھېچكىمگە بىلىندۇرمەي ھەرەمگە قاراپ
يولغا چىقتىم، بۇ دەڭگە بىر كېچە ـ كۈندۈزلۈك
يول قالغاندا قاراقچىلارغا يولۇقۇپ ھەممىنى
تارتقۇزۇپ قويدۇم، ئاخىر مۇشۇ دەڭگە
ئۇلىشىپ كېلىۋالدىم. ئەمدى يا ئالدىمغا
مېڭىشنى، يا كەينىمگە يېنىشنى بىلمەي-
مەن،ــ دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭ-
لىغان ئابلابايىنىڭ ئۇنىڭغا ئىچى ئاغ-
رىپ، ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ
ئەكېتىشنى ئويلاپتۇ ۋە:

ــ ئوغلۇم، سەن كۆپ جاپا چې-
كىپسەن، ھازىرچە سەن يۇرتقا قايتىپ
كەتكىن. ئەگەر سەن بۇ مەسلىھەتىمنى

مۇۋاپىق دەپ قارىساڭ، مەن سېنى ئالغاچ كېتەي، قانداق؟ــ دەپتۇ.
بۇ مەسلىھەت يىگىتكە ياغدەك يېقىپتۇ. ئابلاباي ئۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى
تاڭ سۈزۈلگەن ھامان يىگىتنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇبدان سەپەرداش
بولۇپ يول يۈرۈپتۇ. يول بويى يىگىت ئابلابايىنىڭ ئىشلىرىغا شۇ دەرىجىدە ياردەملە-
شىپتۇكى، ئابلاباي بىر ئايلىق سەپەرنى بىر كۈندە تۈگىگەندەك ھېس قىپتۇ ھەمدە يى-
گىتنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئابلاباي ئۆز كۆڭلىدە، بۇ بالا ناھايىتى سە-
مىمي، ئاق كۆڭۈل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان بالا ئىكەن. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشىغا كۈن
چۈشۈپتۇ. مەن ئۇنى ئۆزۈمگە بالا قىلىۋېلىپ ياخشى يولغا باشلاپ قويسام، خۇدا ئال-
دىدىمۇ ئىككىنچى نۆۋەت ھەرەمگە بارغىنىغا باراۋەر بولمامدۇ، دەپ ئويلاپ:
ــ ئوغلۇم، سەن ماڭا يول بويى ياخشى ھەمراھ بولۇپ ئىشلىرىمغا ياردەملەشتىڭ،
سەن بولمىغان بولساڭ، يالغۇزچىلىقتا سەپەر ئازا-
بىنى يەتكۈدەك تارتقان بولاتتىم. مەن سېنى
كۆڭلۈمدە ئۆز ئوغلۇمدەك ھېس قىلىۋا-
تىمەن. ماقۇل كۆرسەڭ، مەن سېنى ئو-
غۇل قىلىۋالسام ھەمدە كېيىنكى ئىشلى-
رىڭنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرسام، قان-
داق؟ــ دەپتۇ. يىگىت بولسا، مىڭ مەرتە
رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ.
ــ ئۇنداق بولسا، مېنىڭ ئەقىل ـ پارا-
سەت، ئەدەب ـ ئەخلاقتا يېتىشكەن بىر قىزىم
بار، شۇ قىزىمنى ساڭا بېرىشنى لايىق كۆرۈ-
ۋاتىمەن. ئەگەر چىقىشقۇدەك بولساڭلار، مەن
سىلەرنىڭ تويۇڭلارنى لايىقىدا قىلىپ، ئۆي
تۇتۇپ بېرىمەن،ــ دەپتۇ ئابلاباي. يىگىت
بۇ سۆزلەرگە ئىنتايىن خۇشاللىق بىلەن ما-
قۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئابلاباي بولسا، يى-
گىتكە قىزىنى چوقۇم بېرىش توغرىسىدا
ۋەدە بېرىپتۇ. ئۇلار بىر ئايلىق سەپەر-
نى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئاخىر ئۆز يۇرتىغا
ساق ـ سالامەت يېتىپ كەپتۇ.
ئۇلار تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى
قىزى ۋە ئۇستازىدىن ئاڭلايلى:

ئابلاباي قىزنى ئۇستازىغا تاپشۇرۇپ ھەجگە كەتكەندىن كېيىن، قىز بىلەن ئۇستازى خۇددى ئاتا ـ بالىلاردەك ئۆتۈپتۇ. ئۇستاز بولسا، قىزغا كۆپ تەرەپتىن بىلىم ئۆگىتىپتۇ. قىزنىڭ داڭقى شەھەرنى بىر ئاپتۇ. قىزنىڭ ھۆسن ـ جامالدا، ئەقىل ـ پاراسەتتە تەڭداشسىز چوڭ بولغانلىقىنى ئاڭلىغان شەھەر كاتتىلىرىنىڭ بەگزادىلىرى قىزغا ئەلچى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇستاز بولسا، ئەلچىلەرنى ھەر خىل باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن قايتۇرۇپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز چوڭ بوپتۇ. ئۇستاز ئابلابايدىن ھېچقانداق خەۋەر ئالالمىغاندىن كېيىن قىزنى ياتلىق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، ئۇنى شەھەردە داڭقى بار بىر سودىگەرنىڭ ئوغلىغا بېرىشكە قوشۇلۇپتۇ. ئىككى تەرەپ توي تەييارلىقىغا تۇتۇش قىپتۇ. شۇ ئەسنادا ئابلاباي بۇ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ ھەمدە ئۆيىگىمۇ بارماستىن، يىگىتنى باشلاپ ئۇدۇل قىز ۋە ئۇستازىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئاتا ـ بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، ئامانلىق سورىشىپتۇ.

ئابلاباي باشلاپ كەلگەن يىگىت قىزنى بىر كۆرۈپلا ئاشىقى بىقارار بوپتۇ. ئابلاباي قىزنىڭ ئۇستازى بىلەن پاراڭلىشىپ بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئاخىردا باشلاپ كەلگەن يىگىتنى تونۇشتۇرۇپ، يولدا ئىنتايىن ياخشى ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلىكىنى، ئۆزىگە ئوغۇل قىلىپ، قىزنى ئۇنىڭغا بېرىشكە ۋەدە قىلغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىزنىڭ ئۇستازى بولسا غەمگە پېتىپ، ئابلاباي كەتكەندىن كېيىن قىزنى ئاسراپ تەربىيىلىگەنلىكى، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزنىڭ چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، نۇرغۇن ئەلچىلەرنىڭ كەلگەنلىكى، ئۈچ يىلغىچە ئابلابايىنىڭ دېرىكىنى ئالالماي ئاخىر قىزنى بىر سودىگەرنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلىشقا پۈتۈشۈپ توي تەييارلىقى قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا باش قېتىنچىلىقى چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئويلاپ ـ ئويلاپ، قانداق قىلىشنىڭ ئامالىنى تاپالماپتۇ. بىر ـ بىرىگە يا ئۇنداق، يا بۇنداق بولسۇن، دېيىشەلمەپتۇ.

ئۇلار غەمدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن، قىزنى ئىككى يىگىتتىن قايسىبىرىگە بېرىش كېرەك؟

جاۋابى: قىزنى ئۇستاز بىلەن پۈتۈشكەن يىگىتكە بەرسە مۇۋاپىق، چۈنكى ئابلاباي ھەج سەپىرىگە مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ قايتىپ كېلىش ۋاقتى ئۆزىراپ كەتسە، ئۇستازنىڭ قىزىغا ئاتىدارچىلىق قىلىپ ياتلىق قىلىشىنى تاپىلىغان. دەرھەقىقەت ئابلاباي قايتىپ كەلگۈچە نەچچە يىل ئۆتۈپ، قىز بويىغا يېتىپ قالغان.

قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

ئۆتكەن زاماندا ئاتا ـ ئانىسى ئۆلۈپ كېتىپ، بىر ئۆيدە تۇرمۇش كەچۈرىدىغان ئىككى ئاكا ـ ئۇكا بولغانىكەن. بىر كۈنى ئۇلار ئەرزىمەس بىر ئىش بىلەن خاپا بولۇشۇپ قاپتۇ ـ دە، ئاكىسى قېيداپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن ئون يىلچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، ئۇكىسى ئۆي ـ ئوچاقلىق بوپتۇ. بىراق ئاكىسىنى بەك سېغىنىپتۇ. ئاكىسىنىڭ ھېچقانداق ئىز ـ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. ئۇ ئاكىسىنىڭ نەزىر ـ چىرىغىنى ئۆتكۈزۈپ، غايىبانە قەبرىسىنى تىكلەپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ، بىر كۈنى كېچىسى تۇيۇقسىز ئىشىك قېقىلىپتۇ.

— كىم؟— دەپ ۋارقىراپتۇ ئىنىسى.

— مەن.

— مەن دېگەن كىم؟

— مەن ئاكاڭ، ئىشىكنى ئاچقىن!— دەپتۇ ئاكىسى. ئىنىسى بۇ گەپكە ئىشەنمەي، كۆڭلىدە بۇ ئوغرى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە:

— مېنىڭ ئاكام يوق، ھەرقانداق ئىشىڭ بولسا ئەتە كەل، ھازىر ساڭا ئىشىك ئاچمايمەن،— دەپتۇ.

نەچچە كۈنلۈك يولنى پىيادە بېسىپ، «ئىنىمنى كۆرىمەن» دېگەن ئۈمىد بىلەن كەلگەن ئاكىسىغا بۇ گەپ ناھايىتى ھار كەپتۇ ـ دە، يېنىدىكى پىچاق بىلەن ئۆزىنىڭ كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ.

سىرتتا دەرۋازا قايتا قېقىلمىغاندىن كېيىن، ئېرىنىڭ گېپى بىلەن ئويغىنىپ كەتكەن ئايالىنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشۈپ:

— مېنىڭچە بۇ چوقۇم ئوغرى ئەمەس، راست ئاكىڭىز بولۇشى مۇمكىن، سىرتقا چىقىپ قاراپ باقسىڭىز قانداق؟— دەپتۇ. ئايالىنىڭ گېپى ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ چىراغنى كۆتۈرۈپ سىرتقا چىقىپ كېتىپتۇ.

ئاردىن بىرئاز ۋاقىت ئۆتتۈپتۇ، ئىبرى قايتىپ كىرمىگەچكە ئايالنىڭ كۆڭلىگە ۋەھمە چۈشۈپتۇ-دە، كىيىم - كېچەكلىرىنى ئالدىراشلىق بىلەن كىيىپ، كەكىنى كۆتۈرۈپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، بىردىنلا چۆچۈپ كېتىپتۇ. قارىسا غەرق قانغا بويالغان ھالدا ئېرىنىڭ تېنى بىر يەردە، كاللىسى بىر يەردە تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا يەنە بىر جەسەت يېتىپتۇ. چىراغ بولسا ئىشىكنىڭ تۆۋىدە غۇۋا نۇر چېچىپ جەسەتلەرنى يورۇتۇپ تۇرۇپتۇ. ئايال بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئېرىنىڭ جەسىتىنى قۇچاقلاپ: «ۋاي مۇرەببىم!» دەپ ئۈن سېلىپ يىغلاپتۇ.

يىغلاش بىر ھازا داۋاملاشقاندىن كېيىن بىرىنىڭ:

«قىزىم، سەۋرى قىلىڭ!» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئايال بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىسا، چاچ - ساقاللىرى ئۇچىتەك ئاقارغان، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرغان بىر بوۋاي قاراپ تۇرغۇدەك.

ئايال ھەيران بولۇپ يىغىسىنى توختىتىپتۇ.

— قىزىم ھەيران قالماڭ،— دەپ سۆز باشلاپتۇ ھېلىقى كىشى،— مەن خىزىر ئەلەيھىسسالام بولىمەن، يۈز بەرگەن ئەھۋالنى سىزگە قىسقىچە دېسەم، ئېرىڭىز ئىشكنى ئېچىپ، «مېنىڭ ئاكام يوق» دېگەن گېپىنىڭ تەسىرى بىلەن ئۆزىنى بوغۇزلىۋەتكەن بۇ يىگىتنى تونۇغان-دە، «ماڭا ئاكامسىز ياشاشنىڭ نېمە كېرىكى بار» دەپ ئۆز كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىلغان. مەن بۇ ئاقىۋەتنى ئوڭشاپ، ھەر ئىككىيلەنگە خۇدايىمدىن جان تەلەپ قىلىپ بېرەي، بۇنىڭدىن كېيىن بۇلار بىر ئۆيدە ئىناق ئۆتسۇن.

خىزىر ئەلەيھىسسالام ئايالغا ھەركىمنىڭ بېشىنى ئۆز بويىنىغا ھىملاشنى تاپشۇرۇپتۇ. خۇشاللىقىنى سىغدۇرالمىغان ئايال بىخەستەلىك قىلىپ، ئېرىنىڭ كاللىسىنى قېيناكىسىنىڭ كاللىسىغا ئالماشتۇرۇپ جىپسلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. خىزىر ئەلەيھىسسالام دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، جەسەتلەرگە جان تەلەپ قىپتۇ-دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

بىر پەستىن كېيىن جەسەتلەر تىرىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. قارىسا بۇ ئىككىيلەننىڭ بېشى بىلەن تېنى بىر - بىرىگە ئالمىشىپ قالغان. ئايال بۇلاردىن قايسىسىنىڭ ئۆز ئېرى بولىدىغانلىقىنى بىلمەي قاپتۇ.

قېنى كۆپچىلىك ئايرىپ بېقىڭلار! ئايال بۇلاردىن قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: ئايال باشقا قارىماي، يۈرەككە، قەلبكە، تەنگە قارىشى كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئايال بېشى قېيناكىسىنىڭ بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئېرىنىڭ قەلبىنى، تېنىنى تاللىشى كېرەك. چۈنكى، باشنى باشقۇرىدىغىنى قەلب، يۈرەكتۇر.

ئايال ئېرىنى قانداق تونۇشى كېرەك

بۇرۇن بىر ئادەمنىڭ ئىككى ئوغلى بولغان ئىكەن. ئۇلار ياش جەھەتتىمۇ بىر - بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىكەن. ئەمما ئۇلارنىڭ چىرايى بىر - بىرىگە خۇددى قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن. ئاكىسىنىڭ ئىسمى باقى، ئۇكىسىنىڭ ئىسمى ساقى ئىكەن. بەزىدە ئاتا - ئانىسىمۇ بالىلىرىنى بىر - بىرىدىن ئايرىۋالالمايدىكەن. ئۇلار ئىنتايىن زىرەك، كۈچلۈك ھەم باتۇر ئىكەن. كۈچلۈك ھەم باتۇرلۇقتا ساقى باقىنى بېسىپ چۈشىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە باقى باشقا بىر شەھەرگە بېرىپ تاماشا قىلىپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپتۇ. مېڭىش ئالدىدا ئۇ ئۆزىنىڭ قىلىچ غىلابىنى ساقىغا بېرىپتۇ ۋە «مەن خەتەرگە ئۇچراپ قالسام، مۇشۇ قىلىچ غىلابىم قانغا تولىدۇ، شۇ زامان مېنى ئىزدەپ تاپقىن!» دەپتۇ.

باقى بىرقانچە كۈن يول يۈرۈپ، بىر شەھەرگە يېقىنلاشقاندا، شەھەر سىرتىدىكى تاغ ئۈستىدە ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، بىر چىرايلىق قىزنىڭ يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ قىزنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەردە يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى سوراپتۇ.

— مەن مۇشۇ شەھەر پادىشاھىنىڭ قىزى، — دەپتۇ ھېلىقى ساھىبجامال، — مۇشۇ تاغدا بىر ئەجدىھا بولۇپ، ھەر كۈنى بىر ئادەمنى يەيدۇ. ئەگەر ئۇنىڭغا ھەر كۈنى بىر ئادەم بەرمىسە ئۇ پۈتۈن شەھەرنى ۋەيران قىلىۋېتىدۇ. بۈگۈن نۆۋەت ماڭا كەلگەچكە ھازىرلا مېنى بۇ يەرگە ئەكېلىپ قويۇشتى، — دەپتۇ.

— ئەجدىھا قاچان كېلىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باقى ئۇنىڭدىن.

قىز ئەجدىھانىڭ كېلىدىغان ۋاقتىنىڭ بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن باقى قىزنى تاغنىڭ باغرىغا يوشۇرۇپ قويۇپ، ئەجدىھانى ئۆلتۈرۈشكە تەييارلىنىپتۇ. بىرئازدىن كېيىن، ئەتراپنى سېرىق بوران قاپلاپتۇ، ئاندىن قارا بوران چىقىپ يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. ئارقىدىن دەھشەت بىلەن ۋارقىراپ ھەيۋەتلىك ئەجدىھا يېتىپ كەپتۇ-دە، ئالدىدا تۇرغان ئادەمنى ئۆزىگە دەم تارتىپتۇ، باقى ئىككى تەرىپىدە تىغى بار قىلىچىنى توغرىسىغا تۇتقىنىچە ئەجدىھانىڭ ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. باقى قىلىچ بىلەن ئەجدىھانى ئوتتۇرىدىن ئىككىگە يېرىپ، ئەجدىھانىڭ ئايىغىدىن چىقىپتۇ. شۇ ھامان ئەجدىھا ئۆلۈپ-

تۇ. باقى قىزنى ئاتنىڭ كەينىگە مىنگەشتۈرۈپ شەھەرگە كىرىپتۇ.

ئەجدىھا ئۆلتۈرۈلۈپ، قىزنىڭ قۇتقۇزۇلۇپ قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئىنتايىن خۇشاللىنىپ، پۈتۈن شەھەر خەلقىگە 40 كېچە ـ كۈندۈز ئويۇن ـ تاماشا قىلىپ بېرىپ، قىزنى باقىغا تويلاپ بېرىپتۇ.

باقى بىر ئاخشىمى ئۆيدە ئولتۇرۇپ تامدىكى بىر رەسىمنى كۆرسىتىپ، خوتۇنىدىن: «بۇ كىمنىڭ رەسىمى؟» دەپ سوراپتۇ.

ــ شەھەرنىڭ كۈن چىقىش تەرىپىدە بىر يەتتە باشلىق يالماۋۇز بار،ــ دەپتۇ خوتۇنى،ــ بۇ رەسىم شۇنىڭ قىزىنىڭ رەسىمى. يالماۋۇز كىمكى مەن بىلەن چېلىشىپ مېنى يىقىتالىسا، مەن ئۇنىڭغا قىزىمنى بېرىمەن، ئەگەر مېنى يىقىتالمىسا، ئۇنىڭ يېرىمىنى ئىت، يېرىمىنى ئادەمگە ئوخشايدىغان بىر مەخلۇققا ئايلاندۇرىۋېتىمەن، دەپ جاكالىغان. نۇرغۇن باھادىر يىگىتلەر ئۇنىڭ قىزىنى ئېلىشقا بارغان بولسىمۇ، لېكىن يالماۋۇزنى يىقىتالمىدى،ــ دەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

باقى بۇنى ئاڭلاپ «ئەتە بېرىپ يالماۋۇزنى يىقىتىپ، قىزىنى ئەكىلىپ ئۇكامنى ئۆيلەپ قويىمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

ئەتىسى سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، پادىشاھتىن ئوۋغا چىقىمەن دەپ رۇخسەت ئاپتۇ، ئۇدۇل يەتتە باشلىق يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئۇ ئىككىسى ئۇزۇن چېلىشقان بولسىمۇ، لېكىن ھېچقايسىسى بىر ـ بىرىنى يىقىتالماپتۇ. ئاخىرى يالماۋۇز بىر ھىيلە ئىشلىتىپتۇ:

ــ ھەي يىگىت، بەك ئۇسساپ كەتتۇق، سۇ ئىچۋالايلى،ــ دەپتۇ ئۇ.

ئىككىسى ئۆستەڭ بويىغا بېرىپتۇ. باقى سۇنى ناھايىتى كۆپ ئىچىپتۇ، يالماۋۇز تۇمشۇقىنى سۇغا تەگكۈزۈپ قويۇپ، پەقەت سۇ ئىچمەپتۇ. كېيىن بىر دەمدىلا يالماۋۇز باقىنى يىقىتىپتۇ ـ دە، باقىنى بىر يالماپ يۇتۇپ چىقارغان ئىكەن، ئۇ ئادەممىكىن دېسە ئادەمگە ئوخشىمايدىغان، ئىتمىكىن دېسە ئىتقا ئوخشىمايدىغان بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قاپتۇ.

ساقى باقىنىڭ قىلىچ غىلابىغا ھەر كۈنى بىر نۆۋەت قاراپ قويىدىكەن. بىر كۈنى قارىسا غىلاپ لىقمۇ ـ لىق قانغا تولۇپتۇ. ساقى شۇ كۈنىلا باقىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. بىر شەھەرگە يېتىپ بارسا شەھەر خەلقى پادىشاھنىڭ كۈيئوغلى ئوۋدىن قايتىپ كەپتۇ، دەپ ئۇنى ناھايىتى ھۆرمەتلەپ ئوردىغا باشلاپ بېرىپتۇ. ئۇ ئاكام مۇشۇ شەھەرنىڭ پادىشاھنىڭ قىزىغا ئۆيلىنىپتۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ھەتتا ئۇنى پادىشاھ بىلەن ئاكىسىنىڭ خوتۇنىمۇ پەرق ئېتەلمەپتۇ. ئاخشىمى ئولتۇرۇپ ئاكىسىنىڭ خوتۇنىدىن تامدىكى كىمنىڭ رەسىمى دەپ سوراپتۇ.

ــ بۇ قېتىم سىز ئوۋغا چىقىشىنىڭ ئالدىدا سۆزلەپ بەردىمغۇ؟!ــ دەپتۇ ئاكىسىنىڭ

خوتۇنى. ساقى ئۇنىڭغا:

— ئۇنتۇپ قاپتىمەن، قايتا سۆزلەپ بەرسىڭىز!— دەپتۇ.

ئاكىسىنىڭ خوتۇنى ئەھۋالنى تەپسىلىي سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇ ئېھتىمال ئاكام مۇشۇ يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، شۇ يەردە بىرەر خەتەرگە يولۇققان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، ئۇمۇ پادىشاھتىن ئوۋغا چىقىمەن، دەپ رۇخسەت ئېلىپ، يالماۋۇزنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. قارىسا ئاكىسى بۇ يەردە بېلىنىڭ ئۈستى ئادەم، ئاستى ئىتقا ئوخشاش بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالغانمىش. ئۇكىسى يالماۋۇز بىلەن چېلىشىپ ئاخىرى ئۇنى يىقىتىپتۇ. يالماۋۇز قىزىنى بېرىپتۇ. ساقى يالماۋۇزغا:

— ئاكامنى ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ بەر!— دەپتىكەن ئۇنىماپتۇ. ئەسلىدە يالماۋۇز ئادەمنى بىرىنچى قېتىم يۇتۇپ چىقارسا مەخلۇققا ئايلاندۇرىدىكەن، ئىككىنچى قېتىم مەخلۇقنى يەنە يۇتۇپ چىقارسا، ئادەمگە ئايلاندۇرالايدىكەن. ساقى مەجبۇرىي يوسۇندا ئاكىسىنى يالماۋۇزغا يۇتتۇرۇپتۇ. لېكىن يالماۋۇز باقىنى يۇتۇۋېلىپ چىقىرىپ بەرمەپتۇ.

ساقى ئاخرى يالماۋۇزنى ئۆلتۈرۈپ ئۇنىڭ ئىچكى ئەزايىنى ئاختۇرۇپمۇ ئاكىسىنى تاپالماپتۇ. شۇ ئەسنادا تامدا ئولتۇرغان بىر ئاق قۇشقاچ :

— چىمچىلچاق - چىمچىلچاق! — دەپ سايراپتۇ. ساقى يالماۋۇزنىڭ چىمچىلچاق پۇتىنى چاققان ئىكەن، ئاكىسى شۇ يەردىن چىقىپتۇ. ئاكا - ئۇكا ئىككىسى يالماۋۇزنىڭ قىزىنى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ. باقىنىڭ خوتۇنى بىر - بىرىگە ئوخشايدىغان ئىككى بىر تۇققاندىن قايسىسىنىڭ ئۆزىنىڭ ئېرى ئىكەنلىكىنى ئايرىۋالالماپتۇ.

ئۇنداقتا بۇ ئايال ئۆزىنىڭ ئېرىنى قانداق بىلىشى كېرەك؟ ئىككى بىر تۇققاندىن «مېنىڭ ئېرىم قايسىڭلار؟» دەپ سورىشى كېرەكمۇ؟

جاۋابى: ئايال كىشى «مېنىڭ ئېرىم قايسىڭلار؟» دەپ سوراشتىن ئىزا تارتىدۇ. شۇڭا ئاخشىمى ئىككى يەرگە ئورۇن سېلىپ، بالدۇر ئاشۇ ئايال بىر ئورۇنغا بېرىپ ياتسا، ئۇنىڭ ئېرى قايسى بولسا، شۇ كىشى ئۆز خوتۇنىنىڭ قېشىغا بېرىپ ياتىدۇ.

بۇ قىز كىمنىڭ بولۇشى كېرەك؟

بۇرۇن بۇرۇندىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن، يىتىم بۇلۇڭدىكەن. شۇنداق كونا زاماندا بىر يۇرتتا بىر ياغاچچى، بىر سەيپۇڭ، بىر موزدۇز، بىر ئاخۇنۇم بولغان ئىكەن. ئۇلار ئۆز يۇرتىدا جان باقالمىغانلىقى ئۈچۈن، مەسلىھەتلىشىپ باشقا يۇرتقا كۆچۈپ كەتمەكچى بولۇپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ تۆت كىشى يۈك - تاقلىرىنى ئۇلاقلارغا يۈكلەپ، باشقا يۇرتقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرسىمۇ مول يۈرۈپتۇ، كېچىسى بىر دەل - دەرەخلىق چۆلدە قونۇشقا توغرا كەپتۇ. بۇ يەردە ھەم ياۋايى ھايۋانلار ھەم ئوغرى - قاراقچىلار كۆپ بولغانلىقتىن كېچىچە تۆت كىشى نۆۋەت بىلەن پوستا تۇرۇپ ئات - ئۇلاق، مال - مۈلۈكلەرنى ئوغرى - يالغان، ياۋايى ھايۋانلاردىن خەۋەر تاپماقچى بولۇپتۇ.

بىرىنچى قېتىملىق پوستا تۇرۇش نۆۋىتى ياغاچچىغا كەپتۇ. باشقا ئاغىنىلىرى ئۇخلاپ قالغانلىقتىن، ياغاچچى ئوت يېقىپ ئوت يورۇقىدا ئەتراپقا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئەسنەپ ئۈگدەشكە باشلاپتۇ. ئۇيقۇسىنى قاچۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ ياغاچچىلىق سايمانلىرىنى ئەكېلىپ ئەتراپىدىكى ياغاچلارنى توغراپ بىر قىزنىڭ مودېلىنى ياساپتۇ.

ئىككىنچى قېتىملىق پوس سەيپۇڭغا كەپتۇ. ئۇ، ئوت يورۇقىدا كېلىپ قارىسا ياغاچتىن ياسالغان بىر قىزنىڭ مودېلى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنىڭ ياغاچچى ئاغىنىسىنىڭ ھۈنىرى ئىكەنلىكىنى پەملىگەن سەيپۇڭ، دەرھال ماشىنىسىنى قۇراشتۇرۇپ ئوت يورۇقىدا ئولتۇرۇپ بىر يۈرۈش كىيىم تىكىپ ئۇنىڭغا كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ.

ئۈچىنچى قېتىملىق پوس موزدۇزغا كەپتۇ. ئۇ ئوتنىڭ قېشىغا كەلسە چىرايلىق كىيىم - كېچەك كىيگۈزۈلگەن، ياغاچتا ياسالغان بىر قىزنىڭ ھەيكىلى تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ، بۇنىڭ ئالدىدا پوستتا تۇرغان ئىككى ئاغىنىسىنىڭ ھۈنىرى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۇمۇ ئوت يورۇقىدا ئولتۇرۇپ بىر بەتىنكە تىكىپ كىيگۈزۈپ قويۇپتۇ.

سەھەردە پوستتا تۇرۇش نۆۋىتى ئاخۇنۇمغا كەپتۇ، ئاخۇنۇم ئورنىدىن تۇرۇپ قىزنىڭ مودېلىنى كۆرۈپ، بۇنىڭ ئالدىدا پوستتا تۇرغان 3 ئۇستامنىڭ قىلغان ئىشى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ-دە، ئۇمۇ ھۈنىرىنى كۆرسىتىشنى ئويلاپتۇ.

ئاخۇنۇم دەرھال تاھارەت ئېلىپ، خۇداغا ئىبادەت قىلىپ، شۇ ياغاچتىن ياسالغان قىزغا جان ئاتا قىلىشنى تىلەپ يىغلاپتۇ. خۇدا ئۇنىڭ دۇئايىنى ئىجاۋەت قىلىپ، بۇ قىزغا جان ئاتا قىلىپتۇ-دە، بۇ ياغاچتىن ياسالغان قىزنىڭ مودېلى ھەقىقىي جېنى بار ئادەمگە ئايلىنىپتۇ.

ئەتىسى ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇ قىزنى تۆت كىشى تالىشىپ قاپتۇ. ياغاچچى بۇ قىز مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى دەسلەپتە بۇنىڭ مودېلىنى مەن ياسىمىغان بولسام ئۇ قايسىڭلارنىڭ يادىغا كېلەتتى دېسە؛ سەيپۇڭ، بۇ قىز جەزمەن مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى راست ئادەممۇ كىيىم - كېچەك كىيمىسە ئىنتايىن سەت تۇرىدۇ. سىلەر ياغاچتىن بۇ قىزنىڭ مودېلىنى ياسىغىنىڭلار بىلەن ئۇنىڭغا مەن كىيىم تىكىپ كىيگۈزمىگەن بولسا، ئۇ ئادەم سىياقىغا كىرمىگەن بولاتتى دەپتۇ.

مozدۇز بۇ قىز مېنىڭ بولۇشى كېرەك، چۈنكى مەن3 ـ 4 سائەت ۋاقتىمنى سەرپ قىلىپ قىممەت باھالىق خۇرۇمدا بەتنىگە كىيگۈزدۇم، ھەممىدىن كۆپ ئەجرىم كەتتى، دېسە، ئاخۇنۇم، سىلەر ئۇنى ـ بۇنى دېگەن بىلەن بۇ قىز چوقۇم مېنىڭ، چۈنكى بۇ قىزنىڭ جېنى بولمىغان بولسا ئۇ ھېچ نەرسىگە ئەسقاتمايتتى، مەن خۇداغا يىغلاپ خۇدادىن ئۇنىڭغا جان تىلەپ، جېنى بار ئادەمگە ئايلاندۇردۇم دەپتۇ. ھېچكىمنىڭ قىزنى باشقىغا ئۆتۈنۈپ بەرگۈسى كەلمەي، ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇپتۇ.

ئۇنداقتا بۇ قىز زادى كىمنىڭ بولۇشى كېرەك؟

جاۋابى: بۇ قىز ياغاچچىنىڭ بولۇشى كېرەك. چۈنكى ئۇ دەسلەپ ئويلاپ ياغاچتىن قىزنىڭ مودېلىنى ياسىمىغان بولسا، بۇ ئىش ھېچقايسىنىڭ يادىغا كەلمەيتتى.

责任编辑:哈斯亚提·依不拉音
责任校对:阿不都热依木·阿布力米提
封面设计:吐达吉·吐尔洪
绘　　画: 阿迪力江·阿布力孜

书　　名　儿童爱菲达有声读物——真与假(乐趣的儿童童话谜语)
编　　者　吐尔逊·卡得
出　　版　新疆美术摄影出版社
　　　　　新疆电子音像出版社(www.xjdzyx.com)
地　　址　乌鲁木齐市经济技术开发区科技园路5号(邮编 830026)
发　　行　新疆维吾尔自治区新华书店
印　　刷　新疆八艺印刷厂
开　　本　787mm × 1092mm　1/16
印　　张　117.75
版　　次　2015 年 2 月第 1 版
印　　次　2015 年 7 月第 1 次印刷
书　　号　ISBN 978-7-89415-023-3
定　　价　490.00 元(点读笔和20本书)